

VILNIAUS UNIVERSITETAS

FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Augustė Burbaitė

Literatūros antropologijos ir kultūros studijų programa

Psichogeografija Valdo Papievio prozoje

Magistro darbas

Darbo vadovas doc. dr. Mindaugas Kvietkauskas

Vilnius, 2022

Augustė Burbaitė, „Psychogeografija Valdo Papievio prozoje“ / „Psychogeography in the Prose of Valdas Papievis“, magistro darbas, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2022, p. 77.

Raktiniai žodžiai: Valdas Papievis, psychogeografija, miesto romanas, miesto poetika, urbanistinė kritika, flâneur, dreifavimas, liminalumas, vėlyvasis sovietmetis, emigracija, vartotojiška visuomenė.

Anotacija. Pasitelkiant psychogeografijos prieigą, šiame darbe tiriamas urbanistinių klajonių reiškinyss Valdo Papievio prozoje. Daroma prielaida, jog betikslis vaikštinėjimas miesto erdvėmis Papievio kūrinuose suponuoja liminalią subjekto būklę ir antisistemingą laikyseną. Pirmajame darbo skyriuje pristatoma psychogeografijos samprata, teorinė raida ir poveikis šiuolaikiniams urbanistinės prozos tyrimams. Antrajame ir trečiajame darbo skyriuose pateikiama psychogeografinė Papievio prozos kūrinių analizė, skirstant juos į du rašytojo kūrybos etapus: vėlyvojo sovietmečio ir Sąjūdžio metų Vilniaus prozą bei pastaraisiais dešimtmečiais emigracijoje rašytą Paryžiaus prozą. Analizuojant Papievio Vilniaus ir Paryžiaus prozoje vaizduojamas urbanistines klajones, darbe aptariamos kintančios jų reikšmės, literatūrinė raiška, kultūrinė motyvacija bei meninės strategijos, pasirinktos šių dviejų miestų reprezentacijoms.

Keywords: Valdas Papievis, psychogeography, city novel, urban poetics, urban critique, flâneur, drift, liminality, the late Soviet period, emigration, consumer society.

Annotation. Applying psychogeographical methodology, this paper provides an in-depth examination of the representations of urban wandering in the prose of Valdas Papievis. This study is set out to show that city strolling in Papievis's prose presupposes a liminal state and antisystemic attitude of the protagonists. The first chapter of this paper introduces the concept of psychogeography along with its theoretical foundations and implications for contemporary research on city novels. The second and third chapters present a psychogeographical analysis of Papievis's prose, dividing his works into 2 categories: Vilnius prose, written during the late Soviet period and the years of Sąjūdis, and Paris prose, published in recent decades after Papievis's emigration to France. This analysis reveals the changing meanings, literary expression, and cultural motivation of urban wandering in Papievis's works as well as literary techniques that were used for portraying these two cities.

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe tiriamas urbanistinių klajonių reiškinyss Valdo Papievio prozos kūrinuose. Literatūrinės Papievio klajonės po miesto erdves Lietuvoje jau susilaukė kritikų dėmesio, tačiau iki šiol buvo analizuotos naujosios emigrantų literatūros kontekste, koncentruojantis į Paryžių vaizduojančius rašytojo romanus. Šiame darbe urbanistinių klajonių reiškinių Papievio kūryboje analizė neapribojama diskusijomis apie emigranto tapatybę, Paryžiaus romanų akiratyje aktualizuojant ankstyvąją, Vilnių vaizduojančią Papievio prozą.

Šio darbo objektas – stambiosios Papievio prozos kūriniai, darbe suskirstyti į du rašytojo kūrybos etapus: vėlyvuosiu sovietmečiu ir Sąjūdžio metais rašytą Vilniaus prozą (apysakų rinkinys *Užmaršties slėnis* (Vilnius: Periodika, 1989), romanai *Ruduo provincijoje* (Vilnius: Vaga, 1989), *Brydė* (Vilnius: Odilė, 2018)) ir pastaraisiais dešimtmečiais emigracijoje rašytą Paryžiaus prozą (romanai *Vienos vasaros emigrantai* (Vilnius: Baltos lankos, 2003), *Eiti* (Vilnius: Odilė, 2010), *Odilė, arba Oro uostų vienatvė* (Vilnius: Odilė, 2015), *Ēko* (Vilnius: Odilė, 2021)). Darbo tikslas – taikant psichogeografijos prieigą, iširti Valdo Papievio prozoje vaizduojamų urbanistinių klajonių specifiką, kultūrinę motyvaciją, literatūrinę raišką bei išskylančius socialinės ir urbanistinės kritikos aspektus, aptarti santykį su Vilniaus ir Paryžiaus erdvėmis šio rašytojo kūrinuose.

Psichogeografijos teorija, laikanti klajones po miestą ne tik pagrindiniu būdu reflektuoti ryšį su savo gyvenamąja aplinka, bet ir pasipriešinimu galios nustatomoms, laisvą judėjimą mieste varžančioms riboms, darbe pasitelkiama siekiant išryškinti Papievio prozos recepcijoje iki šiol plačiau netyrinėtą maišto aspektą. Keliami hipotezė, jog Papievio prozoje vaizduojamos urbanistinės klajonės suponuoja antisistemine subjekto laikysena. Keičiasi tik maišto kontekstas – bėgimas nuo mąstymo suvaržymo bei inertiškos kasdienybės vėlyvojo sovietmečio Vilniuje perauga į priešinimąsi produktyvumu, pragmatizmu ir finansiniu našumu grindžiamai vartotojiškai gyvensenai, įsismelkusiai į Paryžiaus kasdienę tikrovę.

Pirmajame darbo skyriuje aptariama psichogeografijos samprata, teorinė raida ir įtaka pastaraisiais dešimtmečiais augančiam susidomėjimui miesto proza, pristatomos Charleso Baudelaire'o, Walterio Benjamino, Guy Debordo, Iaino Sinclairo konceptualizuotos urbanistinių klajūnų figūros, pasitelktos Papievio prozos tyrimui.

Antrajame ir trečiajame darbo skyriuose pateikiama psichogeografinė Papievio prozos analizė. Jos metu nustatyti pagrindiniai urbanistinių klajonių maršrutai, pastebint, jog tiek Vilniaus, tiek Paryžiaus atveju jie telkiasi istoriniuose centruose, sukaupusiuose giliausią miesto atmintį ir sakralumo prasmes; nurodytos pagrindinės Papievio kūriniuose pasirodančios klajūnų figūros (*flâneur, dreifuotojas, bėglys*), atskleidžiant, kokių naujų prasmų joms suteikia šio rašytojo prozos kontekstas; aptartos meninės raiškos priemonės, taikytos Vilniaus ir Paryžiaus literatūrinėms reprezentacijoms (nuobodulio estetika, urbanistinių erdvių poetizavimui pasitelkiami motyvai, miesto kaip skaitomo arba ardomo prasminio tinklo metafora); išryškinti klajonių metu reiškiamos socialinės ir urbanistinės kritikos atvejai: Vilniaus prozoje – fasadinei sovietinio režimo reguliuojamo gyvenimo skubai ir sparčiam miesto modernizavimui bei ekologinėms šio proceso pasekmėms, Paryžiaus prozoje – vartotojiškos kultūros greitinamam gyvenimo tempui, automobilių eismui, turizmo plėtrai, gamtą niokojančiam pramonės vystymuisi.

Psichogeografinė Papievio kūrinių analizė parodė, jog pagrindine šio rašytojo prozos klajūnų ypatybe galima laikyti siekį išlikti tarpinėje būklėje – veikti miesto aplinkoje išvengiant klasifikacijos ir stabilių socialinių įsipareigojimų. Tokio santykio su vieta aiškinimui darbe remtasi kultūros antropologo Victorio Turnerio liminalumo teorija, atskleidžiančia maištingą tarpinėje būklėje esančių subjektų gyvensenos prigimtį – nesuinteresuoti socialinio statuso palaikymu, liminalūs subjektai kartu su visuomenės marginalais formuoja *communitas* – antisistemine veikla pasižyminčią bendruomenę, ieškančią savo gyvenamoje vietoje spontaniškos, individualios raiškos galimybių. Betikslis klaidžiojimas po miesto erdves Papievio prozoje tampa esminiu būdu užsitikrinti tarpinį būvį – Vilniaus prozoje tai reiškia atsitraukimą nuo sovietizacijos veikiamų, o Paryžiaus romanuose – nuo vartotojiškumo principais organizuotų kasdienybės praktikų. Tiek Vilniaus, tiek Paryžiaus prozą apimanti urbanistinių klajonių analizė leido pamatyti liminalumo būklės refleksijos raidą – tarpinis būvis, debiutinių Papievio kūrinių subjektų traktuotas kaip trukdis adaptacijai į urbanistinę terpę, palaipsniui imtas suvokti kaip vienintelė autentišką gyvenseną mieste užtikrinanti sąlyga.

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. TEORINĖ PRIEIGA.....	12
1.1. Psichogeografijos sampratos raida.....	12
1.2. Psichogeografijos aktualizavimas XXI amžiuje	19
2. VILNIAUS PSICHOGEOGRAFIJA ANKSTYVOJOJE VALDO PAPIEVIO PROZOJE.....	22
2.1. Urbanistinių klajonių pradžia: <i>Ruduo provincijoje, Užmaršties slėnis</i>	22
2.1.1. Iš provincijos į didmiestį	22
2.1.2. <i>Flâneur</i> vėlyvojo sovietmečio Vilniuje.....	25
2.1.3. Debiutinės Papievio prozos klajūno ypatybės	29
2.1.3.1. Liminali būklė ir jos samprata	29
2.1.3.2. Egzistencinis nuobodulys	34
2.2. Sąjūdžio laikų klajūnas: <i>Brydė</i>	36
2.2.1. Vilnius Nepriklausomybės išvakarėse.....	37
2.2.2. Politinio maišto bendrystė	39
3. PARYŽIAUS PSICHOGEOGRAFIJA 2003–2021 METAIS PUBLIKUOTOJE VALDO PAPIEVIO PROZOJE.....	42
3.1. Miestas laikino išėivio akimis: <i>Vienos vasaros emigrantai</i>	42
3.1.1. Pažintis su Paryžiaus erdve.....	42
3.1.2. Nuo poetiško <i>flâneur</i> prie anarchiško <i>dreifuotojo</i>	44
3.1.3. <i>Antistruktūra</i> : gyvenimo Paryžiuje alternatyvos	48
3.1.4. Egzistencinė vienatvė: liminalumo raiška <i>dreifavimo</i> praktikoje.....	51

3.2.	Exkursas į Provansą: <i>béglys</i> romane <i>Eiti</i>	52
3.3.	Lėtos promenados skubos amžiuje: <i>Odilė, arba Oro uostų vienatvė</i>	54
3.3.1.	„Gražiosios epochos“ Paryžiaus reminiscencijos.....	54
3.3.2.	Obsesyvus klaidžiojimas kaip šių dienų piligrimystė.....	58
3.4.	<i>Dreifavimas</i> po griūvantį Paryžių: <i>Éko</i>	61
	IŠVADOS.....	66
	ŠALTINIAI IR LITERATŪRA:.....	69
	SUMMARY	75

ĮVADAS

Šiuolaikinės lietuvių literatūros lauke Valdas Papievis (g. 1962) įsitvirtino kaip vienas ryškiausių miesto romanų kūrėjų. Miestai šio rašytojo prozoje nėra vien foninė veiksmo vieta, miestovaizdis formuoja pačius kūrinių siužetus – subjektui judant urbanistinėmis erdvėmis iš jų interpretacijų plėtojami autentiški pasakojimai, persmelkti išvaikštos vietovės kalbos, ritmo, istorijos¹. Urbanistines klajones – betikslį vaikštinėjimą po miestą sutelkiant visą dėmesį į (pa)sąmonės procesus skirtingose jo zonose – galima laikyti ne tik visų Papievio prozos kūrinių temine jungtimi, bet ir pagrindine jų naratyvo konstravimo priemone.

Papievio urbanistinės prozos tekstai gali būti skiriami į du pagrindinius rašytojo kūrybos etapus. Pirmasis, mažiau tyrinėtas etapas prasidėjo 9-ajame dešimtmetyje, Papieviui iš gimtųjų Anykščių atvykus studijuoti į Vilnių – miestą, kurio tempas, mitologija, urbanistinės formos netrukus tapo pagrindine inspiracija literatūrinei kūrybai. XX a. pabaiga lietuvių literatūroje žymi miesto prozos proveržį – šiuo metu pasirodė Ričardo Gavelio *Vilniaus pokeris* (1989), Jurgio Kunčino *Tūla* (1993), Antano Ramono *Balti praėjusios vasaros debesys* (1991). Detalūs Vilniaus urbanistiniai diskursai grožinėje literatūroje atsirado mėginant persvarstyti lietuviškąją kultūrinę tapatybę, ieškant būdų naujai interpretuoti urbanistinę aplinką, taip tarsi atkovojo okupuoto Vilniaus erdves, pasitelkiant jas savam istoriniam ar biografiniam naratyvui. Šiame kontekste 1989 m. išleidžiami ir du pirmieji Papievio prozos kūriniai – romanas *Ruduo provincijoje* bei apysakų rinkinys *Užmaršties slėnis*, pateikiantys savitą Vilniaus pasakojimą, kuris iki šiol dar nebuvo išsamiai analizuotas ir įtrauktas į platesnį literatūrinį miesto žemėlapi². Papievio Vilniaus pasakojimą papildė Sąjūdžio metais rašytas

---

¹ Lieven Ameel, „The City Novel: Measuring referential, spatial, linguistic, and temporal distances“, in: *The Routledge Handbook of Literature and Space*, ed. Robert T. Tally Jr., New York: Routledge, 2017, p. 233–239.

² 2014 m. Vilniaus universiteto doc. dr. Ingos Vidugirytės-Pakerienės inicijuotu projektu „Literatūros geografija: tekstų teritorijos ir vaizduotės žemėlapiai“ pradėtas lietuvių literatūroje aptinkamų urbanistinių klajonių tyrimas, siekiant kartografuoti prozos kūriniuose aprašomas Vilniaus erdves ir nustatyti jų poveikį individualiai sąmonei bei kolektyvinei atminčiai. Ankstyvoji Papievio proza, pasižyminti topografinių nuorodų gausa, galėtų tapti naudinga medžiaga tolimesnei lyginamajai Vilniaus miesto pasakojimų analizei (žr.: <http://www.vilniusliterature.flf.vu.lt/>).

romanas *Brydė*, kurio pradinės ištraukos pasirodė pirmajame *Sietyno* numeryje³, nors pats romanas publikacijos susilaukė tik 2018 m., praėjus beveik 3 dešimtmečiams nuo rankraščio sukūrimo datos.

Papievio atvejis urbanistinės lietuvių prozos horizonte tampa itin įdomus tuo, kad debiutavęs vėlyvojo sovietmečio ir ankstyvosios Nepriklausomybės kontekste, 1995 m. rašytojas emigravo į Paryžių, Vakarų kultūros metropolį, pratęsdamas savo literatūrinės klajones šiame mieste. Čia prasidėjo antrasis rašytojo kūrybos etapas – Papievis ėmė kurti Prancūzijos sostinės simbolinio diskurso veikiamus pasakojimus. Per pastaruosius porą dešimtmečių pasirodė jo romanai *Vienos vasaros emigrantai* (2003), *Eiti* (2010), *Odilė, arba Oro uostų vienatvė* (2015) apsakymų rinkinys *Žiebtuvėliai anarchistai* (2018) ir romanas *Ėko* (2021). Didžiosios dalies emigracijoje rašytų kūrinių veiksmas telkiasi Paryžiuje. Šio miesto reprezentacijos Papievio prozoje paskatino platesnius Paryžiaus įvaizdžio lietuvių literatūroje tyrinėjimus, skaitant šio autoriaus romanus Herkaus Kunčiaus, Rimanto Vanago ir kitų klajones Prancūzijos sostinėje aprašiusių lietuvių kilmės prozininkų akiratyje⁴.

Urbanistinių klajonių reiškinyje Papievio kūryboje yra pelnęs literatūros kritikų susidomėjimą, tačiau iki šiol buvo daugiausiai analizuotas koncentruojantis į jo Paryžiaus romanus ir skaitant juos kaip naujosios emigrantų literatūros pavyzdžius⁵. Pastarieji tyrimai susiejo Papievio prozoje vaizduojamas urbanistines klajones su tarpinės tapatybės raiška⁶ ir išryškino idėją, jog nuolatinis rašytojo prozos subjektų judėjimas tarp bandymų įsivietinti ir nenoro priklausyti nuo jokios vietos, perteikiamas betikslu klaidžiojimu po miesto erdves,

---

³ *Sietynas*, 1988, Nr. 1, p. 48–71. 1998–1991 m. Valdas Papievis, kartu su Virginijumi Gasiliūnu, Liudviku Jakimavičiumi, Vytautu V. Landsbergiu, Dariumi Kuoliu ir Gediminu Mikelaičiu dirbo sovietinei cenzūrai nepaklususio kultūrinio žurnalo *Sietynas* redakcijoje.

⁴ Imagologinius Paryžiaus miesto tyrimus lietuvių literatūroje pradėjo Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašėlionienė, juos tęsia Vytautas Bikulčius, Dainius Vaitiekūnas (žr.: Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašėlionienė, „Keli Paryžiaus įvaizdžio aspektai lietuvių literatūroje: imagologinis tyrimas“, *Žmogus ir žodis*, 2012, Nr. 2, p. 21–30; Vytautas Bikulčius, „Lietuvis Paryžiuje: tarp manijos ir filijos“, *Literatūra*, 2015, t. 4, p. 97–105; Dainius Vaitiekūnas, „Stereotipiškas Paryžiaus vaizdinys šiuolaikinėje lietuvių literatūroje“, *Historia Universalis in Lithuania*, 2015, t. 3, 131–140).

⁵ Diana Jovaišienė, „Tautinio tapatumo raiška naujausiuose lietuvių autorių svetur parašytuose tekstuose“, daktaro disertacija, Kaunas: 2014; Aušra Jurgutienė, „Taking Back Europe in Valdas Papievis’s Novels“, *Interlitteraria*, 2019, t. 24, p. 316–333; Dalia Kuizinienė, „Egzilio patirtys ir tapatybė naujausioje lietuvių prozoje“, *Česlovo Milošo skaitymai*, 2013, Nr. 6, p. 16–24; Dalia Satkauskytė, „„Lėtas transkultūrinis tapsmas“ ir jo vertės naujausioje lietuvių emigrantų literatūroje“, *Žmogus ir žodis*, 2012, Nr. 2, p. 31–38.

⁶ Diana Jovaišienė, *op. cit.*, p. 129; Dalia Kuizinienė, *op. cit.* p. 18.

negali būti apribojamas diskusijomis apie lietuvių emigranto savivoką ir išreiškia bendresnį globalizacijos epochoje gyvenančio individo būvį – jo pastangą veikti aplinkoje, nesusisaistant su ja pareigomis grįžtais ryšiais⁷. Pats rašytojas pokalbiuose apie savo santykį su vieta ne kartą yra išsakęs panašią poziciją, mėgindamas išvesti jo kūrybinių interpretacijas už emigracinės prozos ribų ir pateikdamas užuominų, jog tarpinį būvį sieja su bendresne individualios raiškos galimybe: „Man apskritai patinka tarpinės būsenos, [...] man patinka tarpinė būseną tarp Prancūzijos ir Lietuvos, ir čia, ir ten, nei čia, nei ten. Be kita ko ir visokiems administraciniais socialinio gyvenimo čiuptuvams tave sunkiau pagauti. [...] Aš nebe noriu būti emigrantas, net ir dabar, kai bandoma priklijuoti tą vargšo emigranto dalią ir skausmą, nors čia jokios emigracijos nėra.“⁸

Šiuo darbu siekiama praplėsti urbanistinių klajonių reiškinių Papievio prozoje tyrimus, neapsiribojant rašytojo Paryžiaus romanais ir aktualizuojant ankstyvąją, Vilnių vaizduojančią Papievio prozą, lyginant dviejų rašytojo kūrybos etapų prozos tekstus tarpusavyje. Tiek Vilniaus, tiek Paryžiaus reprezentacijas apimanti urbanistinės Papievio prozos analizė padės atskleisti, kaip formavosi ir kito Papievio prozos subjektų santykis su miesto erdvėmis, nustatyti, kaip keitėsi urbanistinio klajojimo praktikos reikšmės ir palyginti menines strategijas, kurios buvo pasitelktos kuriant šių dviejų miestų literatūrinius pasakojimus, ieškant skirtumų, bendrų tendencijų ir kultūrinio sąmoningumo raidos ženklų.

Urbanistinių klajonių reiškinių Papievio prozoje interpretacijos bus atliekamos pasitelkiant teorinį psichogeografijos kontekstą. Psichogeografija, XX a. viduryje susiformavusi ir pastaraisiais dešimtmečiais vis intensyviau plėtojama urbanistinių tyrimų kryptis, sutelkia dėmesį į geografinių erdvių poveikį žmogaus psichikai ir kultūrinei savivokai. Klajones po miestą ši kryptis laiko ne tik esminiu būdu reflektuoti savo ryšį su gyvenamąja aplinka, bet ir maišto forma – pasipriešinimu galios nustatomoms riboms, trukdančioms laisvam judėjimui mieste⁹. Psichogeografus domina sąveika tarp miesto ir jame veikiančio individo, gebančio vaizduotės ar atminties pagalba suteikti urbanistinėms erdvėms naujas

---

⁷ Aušra Jurgutienė, *op. cit.*, p. 316–318; Dalia Satkauskytė, *op. cit.* p. 36.

⁸ LRT radijo laida „Literatūros akiračiai“, 2015 09 13. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1011927748>.

⁹ Merlin Coverley, *Psychogeography*, Harpenden: Pocket Essentials, 2006.

prasmes ir tokiu būdu kurti individualizuotą miesto pasakojimą. Klajūnas šioje teorijoje suvokiamas kaip stabilią socialinę struktūrą ardanti figūra, nes nesutinka eiti pagal visuotinai priimtą vaikščiojimo greitį, trajektorijas ir praktikuoja spontaniško elgesio mieste galimybes. Papievio Vilniaus ir Paryžiaus prozos skaitymas teorinių psichogeografijos tekstų ir praktinių, literatūrinių jų taikymo pavyzdžių akiratyje leis išsamiau paaiškinti šiuose kūrinuose vaizduojamų klajonių motyvaciją, ypatybes ir poetinę raišką bei išryškinti lig šiol Papievio prozos recepcijoje plačiau netyrinėtus socialinės ir urbanistinės kritikos aspektus.

Darbe keliama **hipotezė**, jog Valdo Papievio prozoje vaizduojamos urbanistinės klajonės suponuoja maištingą, antisistemine subjekto laikyseną. Keičiasi tik maišto kontekstas – bėgimas nuo mąstymo suvaržymo bei inertiškos kasdienybės vėlyvojo sovietmečio Vilniaus kontekste perauga į priešinimąsi produktyvumu, pragmatizmu ir finansiniu našumu grindžiamai vartotojiškai gyvensenai, įsismelkusiai į Paryžiaus kasdienę tikrovę.

Šio **darbo tikslas** – taikant psichogeografijos prieigą, ištirti Valdo Papievio prozoje vaizduojamų urbanistinių klajonių specifika, kultūrinę motyvaciją, literatūrinę raišką bei išskylančius socialinės ir urbanistinės kritikos aspektus, aptarti santykį su Vilniaus ir Paryžiaus erdvėmis šio rašytojo kūrinuose.

Šio darbo **tyrimo objektas** – stambiosios Valdo Papievio prozos kūriniai: romanas *Ruduo provincijoje* (Vilnius: Vaga, 1989), apysakų rinkinys *Užmaršties slėnis* (Vilnius: Periodika, 1989), romanai *Vienos vasaros emigrantai* (Vilnius: Baltos lankos, 2003), *Eiti* (Vilnius: Odilė, 2010), *Odilė, arba Oro uostų vienatvė* (Vilnius: Odilė, 2015), *Brydė* (Vilnius: Odilė, 2018), *Ėko* (Vilnius: Odilė, 2021).

Temos naujumas, aktualumas: Valdas Papievis laikomas vienu žymiausių šiuolaikinės lietuvių prozos autorių, tačiau literatūros kritikos lauke vis dar nepasirodė mėginimų nuodugniau išanalizuoti šio rašytojo kūrybą. Šiame darbe tai padaryti bus bandoma taikant lietuvių literatūros tyrimams naują, dar neišplėtotą teorinę prieigą. Darbe pristatoma psichogeografijos teorija galėtų būti pasitelkta tolimesniems urbanistinės lietuvių prozos tyrimams. Psichogeografijos prieiga leis išsamiau aptarti Papievio prozoje ryškėjančias urbanistinių klajonių reikšmes ir pažvelgti į urbanistinio klajojimo reiškinį kaip į maištingos šiuolaikinio menininko laikysenos liudijimą. Darbe pateikiamas psichogeografinis Papievio prozos tyrimas praplės ir papildys literatūros kritikos lauke pradėtas diskusijas apie tarpinės

tapatybės raišką šio rašytojo kūryboje. Darbe pateikiama Vilniaus reprezentacijų Papievio prozoje analize ateityje galėtų būti remiamasi įtraukiant šio rašytojo miesto pasakojimą į išsamesnį literatūrinį Vilniaus žemėlapi. Darbe aptariamos Paryžiaus reprezentacijos Papievio prozoje galėtų inspiruoti tolimesnius šio miesto įvaizdžio lietuvių literatūroje tyrimus.

Darbe keliami **uždaviniai**:

- 1) Pristatyti psichogeografijos sampratą ir jos teorines ištakas;
- 2) Aptarti psichogeografijos įtaką XX a. antros pusės urbanistiniams tyrimams;
- 3) Apžvelgti psichogeografijos teorijos aktualizavimą XXI a. ir pristatyti pagrindinius šiuolaikinių psichogeografinių tyrimų objektus;
- 4) Atlikti psichogeografinę Vilnių vaizduojančios Valdo Papievio prozos analizę;
- 5) Atlikti psichogeografinę Paryžių vaizduojančios Valdo Papievio prozos analizę;
- 6) Remiantis analizės metu padarytomis išvalgomis, aptarti Valdo Papievio prozoje vaizduojamų urbanistinių klajonių reikšmes, ypatybes ir literatūrinę raišką, subjektų santykio su miesto erdvėmis dinamiką bei Vilniaus ir Paryžiaus literatūrinėms reprezentacijoms pasirinktas menines strategijas.

Darbo **metodologija**: tarpdalykinė psichogeografijos prieiga, kultūros antropologija.

1. TEORINĖ PRIEIGA

Šioje darbo dalyje aptariama psichogeografijos samprata, psichogeografijos teorijos raida, praktinių bei literatūrinių psichogeografinių eksperimentų pagausėjimas XXI amžiuje bei išskiriami pagrindiniai psichogeografinių tyrimų objektai, pristatomos *flâneur*, *dreifuotojo*, *bèglio* sąvokos, kurios bus taikomos analizuojant urbanistinių klajonių reiškinių Valdo Papievio prozoje.

1.1. Psichogeografijos sampratos raida

Psichogeografijos termino pradininku laikomas prancūzų neoavangardo atstovas Guy Debordas – dominuojanti tarptautinio situacionistų judėjimo¹⁰ figūra. 1955 m. Belgijos kultūriniam žurnale *Les Lèvres Nues* publikuotame straipsnyje „Introduction à une critique de la géographie urbaine“ (liet. „Įvadas į miesto geografijos kritiką“) Debordas suformulavo pirmąją psichogeografijos apibrėžtį, teigdamas, jog „[p]sichogeografija tiria konkrečius sąmoningai organizuotos arba neorganizuotos geografinės aplinkos dėsnius ir specifinį jos poveikį žmonių emocijoms bei elgesiui“¹¹. Nors pradiniai mėginimai teoriškai apibrėžti psichogeografijos tyrimų lauką pasirodė XX a. viduryje, kai Paryžiuje ir kituose Europos didmiesčiuose ėmė sklirti pokario avangardiniai judėjimai, psichogeografijos koncepto nepavyktų apriboti vien šiuo kontekstu, nes jo ištakos aiškiai pastebimos dar XIX a. ir siejamos su modernaus miesto klajūno – *flâneur* – įvaizdžiu, kurį savo manifestuose Debordas, rodos, sąmoningai pražiūrėjo, deklaruodamas situacionistų siūlomos tyrimų metodologijos naujumą¹².

Flâneur sąvoka, šių laikų literatūrinėse urbanistinių erdvių patyrimo analizėse dažnai taikoma nusakant vienišas, nostalgiskas klajones po miesto gatves, kildinama iš Charleso Baudelaire'o ir Walterio Benjamino eseistikos. Šis terminas pirmą kartą pavartotas 1863 m.

---

¹⁰ 1957–1972 m. veikusi Europos menininkų ir intelektualų grupė, kuriai didelę įtaką darė dadaizmas, siurrealizmas ir marksizmo filosofija. Situacionistai reiškė kritiką į kasdienį gyvenimą įsismelkusiai kapitalistinei vartotojiškai kultūrai ir skatino jai priešintis toje pačioje kasdienybės plotmėje, kuriant normatyviniam veikimo mieste modeliui prieštaraujančias situacijas (žr.: Merlin Coverley, *op. cit.*, p. 92–103).

¹¹ Guy Debord, „Introduction to a Critique of Urban Geography“, in: *Situationist International Anthology*, ed. K. Knabb, Berkeley: Bureau of Public Secrets, 2006, p. 8. Visas iš šio leidinio pateikiamas citatas vertė darbo autorė.

¹² Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking*, New York: Penguin Books, 2001, p. 212.

Baudelaire'o esė „Le Peintre de la vie moderne“ (liet. „Modernaus gyvenimo tapytojas“), apibūdinant XIX a. iliustratorių Constantiną Guysą, kuriam tekste suteikiamas pono M slapyvardis¹³. Baudelaire'as vadina poną M *flâneur*, atkreipdamas dėmesį į naujai susiformavusį klajūno tipą – tai kosmopolitiškas, aukštuomenės manieras puikiai išmanantis menininkas, nuo ryto iki pat išnaktų vaikštinėjantis miesto gatvėmis. Būtent jose jis renka pagrindinę medžiagą kūrybai. Nuolat judėdamas ir smalsiai besidairydamas aplinkui, intensyviame kasdienybės sraute *flâneur* fiksuoja įstabaus grožio detales – tai „prabėgančios akimirkos su visomis jos užuominomis į amžinybę tapytojas“¹⁴. Gebėjimas laikinume išvelgti amžinybę tampa viena esminių jo meninės veiklos ypatybių.

Baudelaire'ą itin domino šio menininko santykis su miesto gatvėmis plūstančia minia. Jis prilygino *flâneur* Edgardo Allano Poe apsakyme „Minios žmogus“¹⁵ (1840) pasirodančiam personažui – bemiegiam bastūnui, kuris jaučia įtampą likęs vienas ir renkasi savo maršrutą pagal skirtingose miesto vietose susitelkiančius žmonių srautus. *Flâneur* taip pat nuolat trokšta įsilieti tarp praivių, apžiūrinėti miestą iš judrios, susvetimėjusios minios gretų: „Minia – jo stichija, kaip oras paukščiams ar vanduo žuvims.“¹⁶ Niveliacija, juntama patekus į skubančių miestiečių srovę, tampa ne tiek gąsdinančiu, kiek trokštamu būviu. Būtent minioje *flâneur* – „aistringas stebėtojas“¹⁷ – gali užimti anoniminę poziciją, patogią aplinkos refleksijai, įsiminti vaizdus, kurie vėliau bus perkelti į jo piešinius.

Baudelaire'o eseistikoje iškilusi *flâneur* sąvoka buvo įtvirtinta ir konceptualizuota Benjamino tekstuose, priklausančiuose nebaigtam jo veikalui *Passagenwerk* (liet. *Pasažai*), rašytam 1927–1940 m. Stebėdamas drastišką XIX a. Paryžiaus urbanistinių erdvių kaitą, Benjaminas prabilo apie *flâneur* – nostalgiską, susvetimėjusį miesto klajūną, mėginantį iš

---

¹³ Charles Baudelaire, „The Painter of Modern Life“, *The Painter of Modern Life & Other Essays*, London: Phaidon Press, 1995, p. 1–40.

¹⁴ *Ibid.*, p. 5. Tekste pateikiamas citatas iš Baudelaire'o esė vertė darbo autorė.

¹⁵ Edgar Allan Poe, „Minios žmogus“, *Raudonosios mirties kaukė*, iš anglų k. vertė Kęstutis Šidiškis, Vilnius: Alma Littera, 2006, p. 127–134.

¹⁶ Charles Baudelaire, *op. cit.*, p. 9.

¹⁷ *Ibid.*, p. 9.

naujo atrasti santykį su modernėjančia miesto aplinka¹⁸. 1853–1870 m. baronas Georgesas Eugène'as Haussmannas kardinaliai pertvarkė Paryžiaus centrą: praplatino siauras miesto gatves, suformavo bulvarus, skurstančius miesto gyventojus privertė išsikelti į periferiją. Miesto renovacijos metu buvo griaujami ir apleidžiami XIX a. pradžioje statyti pasažai – pagrindinė *flâneur* vaikštinėjimo vieta, kurioje jis smalsiai ir kartu skeptiškai stebėjo sostinėje pasirodančią komercinę kultūrą¹⁹. Klajojant po sparčiai modernizuojamą Paryžių, *flâneur* žvilgsnis nevalingai krypta į praeitį, atsiminimų miestą, kontrastuojantį su esama miesto būkle: „Gatvė veda *flâneur* į dingusius laikus“²⁰. Benjaminio eseistikoje *flâneur* figūra susijusi su kintančių kultūros formų problematika – klajūnas pasižymi nostalgišku, anachronišku žvilgsniu, modernėjančioje urbanistinėje aplinkoje atkuriančiu dingusio miesto vaizdus.

Pasak Benjaminio, atsidūręs minioje *flâneur* visuomet išlaiko tam tikrą atsparumą, neapleidžia stebėtojo pozicijos, nepasiduoda žmonių srauto diktuojamiems judesiams²¹. Jo lėtą, betikslį judėjimą Benjaminas priešino didmiestyje pastebimai skubai, vartotojiškumui ir siekiui pasipelnyti²². *Flâneur* figūra pasitelkiama reiškiant kapitalizmo kritiką – kintančioje visuomenėje klajūnas verčiamas tapti minios dalimi, vartotoju, vitrinų stebėtoju, kurio ėjimas atneštų finansinę naudą. Dėl šios priežasties, priešingai nei Baudelaire'as, Benjaminas nebuvo linkęs tapatinti *flâneur* su *minios žmogumi*. Benjaminio darbuose *flâneur* klajūnas reprezentuoja primygtinai lėtą ir nenaudingą vaikščiojimą po perstatomas, sukomercinamas miesto erdves. Tuo tarpu Poe apsakyme pasirodantį *minios žmogų* jis laiko pranašišku *flâneur* ateities vaizdiniu²³. Benjaminio teigimu, Poe pavyksta užfiksuoti esmingą *flâneur* transformaciją, kuri jo laukia kapitalistinėje visuomenėje – jis „visiškai nebeprimena

---

¹⁸ Aptariant W. Benjaminio *flâneur* sampratą remtasi apybraižomis „Paryžius, devynioliktojo amžiaus sostinė“, „Apie kai kuriuos Baudelaire'o motyvus“ ir „Centrinis parkas“, rašytomis rengiant *Pasažus* (žr.: Walter Benjamin, *Nušvitimai*, iš vokiečių k. vertė Laurynas Katkus, Vilnius: Vaga, 2005, p. 244–325) bei šio nebaigto veikalo skyriumi „The Flâneur“ (žr.: Walter Benjamin, *The Arcades Project*, Cambridge and London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1999, p. 431–471). Tekste pateikiamas citatas iš pastarojo skyriaus vertė darbo autorė.

¹⁹ Walter Benjamin, *op. cit.*, 1999, p. 455.

²⁰ *Ibid.*, p. 415.

²¹ *Ibid.*, p. 429.

²² Walter Benjamin, *op. cit.*, 2005, p. 318.

²³ *Ibid.*, p. 279.

filosofiško vaikštinėtojo ir prisiima po socialines džiungles besibastančio vilkolakio bruožų²⁴. Didėjant atotrūkiui tarp regimų ir prisimenamų erdvių, didmiesčio klajūnas pasmerktas nepailstamam, maniakiškam bastymuisi, nuolat stengiantis perprasti minią ir modernaus miesto gyvenimą.

1957 m. susiformavęs tarptautinis situacionistų judėjimas ženklina reikšmingą urbanistinio klajūno sampratos pokytį. Marksizmo filosofiją naujai interpretuojanti intelektualų grupė ėmė artikuliuoti kitokį miesto klajūno apibrėžimą, atmesdama lig tol jam priskirtą vienišo atsiskyrėlio poziciją ir suvokdama urbanistines klajones kaip politiškai angažuoto, aktyvaus maišto formą. Nuo miesto atminties problematikos buvo pereita prie aktyvios merkantilizmo, kapitalistinio vartotojiškumo kritikos. Situacionistų lyderis Guy Debordas, straipsnyje „Įvadas į miesto geografijos kritiką“ išdėstęs esmines psichogeografijos prielaidas, išreiškė siekį gražinti anarchišką klajoklį į transporto ir turizmo srautams paklūstančias miesto erdves²⁵. Pristatydamas psichogeografiją kaip esminę miesto patyrimo strategiją, Debordas agitavo perbraižyti miestų žemėlapius, atmetant iš anksto numatytas administracinio padalijimo ribas, skirstymą į turtingus ir skurdžius, populiarius ir apleistus rajonus. Urbanistinių erdvių suvokimas psichogeografiniais principais reiškia miesto struktūros peraiškinimą pagal tai, kaip konkrečios zonos veikia žmonių emocijas ir elgesį. Klajoklio užduotimi tampa atpažinti to poveikio priežastis, į klajonių metu kylančius pojūčius žvelgti tarsi į cheminius mišinius, siekiant identifikuoti jų sudedamąsias dalis²⁶.

1958 m. Debordas papildė psichogeografijos teoriją įveddamas *dreifavimo* (pranc. *dérive*) sąvoką²⁷. *Dreifavimas* – tai spontaniškas, aiškaus pabaigos taško neturintis vaikščiojimas po urbanistines erdves, sekant aplinkos keliamas emocijas ir impulsus, raginančius sukti į vieną ar kitą pusę²⁸. *Dreifavimo* praktika neišvengia nuolatinio dualumo –

---

²⁴ Walter Benjamin, *op. cit.*, 1999, 417–418.

²⁵ Guy Debord, *op. cit.*, p. 8–12.

²⁶ *Ibid.*, 10–11.

²⁷ Guy Debord, „Theory of the Dérive“, in: *Situationist International Anthology*, ed. K. Knabb, Berkeley: Bureau of Public Secrets, 2006, p. 62–67.

²⁸ *Ibid.*, p. 62. Ši situacionistų konceptualizuota psichogeografijos technika kildinama iš 1924 m. siurrealistų pristatyto automatinio rašymo metodo. André Bretonas, pritaikęs automatizmo taisyklės vaikščiojimo praktikai, pradeda spontaniškas klajones po miestą, užrašinėdamas jų metu vaizduotėje kilusius reginius – tokie eksperimentai tampa vienu iš situacionistų įkvėpimo šaltinių (žr.: Merlin Coverley, *op. cit.*, p. 73–74).

klajojantysis turi išsižadėti savo kasdienių pareigų, atsipalaiduoti ir leisti nešamas nenumatytomis kryptimis, bet kartu atidžiai fiksuoti išgyvenamus potyrius. Šia prasme *dreifavimas* suvokiamas kaip žaidybinis elgesys, sąmoningas dalyvavimas psichogeografiniame eksperimente²⁹. *Dreifuojant* aplenkiami turistiniai traukos centrai, neretai žengiama į pėstiesiems uždraustas, pavojingas teritorijas³⁰. Tokio judėjimo metu miestas skirstomas į emocines zonas – pratybų dalyvis pažymi, kokius jausmus jam sukėlė konkretus rajonas, kvartalas ar gatvė. Vaikstant kylančios asociacijos kuria prasmes, kurios gali būti aprašomos epizodišku pasakojimu. Šios prasmės fiksuojamos tam, kad prie jų būtų galima grįžti vėl atsidūrus tame pačiame miesto taške³¹.

Silpnoji situacionistų psichogeografijos teorijos vieta buvo Debordo įsitikinimas, jog *dreifavimo* metu išryškėjančios emocinės zonos gali pretenduoti į objektyvų miesto erdvių pažinimą. Straipsnyje, pristatančiame *dérive* sąvoką, pateikdamas savotiškas taisykles *dreifavimo* pratyboms³², Debordas neigė tokių klajonių metu fiksuojamų impulsų atsitiktinumą, o siūlydamas perbraižyti žemėlapius pagal psichogeografijos principus tikėjosi atskleisti miestiečiams bendrą urbanistinių erdvių suvokimą, kontrastuojantį su oficialiais miesto planų kontūrais. Visgi dėl sunkiai paneigiamo subjektyvumo analizuojant žmogaus santykį su jį supančia geografine aplinka, savo pasirodymo laiku psichogeografijos manifestai nepaskatino gausių praktinių eksperimentų ir liko egzistuoti daugiausiai teoriniu lygmeniu kaip tekstai, inspiruojantys svarbias slinktis urbanistinių erdvių tyrimuose³³.

Dreifavimas po miestą, sekant sąmonėje iškylančias asociacijas, vizijas, prisiminimus, itin sudomino prancūzų semiotikus ir poststruktūralistus, kurie ėmėsi teorinių svarstymų apie miesto tekstualumą ir asmens orientavimąsi urbanistinėje aplinkoje. 7-ajame dešimtmetyje Rolandas Barthes'as pradėjo tyrinėti miestą kaip kalbinį diskursą, teigdamas jog „miestas

---

²⁹ *Ibid.*, p. 62.

³⁰ *Ibid.*, p. 65.

³¹ *Ibid.*, p. 63.

³² Debordo teigimu, šį eksperimentą prasmingiausia atlikti nedidelėmis grupėmis, kurios galėtų pasidalinti savo užrašais ir tokiu būdu prieiti prie objektyvių išvadų apie konkrečių miesto erdvių poveikį žmonių emocijoms ir elgesiui. Siekdamas kuo objektyvesnių rezultatų, jis net nurodo vidutinę *dreifavimo* trukmę bei šiai praktikai palankiausias oro sąlygas (žr.: *Ibid.*, p. 63–64).

³³ Merlin Coverley, *op. cit.*, p. 98–101.

šneka savo gyventojams, mes šnekame miestu [...] paprasčiausiai gyvendami jame, klajodami juo, dairydami po jį³⁴. Klajūnas Barthes'o teorijoje tampa avangardiniu skaitytoju, kuris renka miesto ištaras ir jungia jas į naujas frazes. Į miestą čia žvelgiama kaip į eilėrašį, kurio prasmė priklauso nuo klajoklio-skaitytojo sudarytos frazių sekos³⁵. Barthes'as akcentavo miesto kaip teksto daugiabalsiškumą – jis suvokiamas kaip tam tikra išpainiojama struktūra, kurią klajūnas gali imtis atkoduoti iš skirtingų taškų, nesitikinėdamas pasiekti jokio galutinio perskaitymo³⁶. Kalbėdamas apie semiotinių miesto tyrimų gaires, Barthes'as ragino gyventojus užsiimti situacionistų *dreifavimo* pratybas primenančia veikla – užrašinėti savas urbanistinių erdvių interpretacijas ir dalintis subjektyviais miesto perskaitymais, kurie vėliau galėtų būti pasitelkiami kaip tam tikro miesto kalbos pavyzdžiai³⁷.

Dreifavimo konceptas XX a. antroje pusėje inspiravo ir prancūzų kairįjį sociologą Henri Lefebvre'ą. Jį itin domino anarchistinis tokio vaikščiojimo turinys – analizuodamas kintančias miesto kinetinio patyrimo galimybes, Lefebvre'as lygiagrečiai plėtojo vartotojiškos kapitalistinės visuomenės kritiką. Pastebėjęs, jog kasdieniame gyvenime Prancūzijos miestuose paliekama vis mažiau vietos spontaniškam judėjimui ir individualiai gyventojų raiškai, Lefebvre'as ėmė ieškoti šio reiškinių priežasčių, tyrinėdamas patį kasdienybės fenomeną. 1968 m. išleistoje knygoje *La vie quotidienne dans le monde moderne* (liet. *Kasdienis gyvenimas moderniojo pasaulyje*)³⁸ jis aptarė 1950–1960 m. Prancūzijos visuomenėje pastebėtus pokyčius, pabrėždamas itin paspartėjusius pramoninės gamybos plėtros, urbanizacijos, technologijų vystymosi bei vartotojiškos kultūros įsigalėjimo procesus³⁹. Per šį dešimtmetį pakitusią visuomenę Lefebvre'as pavadino „biurokratine kontroliuojamo vartojimo visuomene“⁴⁰, esminiu jos bruožu laikydamas griežtą kasdienio

---

³⁴ Roland Barthes, „Semiology and the Urban“, 1967, in: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, ed. Neil Leach, Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 160–161. Tekste pateikiamą citatą vertė šio darbo autorė.

³⁵ *Ibid.*, p. 163–164.

³⁶ *Ibid.*, p. 162.

³⁷ *Ibid.*, p. 164.

³⁸ Henri Lefebvre, *Everyday Life in the Modern World*, New York: Harper Torchbooks, 1971. Visas tekste pateikiamas citatas iš šio veikalo vertė darbo autorė.

³⁹ *Ibid.*, p. 45–60.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 60.

gyvenimo organizaciją. Profesinis, privatus gyvenimas ir net poilsis tokioje visuomenėje nuosekliai reguliuojami ir pajungiami vartotojiškumo skatinimui⁴¹. Reklama, Lefebvre'o žodžiais tariant, „modernybės poezija“⁴², trumpalaikio galiojimo dalykus (baldus, automobilius, atostogų kelialapius) paverčia akį traukiančiais troškimų objektais. Ji užvaldo visą viešąją erdvę ir formuoja vartotojų poreikius bei kuria greito jų patenkinimo iliuziją⁴³. Vienių norų išpildymas sparčiai keičiamas naujų poreikių primetimu, o pats prekių įsigijimas tampa neatsiejamas nuo socialinio statuso palaikymo ar kėlimo. Tokiu būdu kasdienybės plotmėje asmuo įtraukiamas į gyvenimo tempą greitinantį, veiksmus ir troškimus reguliuojantį vartojimo srautą.

Lefebvre'ui ypač rūpėjo konsumerizmo plėtros įtaka žmogaus santykiui su gyvenamąja miesto aplinka. Jis kritiškai vertino XX a. antroje pusėje dominavusį funkcionalistinį miestų planavimą, pasižymintį statybos standartizacija ir išankstiniu asmens veiklos vienoje ar kitoje miesto vietoje numatymu⁴⁴. Lefebvre'o suvokimu, naujieji rajonai įkūnijo neokapitalistinėje visuomenėje per kasdienybės praktikas diegiamą kontrolę – gyvenimas juose apsiribojo numatytų funkcijų atlikimu. Akcentuodamas rutiną ir pasyvaus santykio su urbanistine aplinka skatinimą vartotojų visuomenės gyvenime, Lefebvre'as išvelgė kasdienio būvio transformacijos galimybę, išreiškdamas ją šūkiu: „Leiskime kasdienybei tapti meno kūrinium!“⁴⁵, raginančiu grąžinti į kasdienį gyvenimą netikėtumo faktorių.

Urbanistinės reformos buvo laikomos viena esminių šio maišto prieš kasdienybę priemonių. Lefebvre'o teigimu, miesto planai turėtų būti orientuoti ne į racionalizaciją ar pramonės plėtrą, bet į spontaniškos, suasmenintos miesto patirties skatinimą, sukuriant įvairių terpių žmonių skirtybėms pasireikšti: „Miesto visuomenė formuojasi iš netikėtų susidūrimų, joje negali būti segregacijos, ji turi išsiskirti tuo, kad suteikia laiko ir vietos individualiems ar kolektyviniams susitikimams, skirtingų socialinių sluoksnių, skirtingų profesijų, skirtingus

---

⁴¹ *Ibid.*, p. 58–59.

⁴² *Ibid.*, p. 107.

⁴³ *Ibid.*, p. 55, 88.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 65, 122.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 204.

gyvenimo būdus pasirinkusių žmonių sambūriams.“⁴⁶ Kaip ir situacionistai, Lefebvre'as ieškojo būdų sutrikdyti kasdienybės tėkmę, kurti momentus, kurių metu išeinama iš numatyto elgesio mieste normų. Miestas, pasak jo, turi būti patiriamas ne iš stebėtojo, bet iš kūrybiško dalyvio pozicijos⁴⁷. *Dreifavimas*, kaip multisensorinis miesto erdvių patyrimas, kurio metu nevengiama atsitiktinių pažinčių, provokatyvių, kasdienybės monotonijai prieštaraujančių veiksmų, buvo suvokiamas kaip esminis tokio kūrybiško veikimo mieste būdas.

Nors po situacionistų manifestų pati psichogeografijos kategorija nebuvo nuosekliai plėtojama, jos aspektai tapo reikšminga XX a. antros pusės miesto ir kasdienybės tyrimų dalimi. Šių tyrimų dėmesio centre atsidūrė subjektyvus, dinamiškas santykis su urbanistine aplinka. Judėjimas pėsčiomis, įdėmiai reflektuojant pakeliui išgyvenamas būsenas ir kvestionuojant nustatytas ribas, imtas traktuoti kaip esminis būdas įsitraukti į miesto gyvenimą ir generuoti naujas jo formas.

1.2. Psichogeografijos aktualizavimas XXI amžiuje

XX–XXI a. sankirtoje pastebėtas praktinių psichogeografijos eksperimentų pagausėjimas. Į psichogeografijos teoriją iš naujo atsigręžta tuomet, kai, ženkliai spartėjant globalizacijos procesui, atsirado poreikis persvarstyti individo santykį su jo gyvenamąja vieta. Psichogeografijos atgimimo židiniu tapo Londonas, o viena ryškiausių jo figūrų galima laikyti britų rašytoją Iainą Sinclairą (g. 1943). Nuo 1997 m. Sinclairas pradėjo spausdinti esė rinkinius, aprašydamas savo klajones po skirtingus Londono rajonus. Klajonių metu jis reflektuoja konkrečių miesto vietų istoriją, jų interpretacijas grožinėje literatūroje, visą tai papildydamas savo paties įžvalgomis ir tokiu būdu užrašydamas suasmenintą, daugiasluoksnį miesto pasakojimą. Vienas žymiausių Sinclairo psichogeografijos darbų – 2003 m. pasirodžiusi knyga *London Orbital* (liet. *Londono orbitalė*), dokumentuojanti jo kelionę pėsčiomis 188 km ilgio Londoną juosiančiu greitkelio⁴⁸. Žengdamas į miestą ribojantį,

---

⁴⁶ *Ibid.*, p. 190.

⁴⁷ Lefebvre'o manymu, kinetinis miesto erdvių patyrimas tik iš dalies gali būti išreiškiamas per kalbą, todėl jis vengė prilyginti miestą *tekstui*, kaip tai darė Barthes'as, siūlydamas verčiau jį suvokti kaip *tekstūrą* – tinklą, kuriame prasmės ne perskaitomos, bet sukuriamos judesiu (žr.: Henri Lefebvre, „The Monument“, in: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, ed. Neil Leach, Taylor, & Francis e-Library, 2005, p. 134).

⁴⁸ Iain Sinclair, *London Orbital: A Walk around the M25*, London: Penguin Books, 2003.

nevaikštomą ruožą, Sinclairas persvarsto *flâneur* galimybes šiandieniniame urbanistiniame kontekste, pabrėžia, jog klajoklis mieste vis dažniau tampa vaizdo kamerų ar nepatiklių žvilgsnių sekamu įtariamuoju, ir artikuliuoja naują terminą savo klajonių specifikai nusakyti. Paryžietiškas *flâneur* transporto pilnose Londono magistralėse virsta *bégliu* (angl. *fugueur*), kurio įnirtingas vaikščiojimas ima panašėti į psichologinį sutrikimą, disociacinę fugą – einantysis kuriam laikui praranda nuovoką apie savo tapatybę, nesibaigiantis žingsniavimas tampa vieninteliu jo tikslu⁴⁹.

Ne mažiau svarbiu šiuolaikinės psichogeografijos atstovu laikomas anglų rašytojas Willas Selfas (Williamas Woodardas Selfas, g. 1961), kelerius metus rašęs psichogeografinius straipsnius laikraščiui *Independent*, o 2007 m. publikavęs juos atskiru rinkiniu⁵⁰. Selfo aprašomos urbanistinės klajonės primena situacionistų *dreifavimo* pratybas. Vaikščiojimas rašytoją visų pirma domina kaip maišto išraiška, „gebėjimas griauti išankstines nuostatas, koku būdu turėtume gyventi miestuose, koku būdu turėtume juos suvokti, ką jie mums turėtų reikšti“⁵¹. Išeidamas į Londono ir kitų didmiesčių gatves Selfas leidžiasi veikiamas aplinkos impulsų ir atsisako vertinti savo vaikščiojimą sugaišto laiko ar finansinės naudos atžvilgiu. Atsispirdamas nuo Debordo manifestuose išsakytų idėjų, autorius vysto savitą psichogeografijos programą. Specifiniais jos bruožais galima laikyti tai, jog *dreifuodamas* po miestą Selfas nevengia turistinių traukos centrų ir pačios jo klajonės nebėra betikslės – jos veda link iš anksto numatytų vietų, kuriose tenka vykdyti kasdienius įsipareigojimus (pavyzdžiui, dalyvauti knygų pristatymuose)⁵².

Prie žinomiausių šiandieninės psichogeografijos plėtotojų svarbu paminėti ir amerikiečių rašytoją, istorikę Rebecą Solnit (g. 1961). 2001 m. išleistoje knygoje *Wanderlust: A History of Walking* (liet. *Kelionių aistra: vaikščiojimo istorija*) ji aptaria ilgą klajūno figūros tradiciją ir įvairius vaikščiojimo veiksmui priskiriamus turinius (dvasinį,

---

⁴⁹ *Ibid.*, p. 146–147.

⁵⁰ Will Self, *Psychogeography*, London: Bloomsbury Publishing, 2007.

⁵¹ Steven Barfield, „Psychogeography: Will Self and Iain Sinclair in conversation with Kevin Jackson“, *Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London*, 2008, Vol. 6, Nr. 1. Internetinė prieiga: <http://literarylondon.org/the-literary-london-journal/archive-of-the-literary-london-journal/issue-6/1/psychogeography-will-self-and-iain-sinclair-in-conversation-with-kevin-jackson/>. Tekste pateiktą citatą vertė darbo autorė.

⁵² Will Self, *op. cit.*, p. 14.

politinį, erotinį ir kt.) skirtingose kultūrose. Greta istorinės vaikščiojimo reiškinio apžvalgos, Solnit aprašo savo pačios klajones po San Franciską, Las Vegasą ir kitus prekybos ir turizmo centrais virtusius miestus, kurių plėtros metu vis menčiau atsižvelgiama į pėsčiųjų poreikius⁵³.

Šiuolaikinė psichogeografija atmeta situacionistų pretenzijas į objektyvų urbanistinių erdvių patyrimą, bet ir toliau suvokia vaikščiojimą kaip maištingą laikyseną. Jos dėmesio centre – suasmenintas emocinis ryšys su urbanistine aplinka, kuri užmegzti trukdo į vartotojišką kultūrą orientuotas miesto planavimas ir pačių gyventojų abejingumas miestovaizdžiui, didžiąją laiko dalį praleidžiant uždaroje erdvėje (namuose, darbo kabinetuose, ar transporto priemonėse, kuriomis vykstama nuo vieno iki kito). Tiek Sinclairui, tiek Selfui, tiek Solnit vaikščiojimas tampa ne tik pagrindiniu būdu įsitraukti į miesto gyvenimą, bet ir esminiu pasakojimo konstravimo metodu. Lietuvoje psichogeografijos eksperimentais besiremiančių tekstų dar nėra gausu, nors jų akivaizdžiai daugėja – pavyzdžių galima rasti Agnės Narušytės⁵⁴, Ernesto Parulskio⁵⁵, Mindaugo Kvietkausko⁵⁶, Vaido Jauniškio⁵⁷ publikacijose.

Tarptautiniu mastu augantis psichogeografijos populiarumas skatina domėjimąsi urbanistinį klajojimą vaizduojančia grožine literatūra. Vienas įdomesnių pavyzdžių – atskiru leidiniu išėjusi Sinclairo esė apie vaikštinėjimą rytinėje Londono dalyje, sekant *Austerlicą* rašančio W. G. Sebald pėdomis ir permąstant jo klajonių specifiką⁵⁸. Prozos kūrinį analize siekiama parodyti, kad psichogeografijos tradicija neapsiriboja Prancūzijos kontekstu ir turi ne mažiau dėmesio vertų tekstų kitakalbėse literatūrose. Pavyzdžiui, mokslininkas Merlinas Coverley'us rekonstruoja Londono psichogeografijos raidą skaitydamas Danielio Defoe,

---

⁵³ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking*, New York: Penguin Books, 2001.

⁵⁴ Agnė Narušytė, „Psichogeografinė kelionė vaizdais“, *7 meno dienos*, 2015, Nr. 19. Internetinė prieiga: <https://www.7md.lt/daile/2015-03-06/Psichogeografine-kelione-vaizdais>.

⁵⁵ Ernestas Parulskis, *Kasdienybės kunstkamera*, Vilnius: Tyto alba, 2010.

⁵⁶ Mindaugas Kvietkauskas, *Uosto fuga*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016.

⁵⁷ Vaidas Jauniškis, *Patirti peizažą*, Vilnius: Tyto alba, 2021.

⁵⁸ Iain Sinclair, *Austerlitz and After: Tracking Sebald*, London: Test Centre, 2013.

Williamo Blake'o, Thomo De Quincey'io kūrinis⁵⁹. Ateityje būtų galima mąstyti apie tokio tyrimo galimybes lietuvių literatūros kontekste.

Kultūrologas Jurijus Dobriakovas teigia, jog psichogeografiniam miesto tyrimui palankiausi tie prozos kūriniai, kuriuose „detaliai atkuriamas miestovaizdis tampa ne „foniniu“ fabulos elementu, o protagonistų psichikos ir atminties eksternalizacija“, tarp pavyzdžių minėdamas Antano Škėmos *Baltą drobulę* ir Jurgio Kunčino *Tūlą*⁶⁰. Ši kriterijų šiuolaikinėje lietuvių literatūroje neabejotinai atitinka ir Valdo Papievio miesto proza. Toliau darbe ji bus analizuojama teorinėje šio darbo dalyje aptartų tekstų akirtyje, sutelkiant dėmesį į pagrindinius šiuolaikinių psichogeografinių tyrimų objektus: urbanistinio klajojimo reiškinių, su juo susijusių socialinės ir urbanistinės kritikos aspektus ir poetinę raišką, pasitelkiamą miestovaizdžiui bei santykiui su juo nusakyti. Psichogeografinė Papievio prozos analizė darbe skiriama į dvi dalis – antrajame darbo skyriuje analizuojami ankstyvosios rašytojo prozos kūriniai (*Ruduo provincijoje*, *Užmaršties slėnis*, *Brydė*), o trečiajame – emigracijoje rašyti Papievio romanai (*Vienos vasaros emigrantai*, *Eiti*, *Odilė*, *arba Oro uostų vienatvė*, *Ėko*).

2. VILNIAUS PSICHOGEOGRAFIJA ANKSTYVOJOJE VALDO PAPIEVIO PROZOJE

2.1. Urbanistinių klajonių pradžia: *Ruduo provincijoje*, *Užmaršties slėnis*

2.1.1. Iš provincijos į didmiestį

Pirmosios klajonės po miesto erdves pasirodo debiutiniame Papievio romane *Ruduo provincijoje* (1989) ir rinkinyje *Užmaršties slėnis* (1989) spausdintose apysakose. Tiek romano, tiek apysakų herojai – iš provincijos į Vilnių studijuoti atvykę ir į ribinę situaciją pakliuvę jauni vyrai, reflektuojantys savo patirtis sostinėje vėlyvučiu sovietmečiu. Kūrybinio

---

⁵⁹ Merlin Coverley, *op. cit.*, p. 31–57.

⁶⁰ Jurij Dobriakov, „Apie psichogeografijos apraiškas mene“, *Balsas*, 2006 08 18. Internetinė prieiga: <http://balsas.cc/apie-psichogeografijos-apraiskas-mene/>.

kelio pradžioje Papieviui stiprią įtaką darė Broniaus Radzevičiaus proza⁶¹. Perėjimas iš kaimo į didmiestį ir su tuo susiję sąmonės veiklos pokyčiai, kuriuos Radzevičius ritminga, poetiška kalba fiksavo kurdamas iš Užpelkių kaimo į Vilnių atvykstančio Juozo Daukinčio portretą, tapo ir 1989 m. publikuotos ankstyvosios Papievio kūrybos temine ašimi.

Debiutinėje Papievio prozoje klajonės po Vilnių stipriai susijusios su studentavimo patirtimi. Paprastai jos pradedamos išėjus iš bendrabučio ar skaityklos, apsiriboja Vilniaus universiteto apylinkėmis, Senamiesčiu, Užupiu, Stoties rajonu. Pasivaikščiojimus dažniausiai ženklina Aušros vartai, Šv. Jonų ir Šv. Onos bažnyčios, Katedra, Pilies tiltas prie Vilnelės ir Neries santakos, Trijų Kryžių ir Bekešo kalnai. Klajonių metu Vilnius regimas kaip augantis didmiestis, kontrastuojantis su provincialia protagonistų prigimtimi. Atvykus į sostinę, tikimasi „ištrūkti iš menko provincialaus pasaulėlio ten, kur viskas daug svarbiau, reikšmingiau, prasmingiau“ (RP 13), manoma, jog gyvenimas sostinėje „išvaduos dvasią iš jos sugrubusio kiauto“ (GP 113), tačiau netrunkama pastebėti miesto gyventojų rezervuotumo vienas kito atžvilgiu, kurį vokiečių sociologas Georgas Simmelis laikė vienu esminių didmiesčio bruožų ir aiškino kaip savisaugos metodą. Dėl didžiulio sutiktųjų srauto didmiesčio žmogus negali reaguoti į kiekvieną jų su tokia vidinių reakcijų gausa, kokią galima išvysti mažo miestelio gyventojų bendravime⁶². Ši socializacijos forma išryškina paradoksą – tankiame didmiesčio gyvenime žmogus junta didžiulę dvasinę distanciją, kuri gali būti traktuojama kaip nepriklausomybė, tačiau kartu sukelia vienatvės jausmą⁶³.

Didmiesčio minioje patiriamas susvetimėjimas dažnai svarstomas ankstyvuosiuose Papievio tekstuose – romano *Ruduo provincijoje* protagonistas Vilius-Albertas dienoraštyje pažymi: „Jam čia [Vilniuje] buvo per tvanku ir per ankšta – žmonės taip arti vienas kitų [...], o sykiu taip beviltiškai nutolę ir vienas kitam tokie svetimi“ (RP 15); apysakos „Užmaršties slėnis“ pagrindinis veikėjas Kazys Valius prisimena, jog Vilniuje minios apsuptyje visuomet jautėsi įspraustas į stebėtojo poziciją, atribojančią nuo egzistencinių patirčių: „[L]yg žiūrėtų

---

⁶¹ Papievis analizavo Radzevičiaus dvitomį romaną *Priešaušrio vieškeliai* savo diplominiame darbe, vėliau jo pagrindu parengė straipsnį (žr.: Valdas Papievis, „Ir gyvenimas kaip tas vieškelis...“, *Pergalė*, 1990, Nr. 12, p. 77–84).

⁶² Georg Simmel, „Didmiesčiai ir dvasinis gyvenimas“, *Sociologija ir kultūros filosofija*, iš vokiečių k. vertė Albinas Lozuraitis, Vilnius: Margi raštai, 2007, p. 289.

⁶³ *Ibid.*, p. 292.

per stiklą, skaidrų, lygų, neiškreipiantį vaizdo, bet neleidžiantį prisilytėti prie nieko, kas dumsuoja anapus“ (US 66). Nepritapimas didmiestyje juntamas ir santykio su kalba refleksijose – apysakos „Geležiniai paukščiai“ herojus Vilius ilgisi gimtojo krašto tarmės, kuri „byra lyg žvirgždas“ (GP 113) ir dėl savo nuoširdumo taip skiriasi nuo „rafinuotos, bet liguistai išblyškusios“ (GP 113) miesto gyventojų šnekos. Visgi ne mažesnis susvetimėjimas pastebimas ir su provincijos gyventojais – kritikuojamas jų uždarumas, virstantis „nieko daugiau nepaisančiu savisaugos instinktu“ (US 21), nepretenzingas kasdienių pareigų vykdymas, dėl kurio „menkas pasirodydavo tas miestelis, [...] pilki jo čia paliktų žmonių gyvenimai, nereikalingi net jiems patiems“ (RP 62–63).

Analizuodamas sąmonės veiklą didmiesčio aplinkoje, Simmelis akcentavo sparčiai kintančius miesto vaizdus, kurie paprastai yra tokie kontrastingi, jog rodosi sekinantys ir neaprėpiami, priešindamas juos reguliariai, lėtai vaizdų tėkmei provincijoje⁶⁴. Tokią didmiesčio gyvenimo percepciją galima išvelgti ir ankstyvuosiuose Papievio kūrinuose. Praeivių ir mašinų srautai, jų keliamas triukšmas panašėja į „ratą, besisukantį aplink savo ašį taip sparčiai, kad net akis nepajėgia sugauti“ (RP 348) – pasižymi per didele įspūdžių kaita, todėl negali būti įsisąmoninti ir sukelia atsiribojimo jausmą. Romane *Ruduo provincijoje* alinantį didmiesčio ritmą įkūnija Vilniaus universiteto bendrabutis. Pasitelkiant Michelio Foucault sąvoką, bendrabutį romane galima laikyti *krizės heterotopija*⁶⁵ – vieta, į kurią asmuo patenka išgyvendamas tam tikrą vidinį virsmą. Ši vieta veikia pagal aiškia tvarką, sukeliančią individui niveliacijos įspūdį, ir gali būti suvokiama kaip savotiškai sutirštintas visuomenės atspindys⁶⁶. Iš provincijos į Vilnių atvykusio romano *Ruduo provincijoje* protagonisto prisiminimuose bendrabutis išskyla kaip itin triukšminga vieta, atspindinti ir dar labiau suintensyvinanti erzinantį miesto ūžesį: „[N]et didžiausios tylos ir ramybės minutėmis čia iki galo nenuščiūva dieną aidėjęs triukšmas – žingsnių, daugybės magnetofonų ir skirtingiausias stotis gaudančių tranzistorių, indų tarškesio skardas“ (RP 296). Mėginimai atsiriboti nuo varginančių didmiesčio garsų pasirodo visuose Lietuvoje rašytuose Papievio kūrinuose.

---

⁶⁴ *Ibid.*, p. 282.

⁶⁵ Michel Foucault, „Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias“, 1984, in: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, ed. Neil Leach, Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 332–333.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 330–336.

Lėti, betiksliai pasivaikščiojimai po Vilnių ankstyvojoje Papievio prozoje tampa esminiu būdu pasipriešinti pernelyg skubotam miesto tempui, traukiančiam individą į niveliuojančią kasdienybės tėkmę. Romane *Ruduo provincijoje* ir rinkinio *Užmaršties slėnis* apysakose pasirodo vilnietiškas *flâneur*, kuris be jokio tikslo „[s]lenka palei blizgančias krautuvių vitrinas, prasilenkdamas su kažin kur skubančiais, lekiančiais praeiviais, slenka pats nežino kur“ (GP 119). Dykas slankiojimas, vėlyvojo sovietmečio kontekste laikytas darbščios visuomenės modelio neatitinkančio veltėdžiavimo forma⁶⁷, čia pasirenkamas sąmoningai, kaip atsvara pareigingai, beprasmei sovietizacijos proceso veikiamo didmiesčio kasdienio gyvenimo rutinai. Be to, lėtas tempas suteikia laiko išžiūrėjimui į savo aplinką ir poetinei jos transformacijai, neatsiejamiems nuo *flâneur* vaikščiojimo praktikos.

2.1.2. *Flâneur* vėlyvojo sovietmečio Vilniuje

Debiutinės Papievio prozos klajūnų sąmonėje Vilnius atsiveria per dvi kontrastingas plotmes – vėlyvojo sovietmečio kontekste pastebimas miesto pilkumas, nyksmas priešinamas didingai, pagarbą ir susižavėjimą keliančiai Vilniaus praeičiai. Silpna okupuotos sostinės būklė Papievio prozos tekstuose įgauna fizinę išraišką – klajūno žvilgsnis fiksuoja miesto irimą: skeldėjančias baliustradas, byrantį tinką, eizėjančias medines lentas (GP 112). 9-ojo dešimtmečio Vilniaus erdvių aprašymams dažnai taikoma menotyrininkės Agnės Narušytės tyrinėta *nuobodulio estetika*⁶⁸. Apžvelgdama lietuvių fotografiją vėlyvuju sovietmečiu, Narušytė pastebi, jog objektyvą neretai imta kreipti į monotoniškus kasdienybės vaizdus, blankias miestovaizdžio detales, taip tarsi besipriešinant sovietinėje santvarkoje dirbtinai formuojamai pažangios visuomenės idėjai⁶⁹. Ankstyvojoje Papievio prozoje galima išvysti literatūrinių skurdžios sovietinės realybės vaizdavimo atvejų, atliepančių to meto fotografijos tendenciją⁷⁰:

---

⁶⁷ Tomas Vaiseta, *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuju sovietmečiu (1964-1984)*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Naujasis židinys-Aidai, 2014, p. 358–372.

⁶⁸ Agnė Narušytė, *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 17.

⁷⁰ Fotografijų pavyzdžių galima rasti Narušytės monografijos skyriuje „Nuobodulio estetika ir Lietuvos socialinio peizažo fotografija“ (žr.: *Ibid.*, p. 109–261).

[A]kyse šmėstelėjo aplūžę, pelėsiais atsiduodantys laiptai ir vos besilaikančios medinės pašiūrės, vanduo, dieną naktį lašantis iš sugedusių kolonėlių, pūvančiomis lentomis užkalti langai, siauros vingiuotos gatvelės ir apleista šv. Kotrynos bažnyčia, ir žmonės – skarmaluotos senės, prie Aušros vartų prašančios išmaldos, girtuokliai ir nusmurgėliai valkatos (GP 124–125).

Sekant Narušyte, urbanistinio klajūno pasirinkimą akcentuoti niūrias pūvančio, yrančio miesto erdves galima laikyti sąmoningu nūsukimu nuo sovietinės ideologijos propaguojamo optimistinio visuomeninio gyvenimo įvaizdžio.

Tokio pobūdžio Vilniaus vietų aprašymuose pasirodo ir 7–8 dešimtmečiais vykusios miesto turbomodernizacijos⁷¹ ženklai: į sostinę gausiai besikeliantys provincijų gyventojai, miesto teritorijoje statomi fabrikai, daugiaaukščiai, gatvėse tankėjantys automobilių srautai (GP 133; RP 123, 349). Matomos ir ekologinės miesto turbomodernizacijos pasekmės – ankstyvuosiuose Papievio tekstuose atsikartoja užterštos, dvokiančios Vilnelės motyvas.

Skeptiškai stebėdami dirbtinai greitinamos modernizacijos padarinius, debiutinės Papievio prozos klajūnai vaikščiojimo metu ima atkurti praeities miesto formas – tai esminė jungtis, susiejanti juos su prancūziškąja *flâneur* tradicija. Kaip atsvara merdinčiais, okupuotai sostinei ankstyvuosiuose Papievio kūriniuose iškyla istorinis Vilnius: „Tai senas Europos miestas. Kadaisė labai garsus. Dabar dar drovisi atsispirti nuo žemės ir, šoktelėjęs aukštyn, nusipurtyt provincialumo žymes, bet jau bando.“ (GP 133)

Istorinio Vilniaus vaizdavimas Papievio prozoje neatsiejamas nuo sapno metaforikos – tai „[m]iestas – geležinio vilko staugimas, miestas – Lizdeikos pranašystė, miestas – sapno išsipildymas“ (GP 116). Audinga Perulitytė-Tikuišienė sapno motyvą literatūrinėse Vilniaus erdvių interpretacijose išskiria kaip specifinį lietuvių kultūrinės savimonės bruožą⁷². Pasak literatūrologės, istoriją įprasta priešinti nesąmoningoms būsenoms ir reikšti per linijinį laiką, tačiau Vilniaus istorija XX a. 2 pusės lietuvių literatūroje dažnai pasirodo būtent per sapniškus, savitiems laiko dėsniams paklūstančius vaizdus⁷³. Vieną iliustratyvių tokio tipo

---

⁷¹ Lietuvos miestų modernizacija sovietmečiu buvo sąmoningai greitinta, siekiant nepalikti terpės susvetimėjimo, abejingumo reiškinių vystymuisi miestiečių tarpusavio santykiuose (žr. Tomas Vaiseta, *op. cit.*, p. 104–106).

⁷² Audinga Perulitytė-Tikuišienė, „Vilniaus sapnas šiuolaikinėje lietuvių poezijoje“, *Ribos Architektonika: Šiuolaikinė lietuvių literatūra ir kontekstai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 27.

⁷³ *Ibid.*, 27, 38.

Vilniaus istorijos vaizdavimo pavyzdžių galima rasti Antano Ramono apysakoje „Mikelis“⁷⁴, kurioje po okupuotą miestą vaikstančio klajūno sąmonėje tarsi sapnas iškyla istorinės Lietuvos dvarų kultūros reginiai. Jais perdengiant sovietinę realybę, Vilnius atgauna savo galią, nes yra susaistomas su bendresne europietiškos kultūros tradicija. Ši tendencija aiškiai pastebima ir ankstyvuosiuose Papievio tekstuose. Klajodamas po vėlyvojo sovietmečio Vilnių, *flâneur* mintimis gręžiasi į LDK laikus:

Paskutinį vakarą dūlinėjo siaurutėmis gatvelėmis, [...] rūpėjo, tiesiog knietėte knietėjo išgirsti, kaip bildėjo štai šis akmeninis gatvių grindinys, kai juo važiuo ne mašinos, o dardėjo vienkinkės, dvikinkės ar net trikinkės karios, brikelės, gardininkai, kai į jį cinksejo arklių kanopos (US 68).

Tokių mintinių klajonių metu Senamiesčio gatvėse pasirodo amatininkų cechai (GP 116; RP 216), ryškiais, spalvingais drabužiais pasipuošę miestiečiai (RP 216), tikėjimą skleidžiantys jėzuitai (GP 116). Į Senamiesčio architektūrą, akmeninį grindinį klajūnas žvelgia kaip į palimpsestą, saugantį margo, daugiataučio viduramžių miesto liudijimus: „Kiek istorijos telpa vienam grindinio akmeny – šiame, ties kuriuo dabar pasilenki? (RP 217) Sparti XX a. pabaigos miesto modernizacija prisideda prie istorinio Vilniaus struktūrų ardymo – nuo gatvėmis plūstančių mašinų ūžesio „dreba vartų, vedančių į Medininkus, šimtasiūlės sienos“ (GP 133).

Glaudų ryšį su Vilniaus urbanistinėmis erdvėmis Papievio *flâneur* atranda per surrealistines būsenas, kurių metu pakyla iš konkretaus sovietmečio konteksto ir priartėja prie istorinio Vilniaus – didingo europietiškos tradicijos miesto. Romano *Ruduo provincijoje* ir rinkinio *Užmaršties slėnis* apysakų klajūnai į tokias būsenas paprastai pakliūva stebėdami Vilniaus universiteto arba jį supančių bažnyčių architektūrą, išgirdę varpų dūžius. Įžengus į šią miesto zoną, kuri ankstyvuosiuose rašytojo tekstuose įvardijama kaip „pati senamiesčio širdis“ (US 54), išgyvenami sapniški patyrimai, kurių metu atsiveria miesto atminties klodai ir kartu – belaikės visuotybės pojūtis. Vienas tokių pavyzdžių matyti apysakos „Užmaršties slėnis“ protagonisto klajonių metu:

Užvėręs katedros duris, nulipęs siauručiais laiptais ir atsidūręs kieme, kuriame be jo daugiau nieko nebuvo, Kazys Valius akimis apibėgo dvišlaimius stogus, žvilgsniu slystelėjo per fasadus, kontraforsų remiamas sienas, [...] o kai išgirdo tolumoj mušant Bokšto laikrodį, pasijuto pagautas svaiginte svaiginančio polėkio: džiugus, po kasdienybės lukštu slypinčią gelmę atverias susitapatinimas – susitapatinimas su praeitimi, į kurią tau

---

⁷⁴ Antanas Ramonas, „Mikelis“, *Ramybės kalva*, Vilnius: 7 meno dienos, 1997, p. 144–183.

niekuomet nelemta patekti [...]. Visa liejosi vienan daiktan, visi laikai susitraukė į akimirksnį, [...]. Jis tarsi skrido, ir prieš jo akis raibuliavo tokia skaidra ir vaiskumas, kad regėjosi, jog staiga išdilo visos ribos (US 34–35).

Istorinis Vilnius pasirodo kaip sapnas, jo patirtis reikalauja atsisakyti linijinio laiko suvokimo, yra vaizduojama kaip atsiplėšimas nuo žemės, skrydis, ekstazės būklė. Tokiose vizijose klajūnas pasijunta esąs bendresnės, jo asmenine patirtimi neapsiribojančios istorijos dalimi. Vizijose iškylantys estetizuoti miesto vaizdai poetine raiška primena Juditos Vaičiūnaitės ciklą „Vilniaus bažnyčios“⁷⁵ eilėraščius:

Vėlyvo baroko balta vienabokštė bažnyčia
nykiam ūkanotam kieme
giliai už aprūkusių mūrų,
išdygus ant purvino sniego
šviesų plaukime
dar stiebias į dangų pro darganą, dūmus,
šalta akmeninė jos skrydžio aistra
[...].⁷⁶

Aidžiai skambėjo Jono varpas, ir tas garsas
bangomis liejos ir skeidės virš sukrypusių raudonų
čerpių stogų, ir atrodė, kad kartu su siūbuojančiu
varpu į visas puses linguoja ir visa varpinė,
bejėgiškai stengdamasi šoktelti nuo grindinio, ir
nuskrietį virpančia erdve paskui aidą (GP 112).

Tirpstantys, banguojantys, plaukiantys šventovių bokštai tiek Vaičiūnaitės poezijoje, tiek Papievio prozoje tampa pagrindiniais poetizuoto miesto akcentais. Sakralusis Vilnius, kurio aprašymus abiejų autorių kūryboje lydi rūko, spindinčios šviesos, varpų skambesio motyvai, kontrastuoja su skurdžia, banalia kasdienybe, iš kurios siekiama išsiveržti.

Poetizuoto miesto vizijos sovietinės kasdienybės fone itin ryškiai išgyvenamos stebint miestą iš paukščio skrydžio. Vienas iliustratyviausių panoraminių Vilniaus vaizdų atsiveria romano *Ruduo provincijoje* protagonistui pažvelgus į Senamiestį iš šv. Jonų varpinės bokšto:

Miestas iš viršaus – [...] jis buvo visiškai nepanašus į aną, kasdien regimą ir jau spėjusį pabosti. [...] Tai buvo iš praeities dausų išplaukęs miestas, jo svajonė ir ilgesys, tai buvo miestas – džiugus prisiminimas, miestas – greit išbluksiantis sapnas [...]; kaip tik toks Vilnius – spindintis, plūkaujantis melsvoje padūmavusioje erdvėje – jį kvietė, šaukė, ragino atvažiuoti, tokį jį ir tikėjosi pamatysiąs. Jis buvo čia, visai šalia mūsų, tik

⁷⁵ Žr.: Judita Vaičiūnaitė, *Pilkas šiaurės namas*, Vilnius: „Vilties“ spaustuvė, 1994, p. 22–32; Idem, *Seno paveiklo šviesa*, Vilnius: Vaga, 1998, p. 93–107.

⁷⁶ *Ibid.*, 1994, p. 31.

nepastebimas, praeinamas pro šalį; jį užgožė tos parduotuvės su garsiai trinksinčiomis durimis, nuo popieriaus dulkių gerklę graužiančios kontoros, gatvėmis užiančių mašinų tvaikas, minios erzelynė (RP 352–353).

Panoraminiis žvilgsnis visoje Papievio prozoje atsikartoja kaip itin svarbus miesto patyrimo būdas, kuris leidžia klajūnui ištrūkti iš kasdienės rutinos ir poetiškai estetizuojant erdvę atsikratyti didmiestyje juntamo susvetimėjimo.

Ankstyvuosiuose Papievio prozos tekstuose vaizduojamos urbanistinės klajonės patvirtina Audingos Perulitytės-Tikuišienės pastebėjimą, jog „Vilniaus istorinė sąmonė neatsiejama nuo krikščioniškųjų šventyklų, universiteto ansamblio“⁷⁷. Baroko, gotikos, klasicizmo architektūra debutiniuose Papievio kūriniuose funkcionuoja kaip galingo europietiško miesto ženklai, kurie vilnietiškamajam *flâneur* padeda atrasti ryšį su sovietinės okupacijos ir turbomodernizacijos procesų nualinto miesto erdvėmis.

2.1.3. Debiutinės Papievio prozos klajūno ypatybės

Tyčinis žingsnių sulėtinimas kaip tylaus maišto prieš greitėjantį didmiesčio tempą išraiška bei anachroniškas klajūno žvilgsnis, sparčiai modernizuojamoje urbanistinėje aplinkoje atkuriantis dingusio miesto pavidalus, leidžia susieti ankstyvosios Papievio prozos vaikščiotojus su prancūziškąja *flâneur* tradicija. Vis dėlto kitoks geografinis ir kultūrinis kontekstas bei tam tikri socialiniai veiksniai reikalauja atskirai aptarti kelis klajonių po Vilnių pavyzdžius parodant, kuo papieviškasis klajūnas skiriasi nuo *flâneur*, aprašomo Baudelaire'o ir Benjamino veikaluose.

2.1.3.1. Liminali būklė ir jos samprata

Visų pirma, ankstyvosios Papievio prozos klajūnai stokoja tvirtos miestietiškos tapatybės – tai tarpinėje, liminalioje būklėje esantys subjektai. Liminalumo samprata ateina iš britų kultūros antropologo Victorio Turnerio ritualų teorijos – išsamiausias šios sąvokos aptarimas pateikiamas jo veikale *The Ritual Process: Structure and Antistructure* (1969, liet.

---

⁷⁷ Audinga Perulitytė-Tikuišienė, *op. cit.*, p. 29.

Ritualinis procesas: struktūra ir antistruktūra)⁷⁸. Stebėdamas Afrikos gentis, Turneris atkreipė dėmesį į jų ritualinį elgesį, susijusį su statuso bendruomenėje pasikeitimu (pvz.: gimimu, branda, vedybomis). Jis išskyrė 3 statuso keitimosi stadijas: 1) atsiskyrimo stadiją, kurios metu išeinama iš savo vietos socialinėje struktūroje, 2) liminalinę (slenkstinę, lot. *limen* – slenkstis) stadiją, kurioje individas, netekęs statuso ir skiriamųjų bruožų, laikinai nedalyvauja socialinėje struktūroje, ir 3) įsijungimo stadiją, kurios metu grįžtama į socialinę struktūrą, joje prisiimant naują padėtį ir taip įgyjant tam tikrų teisių bei pareigų⁷⁹. Iš provincijos į miestą atsikeliantys debiutinės Papievio prozos protagonistai atsiduria liminalioje būklėje – jie jau atsiskyrę nuo kaimo ar miestelio bendruomenės gyvenimo, bet dar neįsitvirtinę kaip visaverčiai didmiesčio socialinio gyvenimo dalyviai. Kaip pastebi Turneris, „[L]iminalūs subjektai yra nei čia, nei ten – jie egzistuoja tarp vietų [socialinėje struktūroje], kurios priskiriamos ir surikiuojamos pagal įstatymus, papročius, susitarimus ar apeigų tvarką, neužimdami nė vienos iš jų“⁸⁰.

Liminali būklė daro įtaką debiutinės Papievio prozos klajūnų pasirenkamiems maršrutams. Pavyzdžiui, ankstyvųjų Papievio kūrinių protagonistai pakartotinai lankosi geležinkelio stotyje, neturėdami planų kur nors vykti. Kalbėdamas apie vėlyvojoje modernybėje ryškėjančias urbanistines tendencijas, prancūzų antropologas Marcas Augé pristatė *ne-vietos* (pranc. *non-lieux*) terminą, taip pavadindamas miesto vietas, kuriose žmogaus tapatybė kuriam laikui tampa nebesvarbi⁸¹. Geležinkelio stotis ankstyvojoje Papievio prozoje vaizduojamose klajonėse atitinka *ne-vietos* apibrėžtį. Tai miesto erdvė, kurioje neįmanoma įsikurti, ji skirta perėjimui ir niekada nebūna galutiniu tikslu. *Ne-vietoje* skirtingų tautybių, socialinių statusų, amžiaus, lyties žmonės kurį laiką neįjunta savo skirtybių, nes turi elgtis pagal bendrą elgesio kodą⁸². Tokią tendenciją galima pastebėti ir apysakoje „Geležiniai paukščiai“, kurioje klajūnas stotyje stebi įvairialypę publiką (GP 137). Šioje *ne-vietoje* tarpinis būvis, kuriame nuolatos egzistuoja Papievio prozos protagonistai, normalizuojamas, nes į jį

---

⁷⁸ Victor Turner, *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*, New York: Cornell University Press, 1991. Tekste pateikiamas citatas iš šio veikalą vertė darbo autorė.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 94–95. Pastarosios 3 perėjimo ritualų stadijos pirmą kartą paminėtos 1909 m. prancūzų antropologo Arnoldo van Gennepo veikalė *Les Rites de Passage* (liet. *Perėjimo papročiai*).

⁸⁰ *Ibid.*, p. 95.

⁸¹ Marc Augé, *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, London: Verso, 1995, p. 103.

⁸² *Ibid.*, p. 75–116.

patenka visi laukiantieji salėje. Geležinkelio stotis sovietmečiu, prisimenama kaip „klajoklių ir paraščių paklydėlių prieglauda [...], kurią daugelis padorių piliečių [...] stengdavosi paskubomis praeiti“⁸³, papieviškojo klajūno mentaliniame žemėlapyje funkcionuoja kaip traukianti, trumpalaikį nusiramimą teikianti vieta, panaikinanti skirtumus tarp jo ir kitų miesto gyventojų.

Komentuodamas išėjimo iš kaimo į didmiestį situaciją antrajame Radzevičiaus romano *Priešaušrio vieškeliai* tome, Arvydas Šliogeris akcentavo tokio virsmo metu kintančias sąmonės ontologines struktūras: „Didmiestis – tai netikėtumo ir naujumo vieta. [...] Dėl didmiesčio daiktų ir žmonių anonimiškumo nebeįmanoma jų identifikuoti. Anonimiško daikto prasmė atitrūksta nuo jusliškai akivaizdžios daikto būties, turinys atitrūksta nuo formos, gelmė nuo paviršiaus, esmė nuo išvaizdos“⁸⁴. Tokią sąmonės procesų kaitą išgyvena ir ankstyvosios Papievio prozos herojai. Greitame didmiesčio tempe ir nepažinių vaizdų kaitoje jie praranda prasminius orientyrus, kurių paieškos tampa vienu iš klajonių tikslų. Tai paliudytų apysakos „Geležiniai paukščiai“ protagonisto svarstymai artėjant prie Vilniaus centrinio pašto: „O iš tikrųjų tebesiilgėjo centro, tebesiilgėjo šerdies, tebesiilgėjo branduolio. Ieškojo ir niekaip negalėjo rasti atskaitos taško, to pirmojo laiptelio, nuo kurio prasidėtų visų daiktų ir reiškinių hierarchija, išvaduojanti nuo apatijos ir abejingumo“ (GP 117). Pavyzdyje matyti, kaip Papievio kūrinuose Vilniaus miestovaizdžiu atspindimos vidinės protagonistų būsenos. Centrinis paštas urbanistinėse klajonėse tampa atskaitos tašku, į kurį atklystama mėginant išsivaduoti iš buvimo *tarp*, įs centruoti.

Prie miesto objektų, kurie debiutinės Papievio prozos klajūnų mentaliniame Vilniaus žemėlapyje žymi tarpinio būvio refleksijos vietas, galima priskirti ir Aušros vartus. Tvirtos vertybinio pagrindo stoka, o kartu atsiribojimas nuo rutiniškos miesto kasdienybės išstumia klajūną į solipsistinį būvį, kuris romane *Ruduo provincijoje* apmąstomas malda, žvelgiant į Aušros vartų Madoną: „O Aušros vartų Marija, suteik man stiprybės pamiršti save [...]. Noriu ištirpti, susiliesti, tačiau tuo pat kartu statau ir savimeilės sieną – atribojančią nuo kitų ir visko, kas tik yra aplinkui, apjuosiančią ir užsklendžiančią“ (RP 227). Aušros vartai ir prie jų išlikusi

---

⁸³ Laimantas Jonušys, „Sostinė paribyje“, *Naujasis Židinys-Aidai*, 2021, Nr. 3. Internetinė prieiga: <https://nzidinys.lt/laimantas-jonusys-sostine-paribyje-nz-a-nr-3/>.

⁸⁴ Arvydas Šliogeris, „Radzevičius: egzistencinis išėjimo dokumentas“, in: *Kūrybos studijos ir interpretacijos: Bronius Radzevičius*, sudarė Dainius Vaitiekūnas, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 140-141.

XVI a. statytos Vilniaus gynybinės sienos dalis, Senamiesčio riboženkliis, tampa dar vienu atskaitos tašku, į kurį papieviškasis klajūnas ateina mėgindamas susiorientuoti savo pagreitėjusiame potyrių sraute.

Tvirtos miestietiškos tapatybės stoka lemia Papievio prozos klajūnų polinkį kuriam laikui išvykti iš didmiesčio, tokiu būdu ištrūkstam iš skubaus jo kasdienybės tempo. Romano *Ruduo provincijoje* bei apysakos „Geležiniai paukščiai“ protagonistai iš Vilniaus traukiasi į Kuršių nerijos kaimelius, apysakos „Užmarštis slėnis“ herojus – į gimtąjį bažnytkaimį. Šių vietovių aprašymus lydi stingulio motyvas: Kuršių nerijos dangus vaizduojamas „sustingusiais vietoje debesimis“ (RP 5), virš jūros pakrantės „palinksta kaskart viena ir ta pati diena“ (RP 266). Ta pati tendencija pastebima apysakoje „Užmarštis slėnis“, protagonisto klajonių po bažnytkaimį refleksijose: „Laikas čia, regėjosi, ne bėga, o lyg kepios saulės įkaitintas oras sūkuriuoja vienoj vietoj“ (US 70). Pamažu miestiečiais tampantys debiutinės Papievio prozos klajūnai vis dar jaučia poreikį kartkartėmis sugrįžti į tylų, ramų būvį, kurį suteikia gamtos ar provincijos aplinka, kur „juokingas būtų atrodęs miesto skubėjimas ir amžinas neturėjimas laiko“ (RP 5).

Svarbu pastebėti, jog tvirtos miestietiškos tapatybės stoka juntama ir debiutinės Papievio prozos klajūnų santykiuose su minia. Prancūziškasis *flâneur* siekia įsilieti į minią, tačiau joje niekuomet nepraranda atsparumo – buvimas tarp žmonių suteikia jam galimybę iš vidaus stebėti, analizuoti miesto gyvenimą, niekieno nepastebint fiksuoti kūryboje panaudotinus momentus. Romano *Ruduo provincijoje* ir rinkinio *Užmarštis slėnis* apysakų klajūnai šio atsparumo dar neturi, todėl arba šalinasi žmonių, arba pasiduoda minios impulsams, leidžiasi jos užgožiami. Štai vienas tokio sutapimo su minia pavyzdžių:

[P]ro įstaigų, kontorų duris plūsteli tarnautojai, [...] parduotuvės neužsiveria – į jas nenutrūkstamu srautu plaukia minia. [...] Kaziui patikdavo įsiliet šitan šurmulin, į tą tirpdančią tėkmę, ir atsiduot visus apėmusiam pakilimui [...],– taigi pasinerti, nugrimzti, savotiškai nebūti, o paskui tarytum iškilti, pakirsti iš gilaus miego, apsidairyti ir nustebus paties savęs klausti – kas su manim darėsi, kur buvau? (US 26)

Apysakoje pasirodo užuominos į pragmatiškos gyvensenos, dar sovietinių laikų vartotojiškumo, kritiką, tapsiančią viena pagrindinių emigracijoje rašytos Papievio prozos tematinių gijų. Visgi matyti, jog stipraus vertybinio pagrindo stygius, kurį vilnietiškas klajūnas patiria išėjimo iš provincijos į miestą situacijoje, neleidžia jam prisiimti tvirtos maištingos pozicijos ar išnaudoti minioje įgyjamo anonimiškumo kūrybiniam tikslams, –

miestiečių sraute jis pats virsta preke, o ištrūkęs iš šio srauto junta „aigarą dėl savo silpnumo, nesugebėjimo priešintis“ (US 26).

Paskutinis aspektas, susijęs su liminalaus būvio raiška urbanistinėse ankstyvosios Papievio prozos protagonistų klajonėse – jų polinkis bendrauti su marginalizuotomis visuomenės grupėmis. Priešingai nei prancūziškajam *flâneur*, pasižyminčiam elegancija ir aukštuomenės manierų išmanymu⁸⁵, Papievio klajūnui artimas bohemiškas miesto gyvenimas. Valkatos, skurstantieji, netradicinį gyvenimo būdą pasirinkę menininkai, kurių draugija taip traukia paryžietiškujų Papievio romanų herojus, pasirodo dar Vilniaus klajonių kontekste⁸⁶.

Plėtodamas liminalumo sampratą, Turneris išskyrė 2 dominuojančius elgesio visuomenėje modelius: dalyvavimą *struktūroje* arba *antistruktūroje*. *Struktūrą* jis aiškino kaip normatyvinę, dažniausiai hierarchinę sistemą, kurioje individas užima aiškią poziciją, savo veiksmais užtikrindamas jos palaikymą⁸⁷. Pasak Turnerio, liminalumo stadijoje esantys asmenys kartu su visuomenės marginaliais, turinčiais žemiausią statusą *struktūroje*, formuoja *antistruktūrą*, kurioje negalima aiški žmonių diferenciacija. Kiekvienas šioje visuomenės grupėje yra toks, kaip kitas, nepriklausomai nuo lyties, rasės, tautybės ar amžiaus, ir tai leidžia išgyventi žmogišką bendrumą – dėl šios priežasties *antistruktūroje* dalyvaujančius asmenis Turneris vadina lotynišku terminu *communitas*, reiškiančiu bendrumą, draugingumą, bendriją⁸⁸. *Communitas* nariai atsisako varžytis dėl socialinio statuso ir vykdyti tarpasmeninius įsipareigojimus – jiems būdingas spontaniškumas ir susikontcentravimas į dabarties akimirką⁸⁹. Tarp kitų savybių šie žmonės pasižymi anonimiškumo siekiu, fizinės išvaizdos nepaisymu, jie nekaupia turto ir sąmoningai vengia bet kokios nuosavybės, kurios išlaikymas reikštų į(si)traukimą į *struktūrą*⁹⁰. Savo gyvenimo būdu prieštaraudami teisinėmis ir politinėmis nuostatomis reguliuojamai *struktūrai*, kuriai priklausantiesiems būtų galima priskirti priešingas ypatybes – socialinio statuso turėjimą ir turto kaupimą, pareigų vykdymą,

---

⁸⁵ Charles Baudelaire, *op. cit.*, p. 9.

⁸⁶ Kaip pvz. žr.: US 64, GP 128, RP 79.

⁸⁷ Victor Turner, *op. cit.*, p. 96.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 96.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 106, 112–113.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 106, 129.

aiškų susiskirstymą amžiaus, lyties, ar rasės pagrindu – *communitas* nariai tampa grėsme nusistovėjusiai tvarkai, todėl juos nuolat bandoma suvaldyti ir drausminti, užkertant kelią anarchiškam jų elgesiui⁹¹.

Valkataujantieji ir bohemišką gyvenimą pasirinkę Vilniaus gyventojai, su kuriais debiutinės Papievio prozos protagonistai bendrauja urbanistinių klajonių metu, sudaro vėlyvojo sovietmečio visuomenės *antistruktūrą*. Jų lūpomis išsakoma kritika sovietizacijos veikiamam dalyvavimo viešajame gyvenime modeliui: „Žinai, koks turbūt pagrindinis šių laikų žmogaus bruožas?, – romano *Ruduo provincijoje* protagonistui kalba centriniame Vilniaus pašte sutiktas valkata, – Kad jis neturi jokio stuburo, ką ten kalbėti apie veidą. Jis bet kam nusilenks, prie bet ko prisitaikys, su vienais bus vienoks, su kitais – kitoks. Iš pažiūros nieko neprikiši – jis padorus, mandagus, niekada neišsišokantis, bet juk tai viso labo atsargumas, ir tiek.“ (RP 80) Beklausant šių svarstymų romano herojui pasirodo, jog būtent į visuomenės paraštes nustumti ar patys jas pasirinkę miesto gyventojai regi tikrąjį pavojų, kuris kyla išitraukiant į pareigomis susaistantį kasdienį sovietmečio miesto gyvenimą: „Prasigėręs valkata ir nevykėlis, palengva jis virto lyg paties Alberto antrininku, garsiai pasakančiu tai, ko jis nedrįsta ar nemoka.“ (RP 81) Bendravimas su marginaliomis vėlyvojo sovietmečio visuomenės grupėmis atskleidžia debiutinės Papievio prozos klajūnams pasilikimo už *struktūros* ribų galimybę – užuot mėginę įtvirtinti savo naują statusą socialinėje sistemoje, liminalioje būklėje esantys subjektai ima ieškoti būdų joje likti, taip išvengiant klasifikacijos ir socialinių įsipareigojimų vykdymo sovietinio režimo veikiamame mieste.

2.1.3.2. Egzistencinis nuobodulys

Nuo prancūziškosios *flâneur* tradicijos debiutinės Papievio prozos klajūną skiria ir tai, jog pastarasis vaikšto po okupuotą, sovietinio režimo represuojamą miestą. Dėl šių istorinių aplinkybių vilnietiško klajūno ėjimas neapsiriboja poetine modernėjančių urbanistinių erdvių transformacija, į akiratį gražinant išnykusio miesto formas, – vietomis jis tampa egzistencinio nuobodulio išraiška.

---

⁹¹ *Ibid.*, p. 106, 109.

Analizuodamas vaikščiojimo reiškinių, prancūzų filosofas Frédéricas Grosas kaip atskirą kategoriją išskiria klajones iš nuobodulio⁹². Tokiu atveju vaikščiojimas pasirenkamas siekiant išėiti iš beprasmybės būsenos, kūno judėjimu nuslopinti dėl neveiksnumo kilusią vidinę įtampą. Šis vaikščiojimo tipas Papievio prozoje pasirodo vėlyvojo sovietmečio Vilniaus reprezentacijose. 9-ojo dešimtmečio pirmoji pusė, kai autorius studijavo Vilniuje, pasižymėjo ekonominio ir visuomeninio gyvenimo stagnacija⁹³. Okupuotoje šalyje įsivyravo nuasmeninto laiko išgyvenimas – viskas, kas vyko aplinkui, dažnai rodėsi iš anksto nulemta, nepriklausoma nuo asmens veiksmų⁹⁴. Vidinė papieviškojo klajūno būseną sustinėje atliepia vėlyvojo sovietmečio psichologinę atmosferą. Jo dienas lydi „nereikalingumo jausmas ir sykiu – nenoras imtis jokio darbo“ (RP 262), „apatija ir tingulys“ (GP 118), „nykuma“ (GP 119) – žodžiai, kurie galėtų būti priskiriami nuobodulio žodynui⁹⁵, gausiai vartotam vėlyvuojū sovietmečiu gyvenusių miestiečių būklei nusakyti.

„Sąstingio“ metus tyrinėjęs istorikas Tomas Vaiseta teigia, jog šiuo laikotarpiu šalyje žmonės apnikę nuobodulys kilo iš prasmės stygiaus kasdienėse praktikose, kuriose buvo pastebima cenzūra, kalbinių klišių vartojimas ar priverstinė visuomeninio gyvenimo ritualizacija⁹⁶. Vienu pagrindinių nuobodulį kurstančių veiksnių debiutinėje Papievio prozoje tampa dogmatiškos studijos, su kuriomis susiduria tiek romano *Ruduo provincijoje*, tiek apysakų „Užmaršties slėnis“ ir „Geležiniai paukščiai“ herojai – lietuvių literatūros studentai. Universitete, kur tikimasi išsilaisvinti iš provincialumo, teismokstama ieškoti to, „kas slypi už garsiai sakomų žodžių“ (GP 118), patiriama niveliacija – spraudimas į „iš anksto nustatytas formas“ (GP 118), skatinimas dalyvauti šabloniškose diskusijose, kuriose reikia „kalbėti tai, kuo netiki, kartoti jau mokykloje nuvalkiotus teiginius, kurie kalte įkalti į galvą“ (RP 118). Debiutinių Papievio kūrinių protagonistai meta studijas ir iš universiteto auditorijų pasitraukia į miesto gatves – juos apninkanti apatija kylo kaip atsakas į to meto visuomenės paradiškumą ir propagandą.

---

⁹² Frédéric Gros, *Filosofija pėsčiomis*, iš prancūzų k. vertė Paulius Jevsejevas, Vilnius: Hubris, 2022, p. 236–238.

⁹³ Jūratė Sprindytė, „Stagnacija“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra*, sudarė Algis Kalėda, Rimantas Kmita, Dalia Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 52.

⁹⁴ Agnė Narušytė, *op. cit.*, p. 79.

⁹⁵ Tomas Vaiseta, *op. cit.*, p. 13.

Pasak Vaisetos, nuobodulys vėlyvuoju sovietmečiu nebuvo „visą socialinį gyvenimą struktūravęs faktorius“⁹⁷ ir pasireiškė tik tam tikrose situacijose, kuriose asmuo buvo verčiamas išpažinti jam nieko nereiškančias prasmes. Visgi pažvelgus į pirmuosius Papievio prozos kūrinis matyti, jog klajūno juntamas nuobodulys – ne situacinis, o egzistencinis:

Gniauždamas geliančio beprasmiškumo, kai visa, ką darytum, atrodo nemaž nereikalinga, jis išpuldavo iš bendrabučio kambarėlio, blaškydavosi po visą miestą, taip ir nerasdamas vietos, kol galų gale pailsdavo tiek nuo įkyrių minčių, tiek nuo ilgo kulniavimo pėsčiomis, ir tik tas nuovargis nuslopindavo, sakytum atgal į pūlinį suvarydavo gaižatį – grįžęs jis griūdavo ant lovos ir kartais nė nenusirengęs užsnūdavo (US 46).

Vaikščiojimo čia griebiamasi kaip būdo numalšinti aplinkos išsprasmėjimo nuojautą, užsimiršti. Ėjimas tampa nuobodulio deklaracija – atsiribojęs nuo sovietinės ideologijos veikiamų visuomeninio gyvenimo sričių, papieviškasis klajūnas pakliūva į apatijos būklę, kurią liudija jo ėjimas gatvėmis: „[J]is slinko, niekur nestabtelėdamas ir niekuo nesidomėdamas, nelyginant būtų pasmerktas amžinam dūlinėjimui“ (RP 349). Vis dėlto sovietiniame kontekste pats nuobodulys buvo laikomas nuokrypiu nuo bendros tvarkos, grindžiamos aktyvios, optimistiškos visuomenės naratyvu⁹⁸. Šiuo atžvilgiu vaikščiojimą iš egzistencinio nuobodulio taip pat galima laikyti vidinio pasipriešinimo raiška.

2.2. Sajūdžio laikų klajūnas: *Brydė*

Kiek kitokia Vilniaus reprezentacija atrandama Sajūdžio metais rašytame Papievio romane *Brydė* (2018). Romano veiksmas vystomas dviejose laiko juostose. Pirmojoje laiko juostoje iš kelių perspektyvų plėtojamas pasakojimas apie pokario metus bažnytkaimyje šalia Anykščių, lydymus partizaninio karo, tremčių, lietuvių inteligentijos persekiojimą ir bergždžių vilčių sulaukti pagalbos iš Vakarų. Antrojoje laiko juostoje vaizduojamas bevardžio studento vaikštinėjimas po Vilnių, stebint pirmąsias Sajūdžio užuomazgas: mieste rengiamus mitingus, demonstracijas ir slapta vykstančias intelektualines diskusijas. Šio darbo tyrimui svarbi pastaroji siužetinė linija, leidžianti papildyti Vilniaus poetikos Papievio prozoje analizę ir

---

⁹⁶ *Ibid.*, p. 139–257, 321–405.

⁹⁷ *Ibid.*, 83.

⁹⁸ Agnė Narušytė, *op. cit.*, p. 114.

aptarti urbanistinių klajonių ypatybes lūžinio Lietuvos istorijos laikotarpio kontekste.

2.2.1. Vilnius Nepriklausomybės išvakarėse

Romano *Brydė* protagonisto klajonėse po Vilnių dominuoja tos pačios trajektorijos – vaikštinėjama Senamiesčiu, Užupiu, nueinama iki „Aušros“ kavinės Stoties rajone. Skaitant šį romaną debiutinės Papievio prozos akiratyje, galima pastebėti bendrą Vilniaus poetikos tendencijų. Sąjūdžio laikų Vilnius regimas ta pačia dviplotme žiūra, būdinga papieviškajam *flâneur*.

Viena vertus, Vilnius vaizduojamas kaip pilkas, okupuotas miestas su dirbtinu gyvenimo ritmu. Sovietinis režimas, skatinęs nuolatinį orientavimąsi į ateitį ir formavęs darbo kultą, dėl kurio Vilniaus gyventojų kasdienybėje įsivyravo šabloniškas planavimas ir lenktyniavimas mėginant viršyti nustatytus planus, viešojoje erdvėje kūrė skubos įspūdį⁹⁹. Šią fasadinę skubą romane *Brydė* įkūnija gatvėmis besiliejanči miestiečių minia, kurios judesių automatizmas primena Poe apsakyme „Minios žmogus“ aprašomus gyventojų srautus:

[G]atvėse knibždėte knibždėjo žmonių, jie visi bėgo, skubėjo, ant drėgno asfalto liejos mašinų šviesų atspindžiai, [...] šlamėjo popieriai, dusliai trinksėjo antspaudai, kasvakar skambėdavo ta pati „Vremia“ fonograma, nuo gimimo pažįstami diktoriai pranešinėjo naujienas iš plačiosios šalies ir viso pasaulio... (B 139)

Gatvė buvo viena svarbiausių miesto arterijų, joje visą dieną knibždėjo žmonių. Bet vakarui artinantis minia dar labiau ėmė augti, ir kai užsidegė žibintai, dvi tirštos nenutrūkstamos srovės praeivių tekėjo palei duris.¹⁰⁰

Sovietizacijos paveikto miesto merdėjimui išreikšti pasitelkiamos nuorodos į urbicidą („Trijų Kryžių kalnas be kryžių“ (B 118)) ir fizinę miesto eroziją („Rotušės kolonos, [...] kai užverti galvą, regis, jau griūvančios“ (B 256)).

⁹⁹ Tomas Vaiseta, *op. cit.* p. 323–332.

¹⁰⁰ Edgar Allan Poe, *op. cit.*, p. 128.

Visgi paraleliai egzistuoja ir istorinio Vilniaus plotmė, perteikiama ankstesniame skyriuje aptartu estetizavimo būdu. Pasakotojas atvyksta į sostinę iš regėtų atvirukų susikūręs idealizuotą miesto įvaizdį, kontrastuojantį su regimomis sovietizacijos nuskurdintomis miesto erdvėmis:

O ar pameni, kaip vaizdavaisi šį miestą? Kalėdinis atvirukas: didinga Gedimino pilis, tarsi smilgos siūruojantys bažnyčių varpinių bokštai, grakščiai išsiritusios arkos, raudoni čerpių stogai, kaskadomis krintantys nuo Vilnelės pašlaičių. Trapus mirguliavimas, toks nežemiškai paslaptingas melsvo ūko gaisavimas – ten. (B 117)

Vilniaus poetizavimas leidžia klajūnui grįžti prie pradinių impresijų ir tokiu būdu atsitraukti nuo sovietmečio realijų. Dingusio Vilniaus vizija, išvedanti romano *Brydė* klajūną į kitą erdvėlaikį ir primenanti apie buvusią europietiško miesto galią, jo sąmonėje atsiveria kertant Katedros aikštę ir išgirdus varpų dūžius:

Dunkstelėjus varpui – nelyg praregėjimas... Pirmą sykį išvydau ne pabirus veidus, siluetus, namus, gatves ir šaligatvius, o miestą – visu akipločiu, su visomis laiko ir erdvės perspektyvomis. [...] Vilnius. Blėstantis bet dar neišblėšęs, dar svirduliuojantis galbūt jau paskutiniaisiais gėstančios civilizacijos atšvaitais – jie sužaižaruoja, kai vakarop kryptančios saulės spinduliai ištrykšta ir kibirkštėmis nuraibuliuoja per vitražų stiklus, jie nurausvina Šventosios Onos skruostus, jie trupa tarp Vilnelės bangų keterų (B 118–119).

Kaip ir debiutiniuose Papievio kūrinuose, istorinis Vilnius romane *Brydė* vaizduojamas pasitelkiant mirgėjimo, raibuliavimo, sakralaus skambesio, vaizduotės laisvės motyvus.

Vis dėlto Sąjūdžio metų Vilniaus poetinė raiška pasižymi viena svarbia ypatybe, kurios nebuvo matyti romane *Ruduo provincijoje* bei rinkinio *Užmaršties slėnis* apysakose. Miesto vietos ir objektai, prieinami urbanistinių klajonių metu, įgauna maištingos rezistencijos krūvį. Katedros aikštė romane vaizduojama kaip mitingų vieta, į kurią pasakotojas ateina 3 kartus: per vasario 16 d. protestą, Juodojo kaspino dienos minėjimą ir pirmųjų piniginių aukų rinkimus įsikūrusiam Sąjūdžiui. Mokslų akademija romane pasirodo kaip disidentinių idėjų sklaidos vieta, kurioje rengiamos paskaitos, diskusijos, aptariami slapti dokumentai. Miestas tampa visuomenėje bręstančio pasipriešinimo eksternalizacija. Noras priešintis okupaciniam režimui tekste išreiškiamas per sakralinius miesto simbolius: Katedros varpinės bokštą („valandas skaičiuojantys dūžiai: dabar arba niekad, dabar arba niekad“ (B 117)), Šv. Onos bažnyčios skliautus („[j]ie prasiveria ir susigaužia, prasiveria ir vėl susigaužia, kaip prasiveria, susigaužia [...] tavo krūtinė“ (B 121)). Šis simbolinis miesto kodas nurodo į esmingą Papievio

prozoje vaizduojamų urbanistinių klajonių po Vilnių pokytį – lėtas, betikslis vaikščiojimas po sostinę, kaip nuobodulio deklaracija ir tylus maištas prieš miesto sovietizacijos ir industrinio niokojimo procesus, matytas debiutiniuose rašytojo kūrinuose, vietomis virsta atviro maišto išraiška vilnietiskajam *flâneur* atsidūrus Sąjūdžio mitingų dalyvių gretose.

2.2.2. Politinio maišto bendrystė

Romano *Brydė* protagonisto – į Vilnių studijuoti atvykusio jaunuolio – vaikštinėjime po miestą galima išvelgti debiutinės Papievio prozos klajūnams būdingų požymių. Ėjimo metu vėl pasirodo liminalios būklės refleksija: „[A]š čia visada būsiu svetimas, tik prašalaitis, jei pažįstamas, tai tik iš matymo“ (B 257), egzistencinio nuobodulio apraiškos: „Bet visa tai tebuvo blaškymasis stinglioje stinglaus laiko akimirkoje, judesio imitacija, [...] stypsojimas po ta pačia senamiesčio liūdesio arka“ (B 140). Vis dėlto klajūnui įsitraukus į Sąjūdžio metu rengiamus protestus, ėjimas įgauna ir naują – atviro politinio pasipriešinimo – funkciją.

Mitingai kultūrologiniuose vaikščiojimo tyrimuose dažnai nurodomi kaip vienas akivaizdžiausių politiškai angažuoto ėjimo pavyzdžių. Solnit teigimu, dalyvavimas mitinge yra „kūniška politinių ar kultūrinių pažiūrų demonstracija“, kurios metu, priešingai nei koja kojon žygiuojantys kareiviai, eisenos dalyviai išsaugo savo individualumą, bet kartu išgyvena stiprų bendrumo jausmą, nes būdami skirtingi juda vieno tikslo link¹⁰¹. Tokį bendrystės jausmą su Sąjūdžio mitingų dalyviais apmąsto ir romano *Brydė* klajūnas: „[K]as vis dėlto keitėsi, mainėsi tavyje, kai tu žvelgei į minią žmonių ir tau atrodė, kad nebelieka jokių ribų tarp to, kas visuotina, ir to, kas asmeniška, kai, regis, jutai, kaip veriasi tavo krūtinė ir visa, apie ką niekad niekalbėjai, [...] išsilieja visiems kaip ant delno?..“ (B 305) Sąjūdžio kontekste Papievio prozos klajūnas atranda kitokį santykį su minia. Nuo jos nebebėgama, į ją įsiliejama nebe vien norint užsimiršti, – žengdamas į žmonių srautą klajūnas trumpam išsineša iš egzistencinės vienatvės, tampa rezistencinio judėjimo dalimi ir kartu – budriu stebėtoju, užsiimančiu Baudelaire'o *flâneur* būdinga kūrybine veikla.

Kaip Baudelaire'o *modernaus gyvenimo tapytojas*, romano *Brydė* klajūnas ima kreipti žvilgsnį į laikinus kasdienybės momentus, išvelgdamas juose amžinybės ženklus: „[J]uk kaip

---

¹⁰¹ Rebecca Solnit, *op. cit.*, p. 217.

dažnai pasitaiko, kad tai, kas buvo tvaru ir apčiuopiama, ilgainiui išskysta, sudūla, netenka pirmykščio svarumo, o tai, kas kitados buvo trapu, efemeriška, vos juntama, laikui bėgant, tvirtėja, įgyja aiškesnes aprėžtis“ (B 304). Atsidūręs minioje jis dairosi ir fiksuoja trapias akimirkas jas estetizuodamas. Vieną tokios veiklos pavyzdžių galima pastebėti birželio trepties aukų paminėjimui skirto mitingo Katedros aikštėje aprašymuose: „Juodos suknelės ir juodais kaspinais perrištos puokštės vasarinių gėlių, ir tamsūs kostiumai, kuriais vilki vyrai, – tos gedulo spalvos ryškiai kontrastuoja su saulės nutvieksto Katedros portiko baltumu“ (B 209). Amžinumo ir laikinumo dermė akcentuojama ir iš minios gretų stebint Vasario 16-osios protestą: „Mus stumdė, o giesmė kilo į viršų, drysko vakaro toliuos – nesulaikoma, nepagaunama, laisva, kokio laisva tegali būti giesmė.“ (B 126) Įsiliejęs tarp protestuojančiųjų, *Brydės* protagonistas, kitaip nei debiutinių Papievio kūrinų klajūnai, išsaugo atsparumą iki galo nesusitapatindamas su minia ir iš šios pozicijos žvalgosi aplinkui, stabdydamas jo dėmesį pagaunančius momentus ir atlikdamas poetinę jų transformaciją.

Kaskart atsitraukęs nuo minios romano *Brydė* herojus grįžta į egzistencinę vieatvę ir patiria nerimą, nuojautą, jog viltys atgauti laisvę – tik „artėjantis neišsipildymas“ (B, 118). Ši vidinė klajūno būseną romane išreiškia per jo santykį su urbanistinėmis erdvėmis. Dviplotmis *flâneur* žvilgsnis – polinkis poetizuoti dingusį miestą ir atkurti jo vaizdus nykiose Sąjūdžio metų Vilniaus gatvėse – paties klajūno imamas vertinti skeptiškai. Toks savirefleksijos judesys aiškiausiai atsiskleidžia vaikštinėjimo po Užupį metu – tai vienintelis išsamesnis šio rajono aprašymas Papievio kūrinuose. Užupio gatvė kopiant link bendrabučio Olandų gatvėje, klajūno sąmonėje išskyla istorinio Vilniaus ženklai, kuriuos, kaip įprasta Papievio prozai, lydi sapno metaforika:

Netikėtai ir nejučiomis, lyg [...] žingsnių į šaligatvio plyteles atmušti, suskambo vardai žmonių, kitados čia gyvenusių, [...] – amžiaus kataklizmų išsekinto poeto somnabuliškas sapnas, prarastas rojus, susikurtas iš simbolių ir metaforų (B 257).

Visgi ši vizija – pastanga poetizuoti dingusį miestą – sumenkinama kaip skurdžios Vilniaus būklės neigimas:

Užupio mitologija: gatvės ir skersgatviai, realūs ir gyvi tiek, kiek juos įstengi surimuoti į eilėraščio strofas. [...] Ir ar nebus Užupio mitologija – pirmas puslapis mitologinės knygos, kurion grimzta, jau grimzta ir netrukus nugrims visas miestas? Pramanų miestas, miestas – sapnas, miestas – vaiduoklis. Vilnius. (B 258–259)

Žvalgydamasis po apleistus Užupio gatvės kiemus ir trupančias namų sienas, klajūnas konstatuoja miesto merdėjimą. Ši patirtis stiprina nuojautą, kad bandymai perdengti niūrias Vilniaus erdves istorinio miesto vaizdiniais, tokiu būdu grąžinant joms gyvybę – iliuzinis saviapgaulės mechanizmas.

Taigi ankstyvojoje Papievio prozoje susiformuoja miestietiškojo klajūno figūra ir išryškėja savita Vilniaus psichogeografija. Vilnius regimas *flâneur* būdinga anachroniška žiūra – nykiame vėlyvojo sovietmečio ir Sąjūdžio laikų Vilniaus miestovaizdyje pasirodo dingusio galingo europietiškos kultūros miesto vizijos. 9-ojo dešimtmečio Vilniui vaizduoti pasitelkiami nuobodulio estetikos principai – klajūnų dėmesys krypsta į rutiniškos kasdienybės detales, liudijančias okupuoto miesto merdėjimą ir prieštaraujančias optimistiniam sovietinės visuomenės įvaizdžiui. Istorinio Vilniaus interpretacijas lydi sapno, skrydžio metaforika, jų aprašymams būdingas urbanistinių erdvių estetizavimas – atsikartoja mirgančių, banguojančių miesto formų motyvai. Prie miesto atminties, išvedančios ankstyvosios prozos subjektus į ekstatišką būvį, kuriame keičiasi erdvės ir laiko kategorijos, priartėjama vaikštinėjant Senamiesčio ir Užupio gatvėmis, stebint mieste išlikusią gotikos, klasicizmo, baroko architektūrą, arba įsižiūrėjus į panoraminį Vilniaus vaizdą. Sąjūdžio Vilniaus reprezentacijoje sakralios miesto vietos įgauna rezistencijos prasmę – atsidūręs šalia Senamiesčio bažnyčių, klajūnas ima reflektuoti pasipriešinimo okupaciniam režimui galimybes.

Debiutinių Papievio prozos kūrinių klajūnai prisiima pasyviai maištingą laikyseną, rinkdamiesi primygtinai lėtą, betikslį vaikštinėjimą po miestą, sovietmečiu laikytą veltėdžiavimo atmaina, ir kritiškai vertindami Vilniaus turbomodernizacijos pasekmes. Liminali būklė, į kurią patenkama išėjus iš provincijos bendruomenės aplinkos, bet dar nesiintegravus į didmiesčio gyvenimą, skatina klajūnus bendrauti su marginaliais miesto gyventojais. Pastebima, jog debiutinėje prozoje šis tarpinis būvis dar slegia klajūnus, mėginančius atrasti savo vietą urbanistinėje terpėje ir lemia jų maršrutų pasirinkimą, Vilniuje juntamą susvetimėjimą ir atsparumo miesto miniai stoką. Tačiau šis konfliktas įveikiamas romane *Brydė*, subjektui sąmoningai prisiėmus maištingą laikyseną ir išitraukus į Sąjūdžio mitinguotojų gretas.

Romane *Brydė* pastebimi psichogeografinio santykio su miestu pokyčiai – urbanistinėse klajonėse pasirodo socialinio maištingumo, politinės kritikos ženklų, *flâneur* būdingi mėginimai atkurti stebimoje aplinkoje dingusio miesto liudijimus imami kritikuoti iš vidaus.

Visuose Vilniaus prozos kūriniuose pasirodo ir vaikštinėjimo iš vėlyvojo sovietmečio kontekste patiriamo egzistencinio nuobodulio atvejų, kai einama apatiškai, mėginant trauktis nuo okupacinio režimo reguliuojamų kasdienio gyvenimo normų.

Aptarus esminius ankstyvuosiuose Papievio prozos kūriniuose vaizduojamų klajonių po Vilnių psichogeografinius aspektus, toliau darbe bus parodoma, kaip klajonių specifika keičiasi subjektui persikėlus į Paryžiaus miestovaizdį bei kokių skirtumų ir bendrų tendencijų galima įžvelgti šių dviejų miestų literatūriniuose pasakojimuose.

3. PARYŽIAUS PSICHOGEOGRAFIJA 2003–2021 METAIS PUBLIKUOTOJE VALDO PAPIEVIO PROZOJE

3.1. Miestas laikino išeivio akimis: *Vienos vasaros emigrantai*

3.1.1. Pažintis su Paryžiaus erdve

Pirmoji Paryžiaus reprezentacija Papievio prozoje pasirodo 2003 m. išleistame romane *Vienos vasaros emigrantai*. Romano protagonistas – į Paryžių vasarai atvykęs lietuvis Valdas, kartu su kitais užsieniečiais lankantis prancūzų kalbos kursus ir kaip laisvas klausytojas dalyvaujantis paskaitose Sorbonoje. Paryžiuje Valdas atstovauja į šį miestą vis gausiau atsikeliančius rytų europiečius, jam klijuojama *polonais* etiketė, nurodanti ne į konkrečią tautybę, bet į svetimšalio, atvykėlio padėtį: „*polonais* [...] – padermė, rasė, vardas pavadinti visiems, čia iš rytų atsibeldžiantiems, ir visai nesvarbu, kas tu būtum – rumunas ar čekas, ukrainietis ar rusas“ (VVE 9). Taigi romano centre dar kartą atsiranda liminalus subjektas, šįkart jis – laikinas emigrantas, palikdamas savo šalį išėjęs iš jos socialinės *struktūros*¹⁰², „pabėgęs ne tik nuo savo krašto sumaištingų vargų, kompleksų, prietarais virtusių įpročių ir papročių, bet apskritai nuo pasaulio“ (VVE 29). Slenkstiniame etape atsidūręs protagonistas klajoja Paryžiaus gatvėmis, megzdamas atsitiktines pažintis ir pamažu įsitraukdamas į daugiakultūrio metropolio gyvenimą.

---

¹⁰² Darbe vartojant šį terminą kursyvu referuojama į Victorio Turnerio liminalumo teoriją, kurioje *struktūra* suvokiama kaip sunorminta, hierarchinė visuomeninio gyvenimo sistema, aiškiai klasifikuojanti individą ir

Romane *Vienos vasaros emigrantai* vaikštinėjimas suvokiamas kaip esminis integracijos būdas, padedantis užmegzti autentišką santykį su urbanistine aplinka – tokiu pačiu principu debiutinės Papievio prozos klajūnai mėgino adaptuotis Vilniuje:

Atrodė, jog norėdamas persiimti tuo, kas čia vyksta, panirti į šio miesto gyvenimą, nebesijausti čia svetimas, mintimis ir jausmais privalau įsismelkt ligi įsčių, sužinot ir įsidėmėt nuošalių gatvių, atsitiktinai užklystamų skersgatvių, juolab bažnyčių, krantinių, tiltų vardus (VVE 31).

Pasibaigus paskaitoms arba tarp jų, jam patikdavo klaidžioti po dar nepažįstamą miestą, kurį, rodės, reikia prakalbinti kaip drovų pašnekovą – pereiti visomis gatvėmis ir skersgatviais, [...] pastovėti ant visų tiltų, [...] pasigrožėti visomis bažnyčiomis [...], taigi susipažinti, kad iš svetimo taptų savas (RP 38).

Romano *Vienos vasaros emigrantai* pradžioje Valdo klajonės turi aiškia pažindinimosi su miestu funkciją. Paprastai jos pradėdamos nuo protagonisto palėpinio buto *rue de la Verrerie* ir tęsiamos *Cité* saloje arba aplink ją. *Cité* sala, istorinis Paryžiaus centras, tampa erdviniu romano centru. Pagrindiniai topografiniai Valdo klajonių taškai – šioje saloje esančios šventovės (Dievo Motinos katedra, Šventoji koplyčia), artimiausi tiltai (*Pont Saint-Michel*, *Pont Neuf*, *Pont des Arts*, *Pont du Carrousel*, *Pont Royal*), krantinės (*quai des Grands-Augustins*, *quai de la Mégisserie*) bei ją supantys *Marais*, *Saint-Germaino*, Lotynų, Žydų kvartalai, Šventojo Liudviko sala. Klajonių metu neretai lankomi turistiniai objektai, tokie kaip Luvras, greta esantys Tuileries sodai, Champs-Élysées alėja. Atėjimo į naują miestą situaciją liudija ir kartkartėmis Paryžiaus erdvėse atkuriami Vilniaus vaizdai. Vienas ryškiausių šios tendencijos pavyzdžių matyti protagonistui žingsniuojant *rue Saint-Jacques* ir pasijuntant lyg eitų Basanavičiaus gatve:

[L]eidžiantis slėnin regėjote tolydžio siaurėjančią Vilniaus perspektyvą su saulės tvieskiamais čerpių stogais, bažnyčių varpinėm, toluoj vingiuojančia Vilnelės vaga [...]. Visa tai atsimušė atminty kaip tolstantis, blunkantis ratilas, išsiskleidęs iš dabar matomo regračio – einant žemyn Saint-Jacques'o gatve irgi siaurėjančio, palengva susigaubiančio (VVE 62).

Kaip ir ankstyvojoje, Vilnių vaizduojančioje Papievio prozoje, į didmiestį ateinama iš anksto susikūrus poetizuotą jo vaizdinį:

---

primetanti jam tam tikras pareigas, kurių vykdymas užtikrina socialinio statuso palaikymą (žr.: Victor Turner, *op. cit.* p. 94–95).

[K]o šiam mieste ieškote jūs, tokie kaip tu svetimšaliai, iš tikrųjų važiavę ne čia, o į miestą – vaizduotės pamėklę, miestą – fantomą, miestą – legendą, miestą, susikurtą iš vaikystėj matytų nuotraukų, atvirukų, iš kvapų, kuriuos slapčiomis uosdavot, atsukę motinų naktiniuos staliukuos užtiktus buteliukus su *Chanel*, *Christian Dior* etiketėm, iš dainų, kurių dešimtis kartų klausydamiesi išmokot *Jardin du Luxembourg*, *Place de Clichy* ir kitų vietų vardus, ar iš romanų, kuriuos skaitydami mintyse piešėtės pusiau tikrą, pusiau netikrą šio miesto žemėlapi? (VVE 195–196).

Vis dėlto, kitaip nei ankstyvuosiuose Papievio prozos kūrinuose, į šią viziją nebesigręžiama, ji netrukus apleidžiama, susikoncentruojant į čia-ir-dabar regimas miesto erdves.

Pradinių klajonių po Paryžių metu romano *Vienos vasaros emigrantai* protagonistas primena Baudelaire'o aprašytą *modernaus gyvenimo tapytoją*. Jis lėtai žingsniuoja *quai de la Mégisserie*, dairydamasis į pro šalį plaukiančius žmonių srautus, laikas nuo laiko įsiliedamas į jų gretas, bet niekuomet neapleisdamas stebėtojo pozicijos, koncentruodamasis į neplanuotus akimirksnio susidūrimus, netikėtus įvykius:

[I]švyst [...] lyg upė plūstančią minią, kartu su ja pasileisti, retkarčiais stabtelint ir vėl traukiant toliau, [...] tik tiek, pasirodo, ir tereikėjo – kad apsvaigtum nuo laiko, kad suprastum, jog niekur nereikia skubėti, kad sustotum nusmelktas minties, jog visa – tik čia, tik dabar, kad patikėtum, jog prasmė, tolimesnė nei šio akimirksnio džiaugsmas – prietarai. (VVE 16)

Be tikslo vaikštinėdamas didmiesčio gatvėmis Valdas poetizuoja sugautus kasdienybės momentus:

[V]ijokliais apkibę pavėsinių pinučiai šešėliuoja veidus pagyvenusių vyrų ir moterų, į šias Toulouse-Lautreco kavines pailsėti užsukusių; prie fontano vaikai bando pamėgdžiot senuką, kuriam tereikia išskėst rankas, ir ant jų ima tūpti balandžiai (VVE 20).

Visgi šiame romane vaizduojamų klajonių specifika neapsiriboja didmiesčio gyvenimą stebinčio ir poetizuojančio bodleriško *flâneur* figūra. Benjamino akcentuota dviplotmė žiūra, kuria pasižymi ankstyvosios Papievio prozos klajūnai, taip pat nebėra dominuojantis judėjimo mieste bruožas. Pasakojimo eigoje protagonisto ėjimas vis labiau primena Debordo aprašytą *dreifavimo* praktiką.

3.1.2. Nuo poetiško *flâneur* prie anarchiško *dreifautojo*

Romane *Brydė* matytą nostalgiką *flâneur*, kurio poetiškose miesto gyvenimo refleksijose ėmė rodytis vis daugiau užuominų į politinį maištingumą, *Vienos vasaros*

emigrantuose keičia į eksperimentus ir provokacijas urbanistinėje aplinkoje linkęs, atvirai vartotojišką visuomenę kritikuojantis *dreifuotojas*. Romano pradžioje Senos krantinėje rastas Paryžiaus žemėlapis tampa esminiu alternatyvaus būvio mieste paieškų simboliu – užuot pažindinęs su miestu per oficialų administracinį jo suskirstymą, Valdas perbraižo jo planą pagal subjektyvius potyrius:

C6, A4, E7, o iš tikrųjų ne kas kita, tik laisvėn išleisto paukštelio negalia ar gal baimė išvysti vieliniais narvelio retežiais nesuliniuotą pasaulį. B5, D3, F8, o iš tikrųjų tik bejėgystė išsinerit pačiam iš savęs, neatsigręžiant patraukti kad ir šia krantine, [...] iš šios pusiau tikros, pusiau netikros miesto materijos pabandyt susikurti visiškai kitą pasaulį. (VVE 6)

Paryžius protagonisto klajonėse pasirodo kaip meninę kūrybą įkvepianti, multikultūrinė, daugiasluoksnė terpė, siūlanti neribotas gyvenamosios aplinkos interpretacijų galimybes:

[K]eičiasi atskaitos taškai, maišosi koordinacių sistemos, lydosi skirtingiausi pasauliai, vienos šalia kitų sugyvena skirtingiausios religijos, mitologiniai archetipai pinasi su modernistiniais prietarais, bet iš to sąmyšio gimsta, regis, savaime susikuria vis nauji pavidalai, vaizdiniai, dermės (VVE 77).

Miestas suvokiamas kaip painus prasminis tinklas – jis lyginamas su labirintu (VVE 85), audiniu (VVE 88), voratinkliu (VVE 185). Romano protagonisto urbanistinės aplinkos refleksijos primena Barthes'o svarstymus apie miesto kalbą, pamatinę struktūrą, generuojančią klajūnų sugaunamas ir skirtingomis sekomis išdėliojamas ištaras¹⁰³: „Rodės, fonetinės ir morfologinės jungtys, sintaksinės konstrukcijos – tai ne tik kalbos paradigmos, bet ir pirmaprādės struktūros, pagal kurias nutiestos gatvės, iškasti namų pamatai, per Seną permesti tiltai, vieni su kitais susisiekiantys šio miesto kvartalai.“ (VVE 40–41) Spontaniškų impulsų vedamas *dreifuotojas* nuolat mėgina atpauzinti šį tinklą, kartu praplėsdamas jį savitais miesto perskaitymais: „[A]tradom skelbimo lentų, pastogių, tarpavarčių, apleistų kiemų, kačių ir žvirblių Paryžių – daugybę Paryžių viename, kitas kitą papildančių“ (VVE 85).

Su Derbordo *dreifuotoju* Valdą sieja ne vien dalyvavimas eksperimentinėje veikloje, kūrybiškai perskirstant miesto zonas pagal su jomis siejamus asmeninius išgyvenimus, bet ir aktyviai reiškiamą kritika vartotojiškai gyvenimui. Vienas ryškesnių jos aspektų – skeptiškas Valdo požiūris į turistus. Turizmą Debordas laikė „populiariu narkotiku“¹⁰⁴, panaikinančiu

¹⁰³ Roland Barthes, *op. cit.*, p. 158–164.

¹⁰⁴ Guy Debord, „Introduction to a Critique of Urban Geography“, in: *Situationist International Anthology*, ed. K. Knabb, Berkeley: Bureau of Public Secrets, 2006, p. 11.

spontaniško, autentiško miesto patyrimo galimybę. Panašūs svarstymai būdingi ir romano *Vienos vasaros emigrantai* herojui Valdui – jis nepalankiai vertina įdėmios savirefleksijos stokojančią, į pamatytinų objektų paieškas orientuotą turistinį santykį su miesto aplinka, jo nusakymui pasitelkdamas barbarų antpuolio metaforiką:

Apsiginklavę fotoaparatais, filmavimo kameromis, plūstelintys į bažnyčias ir netrukus godžiai ir smalsiai vėl besidairantys lauke, kur patraukti toliau, įkandin savęs paliekantys sudriskusius miesto planus, prakaituotuos delnuos sutrintus parodų katalogus, [...] jie kartais pasirodydavo panašūs į palikuonis pirmųjų genčių, kitados po Europą klajojusių. Tarsi į daugybę puolimo būrių išsisklaidžiusi orda, jie, žiūrėk, pagal protu neįsisąmonintą, bet prigimtinį įrašytą ir instinktų gaivinamą strateginį planą kasdien užima vis naujus postus ir kasnakt švenčia vis naujas pergales (VVE 79).

Turistinių klajonių metu miestas pasisavinamas, užkariaujamas, juo pasinaudojama vartotojiškų norų tenkinimui. Šį turistinėse praktikose ryškėjantį santykį su miesto erdvėmis akcentuoja turizmo reiškinių ir neigiamą požiūrį į jį tyrinėjantis prancūzų sociologas Jeanas-Didier Urbainas, atkreipdamas dėmesį į tai, jog pergalingas džiaugsmas, kurį turistai išgyvena pasiekę tam tikrą miesto vietą, susijęs su reklamos sukkelto poreikio išpildymu – tam tikra vieta patiriama būtent taip, kaip buvo žadėta¹⁰⁵. Tačiau kaip tik dėl to šiose kelionėse nebelieka vietos kūrybiškai miesto aplinkos interpretacijai. Urbaino žodžiais tariant, „[t]ai nebėra atradimų kelionės, tai – atpažinimo bei verifikavimo kelionės: jų metu patikrinama, ar iš tikrųjų taip yra, kaip parašyta gide“¹⁰⁶. Toks vaikščiojimo metodas iš esmės prieštarauja *dreifavimo* praktikai, nepaklūstančiai sunormintam judėjimui urbanistinėje aplinkoje. Tad pats nevengdamas turistinių traukos centrų, romano *Vienos vasaros emigrantai* protagonistas atsiriboja nuo šios keliautojų kategorijos, atsisakydamas kelti savo klajonėms išankstinius tikslus.

Valdo refleksijose apie didmiesčio gyvenimą aiškiai matomas skeptiškas požiūris į perdėtai greitą jo tempą, kylantį dėl prekių rinkos principais organizuojamos kasdienybės, kurios esminiais orientyrais tapę turto kaupimas ir primestų poreikių tenkinimas¹⁰⁷. Pavyzdžiui, užklydęs į tuščią, neįvardintą skverelį Paryžiaus centre, subjektas džiaugiasi

---

¹⁰⁵ Jean-Didier Urbain, „Kelionės semiotika“, *Baltos lankos*, 2009, Nr. 29, p. 193–204.

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 203.

¹⁰⁷ Zygmunt Bauman, *Vartojamas gyvenimas*, iš anglų k. vertė Kęstas Kirtiklis ir Giedrė Kadžiulytė, Vilnius: Apostrofa, 2011, p. 70.

įžengęs ten, „kur tebegyvavo tai, ką [...] jau negrižtamai prarado dabartinis karštligiškos skubos amžius – dvasios skaidra, sielos ir kūno ramybė, kurių reikalauja įsiklausymas ir įsižiūrėjimas, paneigią nūdien nebe valandomis, o pinigais matuojamą laiką“ (VVE 245). Nuolatiniai Valdo mėginimai sulėtinti greitį, suvokiant tai kaip vienintelį būdą priartėti prie jį supančių daiktų ir žmonių esmės, prieštarauja vartotojiškos kultūros skatinamam elgesio modeliui – konsumerizmo plėtros poveikį kasdieniam gyvenimui tyrinėjusio britų sociologo Zygmunto Baumano teigimu, primygtinis laiko stabdymas tokioje kultūroje traktuojamas kaip „paikumo, tingumo ir neišmanymo simptomas“¹⁰⁸.

Skubėjimą romano *Vienos vasaros emigrantai* protagonistas sieja su nevalingu įsitraukimu į tarpasmeninius ir institucinius įsipareigojimus grįstą gyvenimą, taikant Turnerio terminą, *struktūrą*, lemiančią ir reguliuojančią kasdienes žmonių veiksmus: „[K]asryt [...] pažadinti pažyram į autobusus, metro, garažus – patys sau nejučiom pasiduodam mechaninei logikai, savo sukurtai ir mus pavergusiai tvarkai“ (VVE 186).

Trumpalaikį išėjimą iš šios tvarkos įgalina panoraminis žvilgsnis į miestą. Kaip ir ankstyvosios Papievio prozos subjektai, siejantys atotrūkį nuo inertiškų kasdienes praktikų su galimybe apžvelgti Vilnių iš paukščio skrydžio, kuomet pavyksta „pakilti į erdvę, į tą aukštumą, iš kurios atsiveria visa apimantis vaizdas, tie kasdien besiskleidžiantys buvimo erdvių horizontai, [...] tapti atdaru langu, pro kurį tiesiog srūva šviesa“ (GP 114)¹⁰⁹, romano *Vienos vasaros emigrantai* herojus pasiekia šią momentinės ekstazės būseną užlipęs ant savo namo stogo *Verrerie* gatvėje:

[P]o mumis į visas puses driekėsi baltas, tuoj nusileisiančios saulės nurausvintas Paryžiaus dantiraštis, kurį dengė marios įvairiais kampais lūžinėjančių [...] pilkų stogų, arčiau mūsų jas dar karpė gatvės, alėjos, bulvarai, bet ten, atokiau, jos jau skleidėsi kaip iš kasdienybės išsivadavusi ir poetine tikrove pavirtusi jūra, [...] pakako tik kelių kopėčių pakopėlių, kad ištikėtų vienas iš tų tokių nedažnų mirksnių, kai pasijunti iškilęs ir virš savęs, išsinėręs iš savo kasdienio nudėvėto drabužio (VVE 329–332).

Ši ekstatiška pakilimo virš miesto ir kartu – išsilaisvinimo iš socialinės *struktūros* patirtis išreiškiama estetizuojant regimą Paryžiaus vaizdą. Žvilgsnis iš paukščio skrydžio leidžia trumpam aprėpti kasdien vaikštomas erdves ir kartu įžvelgti jų neišsenkamumą, dar

---

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 71.

¹⁰⁹ Kaip panoraminio žvilgsnio į Vilnių pvz. žr.: RP 352.

neišnaudotas veikimo mieste galimybes, kurios nebematomos nusileidus žemyn ir vėl įsitraukus į kasdienį gyvenimą.

Nuolatinis subjekto noras išardyti vartotojiškos gyvenenos palaikymą užtikrinančią *struktūrą*, pasiekti autentišką, pirmąpradį būvį, išreiškiamas hipotetine miesto griūtimi, kuri taps romano *Ēko* (2021) teminiu centru:

Kad subyrėtų kasų ir visi kiti [...] automatai. Ir kad staiga trūktų šita kaip styga įsitempusi rue Saint-Jacques'o arterija, kad jai trūkus supleišėtų, sudrikstų iš kitų gatvių, bulvarų, alėjų nuregztas voratinklis [...], kad ugnis sudegintų visas sąskaitas ir ataskaitas, visus gimimo liudijimus ir pasus, visus biuletenius [...] kad šis miestas, staiga iš civilizacijos drabužio išniręs, nuogas ir bejėgis it kūdikis būtų atbloktas į pirmąjį jūros pakrantę (VVE 347).

Dreifavimas po miestą, įgalinantis spontaniškus veiksmus ir susitikimus, tampa pagrindine priemone veikti mieste kartu apeinant *struktūrą*, nepaklūstant „taisyklėms, anoniminės miesto dvasios diktuojamoms“ (VVE 186). *Dreifavimo* praktika reikalauja visų kasdienių atsakomybių, išpareigojimų, įprastų veiklų atsisakymo¹¹⁰. Šiuo atžvilgiu, romano herojus pradeda pozityviai vertinti savo liminalią – laikino emigranto – padėtį, kuri jį išlaisvina nuo priklausomybių. Taigi romanas *Vienos vasaros emigrantai* bendrame Papievio prozos kontekste žymi svarbią slinktį liminalios būklės refleksijose – subjektas ima aiškiai įžvelgti ir išnaudoti tokio būvio privalumus. Dairdamasis į Paryžiaus gyventojus Valdas pastebi: „Jie negali sau leisti prabangos kaip jūs [svetimšaliai] žaisti ar per naktį klajoti – jie turi aiškus darbus, pareigas, jų dienos suplanuotos iš anksto, jie žino, ko nori, ko siekia, šio miesto ritmas – jų gyvenimo ritmas“ (VVE 195). Aiškios socialinės padėties stoka, Vilnių vaizduojančioje prozoje sekusi klajūnų, šiame romane prisiimama kaip trokštama pozicija, teikianti galimybes žaidybiniam *dreifavimui* miesto gatvėmis, tokiu būdu ištrūkstiant iš vartotojiškos kasdienybės praktikų.

3.1.3. *Antistruktūra: gyvenimo Paryžiuje alternatyvos*

Į *struktūrą* įsitraukti vengiantis romano *Vienos vasaros emigrantai* subjektas užsiima alternatyvaus būvio paieškomis. Klajonės po Paryžių tampa šių paieškų eksternalizacija:

---

¹¹⁰ Guy Debord, „Theory of the Dérive“, in: *Situationist International Anthology* (ed. K. Knabb), Berkeley: Bureau of Public Secrets, 2006, p. 62.

„[K]eistas potyris – rodės, tarp jo kūno ir miesto ribos nebėra, jo kūnas ir miestas susilieję į viena. Tartum jie kitas kitą pratęstų, klydinėjo jo gatvėm, lyg klydinėtų po save patį“ (VVE 380). Alternatyvią egzistavimo didmiestyje galimybę Valdas atranda klajonių metu susipažinęs su klošare Nathalie ir Tilto kompanija, taikant Turnerio terminiją, priklausančius Paryžiaus *antistruktūrai*.

Nathalie, Senos krantinėse gyvenanti benamė, atstovauja klajokliškai gyvenamai. Gyvenamosios vietos atsisakymas jos atveju reiškia sąmoningą sprendimą išsilaisvinti nuo tarpasmeninių įsipareigojimų: „Nathalie, – viena iš retuolių, [...] kuriems benamystė – ne prievarta, o paties pasirinktas gyvenimo būdas, tiems, kuriems kasdienybės po atviru dangumi keliami rūpesčiai – ne vargai, o savaime suprantamas mokestis už galimybę išsaugoti laisvūnišką dvasią“ (VVE 308). Protagonisto klajonės po Paryžių dažnai virsta šios moters, „Senos pakrančių raganės“ (VVE 293), paieškomis, žavintis jos nepastovumu ir nenuspėjamumu.

Pastarosiomis savybėmis pasižymi ir Tilto kompanija, kurią, remiantis Turneriu, galima laikyti *spontaniška communitas* – taip antropologas vadino trumpalaikius, hepeningui prilyginamus improvizuotus *antistruktūros* narių susibūrimus, užsiimant socialinėms normoms prieštaraujančia veikla¹¹¹. Tilto kompaniją sudaro bohemiški skirtingų tautybių, rasių menininkai, daugiausia – imigrantai, neplanuotai susirenkantys Paryžiaus patiltėse. Tarp jų – ir šveicarė šokėja Melanie, tampanti Valdo klajonių po sostinę partnere. Dažniausios šios grupės sambūrių vietos – *Pont Neuf* ir *Pont des Arts*. Tilto kompaniją sudaro socialinio statuso palaikymu nesuinteresuoti visuomenės marginalai, kurių veiklai būdinga saviraiškos laisvė ir antiproduktyvumas: „Gera kiurksoti ir nieko neveikti, gera žiopsoti praevius ir klausytis, kaip į miglas geriasi hipnotizuojamai vienodas tamtamų dundenimas [...]. Rodos, niekas nevyksta, o sykiu – jei apskritai kas nors vyksta, tai būtent čia ir dabar.“ (VVE 116) Tilto kompanijos gyvenimo būdas kelia grėsmę *struktūrai*, todėl yra mėginamas kontroliuoti: „Girdėjo, kad griežtina imigracijos tvarką, rengiasi keisti pilietybės įstatymus, stiprina pasų ir vizų kontrolę“ (VVE 108). Buvimas tarp liminalioje būklėje esančių žmonių leidžia Valdui išgyventi bendrystės jausmą ir kartu išlikti laisvam nuo pareigų vykdymu grįstų tarpasmeninių ryšių –

---

¹¹¹ Victor Turner, *op. cit.*, p. 132.

tai „žmonės, su kuriais tavęs, regis, niekas nesieja, tačiau be kurių laikas iki pusiaunakčio – tuščias, tarsi išretėjęs“ (VVE 115).

Šios *spontaniškos communitas* sambūriai pasižymi ritualiniu elgesiu, kurį Turneris laikė ryškia *antistruktūros* ypatybe¹¹². Jis pastebėjo, jog liminalioje stadijoje esančių individų gretose neretai pasirodo mėginimų kreiptis į protėvius ar dievybes, prašant suteikti žmonijai bendrystės jausmo, būdingo *spontaniškos communitas* santykiams¹¹³. Šią tendenciją galima išvysti ir Tilton kompanijos veikloje. Susitikę grupės nariai nuolat groja tamtamais, ritualiniu Afrikos tautų instrumentu, kurio skambesys, „duslus palei upę sklindantis ritmas“ (VVE 21), tampa dominuojančiu miesto ritmu. Sėdėdamas *Grands-Augustins* krantinėje ir klausydamasis iš *Pont Neuf* patiltės sklindančio būgnų skambesio, Valdas prilygina Tilton kompanijos grojimą ritualinei ceremonijai:

[K]ildavo įspūdis, kad ne tik tavo sielą, bet ir visą Paryžių kuo toliau, tuo labiau užkariauja pirmykščiais instinktais tebegyvenančios, pirmykštėms dievybėms tebesimeldžiančios Afrikos gentys. Jų kraujo ritmas, jų kultai ir apeigos, jų magiška garsų ir judesių ornamentika, atliepanti grynos prigimties ir užmirštųjų dievų tobulą santarvę (VVE 21).

Tautiniu ir rasiniu pliuralizmu pasižyminti menininkų grupė atstovauja lygybės, taikos principams, kuriuos norima grąžinti į kasdienį gyvenimą. Tamtamų skambesys išveda protagonistą iš vartotojiškos kasdienybės į trokštamą pirmapradiškumo, ekstazės būseną, į kurią ankstyvosios Papietio prozos subjektus išvesdavo Vilniaus bažnyčių varpų dūžiai¹¹⁴. Šis virsmas perteikiamas per miesto poetiką – tirpstančius, besilydančius Paryžiaus kontūrus:

[V]isa – namai, tiltai, krantinės, siauri skersgatviai ir platūs bulvarai – ištirpo, vieni su kitais susilydė, pavirto ritmu, kurio pašaukta ir tavo esybė, regis, išsinėrė iš kūno ir ėmė skrieti tenai, kur sutampa akimirka ir amžinybė, kur nėra jokių aprėžčių, kur buvimo pasauly stebuklo jau nebedrumsčia nei kasdieniai rūpesčiai, nei prasimanytos ar primestos atsakomybės našta (VVE 26).

Taigi Senos krantinės mentaliniame protagonisto žemėlapyje funkcionuoja kaip *antistruktūros* formavimosi vieta. Čia renkasi klošarai, laisvamaniški menininkai, imigrantai, besipriešinantys normatyvinėms veikloms urbanistinėje aplinkoje. Šioje vietoje klajoklišką

---

¹¹² Victor Turner, *op. cit.*, 108–111.

¹¹³ *Ibid.*, 137–138.

¹¹⁴ Žr.: US 34–35, B 118–119.

gyvenimo būdą kaip atsvarą vartotojų visuomenėje propaguojamam produktyvumui, spartumui, finansiniam našumui pasirinkęs romano protagonistas atranda savo bendruomenę.

3.1.4. Egzistencinė vienatvė: liminalumo raiška *dreifavimo* praktikoje

Romane *Vienos vasaros emigrantai* pasirodantis *dreifuotojas* pasižymi viena svarbia savybe. Buvimas nuolatiniam tarp, neužimant aiškios vietos socialinėje *struktūroje*, iki galo neatsiveriant aplinkiniams žmonėms, vengiant bet kokio prisirišimo, susaistymo kelia subjektui atskirties jausmą: „[N]eišdildavo įspūdis, kad visa stebi iš šalies, tik iš tolo, sakytum nuo slenksčio, įspūdis, kad sukū begalinius ratus, niekaip nerasdamas, pro kur įžengti į vidų“ (VVE 46). Taigi klajojimas miesto gatvėmis ne visais atvejais nurodo į maištingą protagonisto laikyseną – protarpiais jis ima panašėti į bėgimą nuo šios būsenos, tampa egzistencinės vienatvės išraiška. Paprastai į vienatvės jausmo paakintas klajones leidžiamasi naktį, dominuojančios jų lokacijos – *Marais, Saint-Germaino*, Lotynų, Žydų kvartalai.

Tokių klajonių metu kinta protagonisto santykis su minia – jis nebestebi miestiečių poetizuodamas jų kasdienybės detales ir nebereiškia kritikos perdėtai jų skubai, bet pasidaro apatiškas jį supantiems žmonių srautams: „Plūsdamas keisto, savin gramzdinančio liūdesio, ėjo pro žmones, bet, regis, jų išvis nematė“ (VVE 160). Tokiais atvejais subjektas ima panašėti į Sinclairio *bėglį* – jo ėjimas tampa maniakiškas, Sinclairio žodžiais tariant, primena „trumpalaikio psichikos sutrikimo epizodus“¹¹⁵: „[N]egaliu atsispirti pagundai šitų siaurų, po vidurnakčio ištuštėjusių gatvelių, po kurias suku ratus nelyginant apsėstasis“ (VVE 246). Galima pastebėti, jog romane *Vienos vasaros emigrantai* pasirodo pirmosios užuominos į obsesyvų, automatizuotą ėjimą, nuolat svyruojant tarp nenoro įsišaknyti ir nerimo dėl užtikrintos padėties visuomenėje bei tarpasmeniniuose santykiuose stokos. Žaidybinį judėjimą po miestą, kurio metu subjektas aktyviai reflektuoja aplinką, provokuodamas atsitiktinumus, reikalingus suasmeninto santykio su miestovaizdžiu kūrimuisi, vietomis keičia įdėmia aplinkos refleksija nepasižymintis, į patį ėjimo veiksmą sutelktas nerimastingas, liguistas vaikščiojimas.

---

¹¹⁵ Iain Sinclair, *op. cit.*, p. 147. Tekste pateikiamas citatas iš šio leidinio vertė darbo autorė.

3.2. Ekskursas į Provansą: *bėglys romane Eiti*

Romane *Vienos vasaros emigrantai* pasirodžiusios apsidėmą primenančios klajonės, kurių metu subjektas, užuot atidžiai fiksavęs savo aplinkos detales, koncentruojasi į patį ėjimo veiksmą, tampa dominuojančiu romano *Eiti* (2010) protagonisto vaikščiojimo būdu. Pastarojo kūrinio tematinė ašis – Papievio klajūnams būdingas pabėgimas iš didmiesčio gyvenimo, pajutus, jog pats klajojimas – būdas ištrūkti iš inertiškos kasdienybės – virto inertiška kasdienybės praktika: „Bet dūlinėjimai po Paryžių ir jo dykvietes jam jau buvo įgrisę, kiek gali minti kelius, kiekvieną rytą prasidedančius ir kiekvieną vakarą pasibaigiančius toje pačioje mansardėlėje [...]? Akligatvis.“ (E 27) Daugiakultūris Paryžius, žadinęs romano *Vienos vasaros emigrantai* subjekto vaizduotę, žavėjęs jį galimų miesto perskaitymų daugiu, romane *Eiti* vaizduojamas kaip praradusių prasmę maršrutų vieta. Romano herojaus, bevardžio žurnalisto, vaikštinėjimo Paryžiaus gatvėmis mastas susiaurėja iki vienos trajektorijos („kasdien kartojamas maldos sakiny: apsukti Bastilijos aikštę, pasileist išilgai šventojo Martyno kanalo [...], praeit Stalingrado sankryžą, Villette parką [...]“ (E 10)). Supratęs, jog urbanistinės klajonės po Paryžių virto rutinišku kartojimusi, jis nusprendžia savaitei išvykti į Provansą.

Pasitraukdamas iš sostinės protagonistas išjungia telefoną ir atsiriboja nuo žiniasklaidos veikiamo viešojo diskurso: „Žmonės kalbėjo apie daugybę kitų dalykų – apie naujai išrinktą prezidentą, garsios aktorės ir garsaus krepšininko vestuves, vasaros išpardavimus, parodas ir koncertus, tačiau jam atrodė, kad visos tos kalbos su juo nė kiek nesusijusios“ (E 7). Provansas, kurio pavadinimas kilęs iš lotyniško žodžio *provincia*¹¹⁶, Papievio Prancūzijos laikotarpio prozoje atstoja Lietuvos pajūrį ir bažnytkaimius, į kuriuos traukėsi romano *Ruduo provincijoje* bei rinkinio *Užmaršties slėnis* apysakų klajūnai. Provansas tampa laikina priebėga nuo didmiesčio skubos ir pasižymi lėtu, laiko savirefleksijai suteikiančiu gyvenimo tempu: „[Č]ia tekantis laikas dildo, bet viską toj pačioj vietoj palieka“ (E 50).

Romane vaizduojamas vaikštinėjimas po Provansą ir jo apylinkes dar labiau išryškina svarbų Papievio prozos subjektų klajojimo specifikos aspektą. Ėjimas suvokiamas kaip esminga liminalios padėties užsitikrinimo priemonė. Tokią galimybę pastebi Solnit, teigdama,

---

¹¹⁶ Provanso regionas – pirmoji kitapus Alpių užkariauta romėnų teritorija nuo II a. pr. Kr. vadinta Provincia Romana (žr.: Visuotinė lietuvių enciklopedija, „Prancūzijos istorija“. Internetinė prieiga: <https://www.vle.lt/straipsnis/prancuzijos-istorija/>).

jog vienišas klajojimas – tai būdas veikti pasaulyje, kartu jam nepriklausant, kitaip tariant, – būdas egzistuoti konkrečioje vietovėje išvengiant pastoviam jos gyventojui būdingo prieraišumo ir prisiimamų atsakomybių¹¹⁷. Nerimastingas, aiškių orientyrų neturintis judėjimas leidžia romano *Eiti* subjektui likti už *struktūros* ribų – kol jis nesustoja, neįsikuria, jo negalima klasifikuoti, išnaudoti įsipareigojimų vykdymu paremtais santykiais: „[T]ikrieji tavo namai – eiti. Eiti ir eiti. [...] Į šiuos tavo namus niekas nepasikėsins, jų niekas sugriauti, nė sudegint negali. Ir tu juose nepasiekiamas” (E 77). Kadangi ėjimo procesas laikomas namais, vieninteliu saugiu būviu, stimulą eiti visuomet tolygiai seka baimė prieiti: „Kai pradėdau eiti, sustoti nebėgaliu.“ (E 34) Romano *Eiti* protagonistas ima maniakiškai vaikytis ėjimo įgalinamos tarpinės būsenos, panašėdamas į Sinclairo *bėglį*, kurio vaikščiojimą šis prilygino disociacinei fugai – tai „*dreifavimas* ir tapatybės skilimas vienu metu“¹¹⁸, kai subjektas atsiriboja nuo savo buvusių patirčių ir leidžiasi užvaldomas ėjimo, sutelkdamas visą dėmesį į žingsnių ritmą bei fone besikeičiančius miesto vaizdus.

Romano *Eiti* subjekto klajonėse po Provansą matyti ir *dreifavimo*, ir tapatybės skilimo požymių. Kaip ir romano *Vienos vasaros emigrantai dreifuotojas*, bevardis pasakotojas kritiškai žvelgia į turistus („Apžiūrėti, nusifotografuoti, džiaugdamasis įspūdžiais kartu su draugais važiuoti toliau [...]. Kodėl visa tai, ką matau, man atrodo tiktai paveikslas, netikrumo rėmų įrėmintas [...]?“ (E 68)) ir klajodamas atsisako remtis oficialiu vietovės planu, sudarydamas sąlygas netikėtiems, aplinkos impulsų paskatintiems sprendimams: „[J]o dienos maršrutą brėžia ne žemėlapis, į kalėjimo pinučius suliniuotas, [...] bet atsitiktinai išvystamos kelių rodyklės, miestelių ar kaimų vardai, kuriuos irgi iš netyčių išgirsta“ (E 98).

Visgi klajonių metu jis labiau susikoncentravęs į paties judėjimo palaikymą, nei aplinkos refleksiją: „Ar ne vis tiek jam, kur eit? Jis gi eina, kad eitų, jis gi eina dėl to, kad sustoti negali. [...] Jam įdomu, ką pamato, bet jam visai nesvarbu, ką pamato” (E 98–99). Čia nebelieka romano *Vienos vasaros emigrantai* subjektui būdingo noro įsilieti į miesto gyvenimą, atrasti savo vietą naujoje, dar svetimoje vietovėje. Romano *Eiti* protagonistas vengia susisaistyti su vieta, žmonėmis – ši pastanga išreiškiama obsesyviu, automatišku žingsniavimu: „Jis turi eiti. Eiti ir eiti. Jo namai – eiti, savo namų jis nenori palikti.“ (E 147) Nuolatinis bandymas išlaikyti

---

¹¹⁷ Rebecca Solnit, *op. cit.*, p. 21.

¹¹⁸ Iain Sinclair, *op. cit.*, p. 147.

liminalų – *nei čia, nei ten* – būvį lemia subjekto išgyvenamą egzistencinę vienatvę: „Ši tuštuma – [...] tai vienišiaus ėjimas ten, kur tavęs niekas nelaukia, bet tau ir nereikia, kad tavęs kas nors lauktų“ (E 76–77). Paties protagonisto refleksijose pasirodo vaikščiojimo prilyginimų psichiniam sutrikimui: „Kodėl aš einu? Liga, nuo kurios pasveikti kartais panūstu, bet nuo kurios pasveikti iš tikrųjų nenoriu?“ (E 73) Ėjimo manija, „pasiutiškas noras eiti“ (E 69), romano pasakotoją, visai kaip Sinclairo *bėglį*, išveda į automobiliams skirtą, vaikščiojimui nepritaikytą miesto zoną: „[G]ali būti, kad vairuotojams jo pagailsta, [...] gali būti, kad sustoja iš nuostabos, suprast negalėdami, kaip šis žmogus čia atsirado – vidury ilgo plento, kuriuo iš vienos gyvenvietės į kitą ir mašina nuvažiuot reikia laiko“ (E 99).

Taigi romane *Eiti* įtvirtinamas dar vienas Papievio prozoje dominuojantis klajojimo būdas – tai *bėglio* (angl. *fuguer*) klajonės. Jomis išreiškiama vartotojiškos visuomenės kritika, spontaniško veikimo mieste siekis bei obsesyvus noras likti tarpinėje būklėje, kuri lydi egzistencinės vienatvės nuojautos. Ėjimo praktika imama kritikuoti iš vidaus, pastebėjus, jog maniakiškas vaikščiojimas negali išvesti į trokštamą pirmapradiškumo būseną ir palieka subjektą suktis uždarame rate.

3.3. Lėtos promenados skubos amžiuje: *Odilė, arba Oro uostų vienatvė*

3.3.1. „Gražiosios epochos“ Paryžiaus reminiscencijos

Klajonės po Paryžių Papievio prozoje pratęsimos 2018 m. publikuotame romane *Odilė, arba Oro uostų vienatvė*. Romano pasakotojas – bevardis nuomininkas, apsistojęs šalia Sorbonos universiteto esančiame palėpiniame bute. Protagonistas leidžia dienas besirūpindamas keliais aukštais žemiau įsikūrusia jo buto šeimininke Odile. Pagrindiniu judviejų užsiėmimu tampa lėtos promenados centriniuose Paryžiaus kvartaluose.

Odilė, *petite dame*, smulkaus sudėjimo, ori, elegantiška devyniasdešimtmetė našlė, atstovauja buvusiam Paryžiaus elitui. Pasakotojas asocijuoja ją su *La Belle Époque* kontekstu – paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais prasidėjusiu kultūriniu ir ekonominiu Paryžiaus suklestėjimu, kurį nutraukė Pirmasis pasaulinis karas¹¹⁹. „Gražioji epocha“

---

¹¹⁹ 1871–1914 m. datuojama „gražioji epocha“ Paryžiuje šiame darbe aptariama remiantis prancūzų meno istoriko Philippe'o Juliano esė (žr.: Philippe Julian, „La Belle Epoque“, New York: The Metropolitan Museum of Art, 1982).

Prancūzijos sostinėje buvo pakilios, kone euforiškos, nuotaikos laikmetis, pasižymėjęs svarbių meno srovių (impresionizmo, kubizmo, fovizmo) vystymusi bei inovacijomis mokslo, technologijų srityse. Ženkliai gerėjant vidurinėsios klasės ir aristokratijos gyvenimo kokybei, paryžiečiai ėmė skirti vis daugiau dėmesio laisvalaikio veikloms ir pramogoms (įvairiems susitikimams, renginiams, parodoms), į kurias buvo orientuoti to laiko urbanistiniai projektai – gatvių platinimas, pasivaikščiojimams skirtų alėjų formavimas, madingų restoranų, kavinių, teatrų steigimas. Didžiojo karo išvakarėse gimusi Odilė romane tampa suardytos rafinuotos miesto kultūros liudijimu: „[M]ano vaizduotėje Odilė liks [...] *belle époque* žlugimo kūdikis“ (O 63). Savo manieromis, apranga *mažoji dama* įkūnija „gražiojoje epochoje“ šlovintą grakštumą ir prabangą: „Retai sijoną į kelnes iškeičia – nebent kai labai jau atšąla. [...] Šilkas, linas, vilna, kašmyras... Skrybėles mėgsta: vasarą, ypač saulėtomis dienomis, skrybėlės tikrai nepamirš. [...] Juk ir Paryžiuje ne kasdien tokią elegantišką senutę išvysi. Tarsi iš Prusto romano išžengusią.“ (O 16–17) Pažintis su Odile aktualizuoja miesto atminties problematiką, kurios nebuvo matyti ankstesniuose paryžietiškuose Papievio romanuose. Klausydamasis Odilės istoriją, įsitraukdamas į jos kasdienę veiklą, protagonistas ima žvelgti į miesto gyvenimą Benjamino *flâneur* būdinga dviplotme žiūra: vartotojiškos kultūros veikiamo šiuolaikinio Paryžiaus skuba priešinama lėtai, į laisvalaikio malonumus orientuotai „gražiosios epochos“ elito gyvenimui.

Odilė atstovauja kitą kategoriją miestiečių, kurie, be klošarų ir bohemiškų menininkų, neįsitraukia į produktyvumo skatinimui pajungtą šiuolaikinio didmiesčio ritmą: „Aristokratiška prabanga nieko neveikti arba veikti, ką nori, Odilei nebuvo tik senatvės suteikta privilegija, visą gyvenimą ji niekur nedirbo.“ (O 29) Odilės, kaip ir Prusto aprašytų aristokratų¹²⁰, namuose nuolat sukasi buities darbais užsiimančios tarnaitės Paula ir Selma. Patį romano herojų galima laikyti patarnaujančiu jos namų darbininku, nes už rūpestį Odilė neima iš jo nuomos mokesčio. Visi protagonisto ir nuomininkės pasivaikščiojimai pradedami ir baigiami jos bute, primenančiame „gražiosios epochos“ namų interjerą. Erdvūs kambariai, puošnūs baldai ir įvairiausi sendaikčiai leidžia subjektui ištrūkti iš monotoniško kasdienybės bėgsmo: „Vos išžengdavau į jos butą ir duris įkandin savęs uždarydavau, patekdavau į kito ritmo pasaulį: ir saulėtomis dienomis prieblandoje skendintys kambariai uždarytom langinėm, atrodydavo, snūduriuoja, o lėtėjantys Odilės judesiai ir laiką pristabdę“ (O 27).

---

¹²⁰ *Ibid.*, p. 28.

Laiko kapsulę primenantis Odilės butas Lotynų kvartale tampa simboline skirtimi tarp skubios, konsumerizmo principais organizuotos kasdienybės šiuolaikiniame didmiestyje ir Papievio klajūnų trokštamo lėto buvimo, įgalinančio mėginimus prasiskverbti iki daiktų gelmės – vienas buto balkonas išeina į judrią *Saint Jacques'o* gatvę, kitas – į tylų skverą, kuriame įsikūręs *Cluny* muziejus. Iš balkono žvelgdamas į *Saint Jacques'o* gatvę, romano herojus reflektuoja kasdienės pareigas vykdančių miestiečių lėkimą, verčiantį prarasti ryšį su jų gyvenamąja aplinka:

[Ž]velgiant į automobilius, *Saint Jacques* gatve skriejančius, mane apimdavo jausmas, kad juos vairuojantys ir jais važiuojantys žmonės, tam pačiam aklam instinktui paklusę, karštingiškai lekia į jiems patiems nežinomą tikslą, galbūt atliepiantį kažkieno didesnį projektą, o jei tokio projekto nėra – vien tam, kad kur nors lėktų: skubėti į nežinią, stengiantis ar nesistengiant praskleisti jos šydo, mums nuo vaikystės įskiepyta (O 87).

Protagonisto refleksijose matyti Debordo ir Lefebvre'o eseistikai būdingas automobilių eismo kritikos aspektas. Mašinų gausėjimą miesto gatvėse Debordas laikė žmogaus susvetimėjimo su savo aplinka priežastimi, skeptiškai vertindamas kapitalizmo peršamą idėją, jog nuosava transporto priemonė – privilegijuoto gyvenimo įrodymas¹²¹. Tokios pozicijos laikėsi ir Lefebvre'as, tvirtinęs, jog vartotojiškoje visuomenėje automobiliai regimi kaip „statuso simbolis, liudijantis komfortą, galią, įtakingumą ir greitį“¹²², tačiau didėjantys jų srautai – viena pagrindinių miesto gyvenimo dezintegracijos priežasčių. Greitas, savirefleksijos stokojantis judėjimas, atsitveriant nuo aplinkinių, būdingas automobilių vairuotojams, Lefebvre'o teorijoje prilyginamas psichozei ir priešpriešinamas į miesto gyvenimą įtraukiančiam, spontaniškiems susitikimams, aplinkos impulsų stebėjimui galimybę paliekančiam vaikščiojimui pėsčiomis¹²³.

Antrasis Odilės buto balkonas atveria vaizdą į XIV a. *Cluny* abatijai priklausiusį gotikinį pastatą, kuriame įsikūręs Nacionalinis Viduramžių muziejus. Šalia muziejaus esantis skveras (romane vadinamas „Vienaragio skveru“ dėl muziejuje saugomo viduramžių gobeleno „Dama ir vienaragis“) protagonisto mentaliniame žemėlapyje funkcionuoja kaip priebėga nuo perdėtai

---

¹²¹ Guy Debord, „Situationist Theses on Traffic“, in: *Situationist International Anthology*, ed. K. Knabb, Berkeley: Bureau of Public Secrets, 2006, p. 69.

¹²² Henri Lefebvre, *op. cit.*, p. 102.

¹²³ *Ibid.*, p. 100–101.

greito vartotojiškos visuomenės ritmo. Jo aprašymams būdinga mistifikacija, rūko, miglos motyvai:

[K]ai duris atidaręs į balkoną [...] žvelgdavau į miglos skliaustomą skverą, vos saulei leistis pradėjus jau užrakintą ir tarsi užakęs tvenkinys dabar ramiai snūduriuojantį, pamanydavau, kad štai šis stingulys, ramybė, šis susiliejęs su niekuo ir paskendimas jame veikiausiai bus uostas, į kurį mes visi, iš jo pašaukti, tos pačios jėgos esame atgal nešami (O 87).

Tarp Sorbonos universiteto ir *Cluny* muziejaus esantis Odilės ir protagonisto gyvenamasis namas tampa viso pasakojimo erdvine ašimi. Aplink jį telkiasi judviejų promenadų maršrutai. Lankomiausi pasivaikščiøjimų taškai – Liuksemburgo sodai, vaizduojami kaip bėgančio laiko apmąstymų vieta („Kai žiūriu į Odilės lazdelę, tarsi pavargusios antikvarinės „Singer“ mašinos adata Liuksemburgo sode vis retėjančiu ritmu takus dygsniuojančią, toji adata mane laiko baigtinumu varsto“ (O 20)) bei romane *Vienos vasaros emigrantai* dominavusios miesto zonos: *Cité*, Šventojo Liudviko salos ir Senos krantinės.

Betikslis vaikštinėjimas šiose Paryžiaus vietose sudaro sąlygas alternatyviam buvimo būdui visuotinio skubėjimo epochoje: „[B]e tikslo eiti, žiūrėti, stebėti, žvilgsniu klydinėti. Toji nieko neveikimo arba neskubaus veikimo palaima, kuri lėtai vaikštinėjant po miestą tave, regis, nuo jo sumaišties atriboja“ (O 27). Primitytinai lėtas ėjimo tempas, kurio reikalauja pasivaikščiøjimų palydovės amžius, daro romano herojų dėmesingesnį miestovaizdžiui, suteikia naują pažįstamų vietų interpretavimo galimybę:

Tik Odilę į promenadas pradėjęs lydėti susivokiau, kad ritmas ir miesto geometriją keičia: gatvės tolumoje matomi pastatai artėja labai pamažu, automobiliai pro tave važiuoja, regis, greičiau, perspektyvos ne iš karto atsiveria, bet tarsi vėduoklės palengva skleidžiasi. O dar statulėlės pastatų fasadų ar kampų nišose, balkonų konsolės, erkeriai, raižyti vartai ir durys – visi tie dalykai, pro kuriuos daugybę kartų ėjai, lyg matei, bet niekada neįsižiūrėjai. (O 27)

Elegancija ir rafinuotumu pasižymintis Paryžiaus gyvenimas, sietinas su „Didžiojo karo į nebūtį nugramzdinto laiko dvasia“ (O 63), į kurį pasakotoją įtraukia draugystė su Odile, atsispindi ir miesto poetikoje. Romane pasirodanti Paryžiaus reprezentacija remiasi *Vienos vasaros emigrantuose* matytu, daugybę skirtingų perskaitymų įgalinančio prasminio tinklo vaizdiniu – „turbūt kiekviename mieste daug miestų yra, mes keliaudavome po saviškį“ (O 27–28). Odilės ir protagonisto promenadų Paryžius itin poetizuojamas, aprašomas pasitelkiant

ankstyvojoje Papievio prozoje Vilniaus istorinei dvasiai perteikti naudotus tirpstančių, raibuliuojančių miesto formų motyvus. Kartu jie vaikštinėja „[p]o miestą, užsikvempusį ant Senos tiltų turėklų ir akimis lydintį upės tėkmę, po miestą, saulei link pakrypus stebintį, kaip Dievo Motinos katedros nėrinius vakaro geltonis pamažu ima lieti“ (O 27–28). Subjekto siekis atitrūkti nuo inertiškos, vartotojiškomis praktikomis persismelkusios kasdienybės, išeiti į ramų, transcendentines patirtis įgalinantį būvį, išreiškiamas vilnietiškoje Papievio prozoje matytu nuo žemės atsiplėšti mėginančių šventovių motyvu:

[T]oji Dievo Motinos katedra mano akyse sukasi kaip įsikūnijimas dangiško polėkio, savo arkomis, kolonadomis, bokštais liudijančio žmogaus sielos alkį ir troškimą langus į aukštesniąją realybę prakirsti. Kas yra ta aukštesnioji realybė, aš nežinau; galbūt niekas daugiau, tik ilgesys, – kaip sykiiais atrodo, jog katedra trokštų atplyšti nuo žemės ir nelyg didelis paukštis į dangų nuskrietį (O 113).

Taigi romane *Odilė, arba Oro uostų vienatvė* sugražinama *Vienos vasaros emigrantuose* anarchiško *dreifuotojo* nustelbta poetiško *flâneur* figūra. Šįkart prie dingusio miesto vaizdų subjektas priartėja per tarpininką – seną paryžietę, kurios gyvenimo modelis prieštarauja šiuolaikinėms vartotojiškoms kasdienybės praktikoms.

3.3.2. Obsesyvus klaidžiojimas kaip šių dienų piligrimystė

Lėtos promenados su *mažąja dama* – dominuojantis, bet ne vienintelis romane *Odilė, arba Oro uostų vienatvė* vaizduojamų urbanistinių klajonių tipas. Bevardis romano protagonistas į klajones leidžiasi ir vienas, jų metu primindamas maniakišką Sinclairo *bėglį*. Įnirtingos *bėglio* klajonės dažniausiai pradedamos sutemus ir išėjus į *Saint Jacques'o* gatvę – „kitados piligriminės kelionės į Santjago de Kompostelą pradžia“ (O 86)¹²⁴. Piligrimystė romane pasitelkiama kaip metafora klajokliškam protagonisto gyvenimo būdui perteikti: „[I] miestą išklydęs bastydavausi kaip piligrimas, ieškantis ir nerandantis savosios Santjago de Kompostelos“ (O 88). Piligrimystės sampratą tyrinėjęs Frédéricas Grosas pastebi, jog piligrimas – „tai žmogus, *einantis per vietas, kurios jam nenamai*. [...] Kaip moko Bažnyčios Tėvai, ši žemė mums lyg tranzitinė šalis, todėl visada turėtumėme matyti savo namus kaip

¹²⁴ Vienas žymiausių viduramžių piligriminių žygių iš Paryžiaus į Ispanijoje esančią Santjago de Kompostelos katedrą, vadinamas Šv. Jokūbo keliu (žr.: Association des Biens Français du Patrimoine Mondial, „The routes of Santiago de Compostela in France“. Internetinė prieiga: <https://www.asso-france-patrimoinemondial.org/en/properties-inscribed/serial-properties/chemins-de-st-jacques-de-compostelle-en-france/>).

prieglobstį vienai nakčiai, savo turta – kaip nešulius, kuriuos galėsime numesti, savo draugus – kaip pakeliui sutiktus žmones.“¹²⁵

Akstinas neprisirišti prie gyvenamosios vietos ir aplinkinių matomas ir romano *Odilė, arba Oro uostų vienatvė* subjekto nerimastingame ėjime. Jis toliau plėtoja romane *Eiti* iškeltą klajonių kaip tikrųjų namų idėją: „[P]er tas klajones mano namai buvo naktis, į naktį įeiti jokių raktų nereikia. Ir šie nakties namai man atrodė artimesni ir tikresni už namus, turinčius duris, langus ir sienas“ (O 88). Nuolatinis noras išlikti *nei ten, nei čia* suartina romano subjektą su *antistruktūroje* gyvenančiais miestiečiais: „[I]š žmonių, pro kuriuos vėlyvais vakarais ir naktimis eidavau ar su kuriais prasilenkdavau, artimiausi man buvo *klošarai* – akimis susitikę, mes vieni kitų nebyliam liūdesy skęsdavom“ (O 88). Tokio tipo klajonėms būdingas romane *Eiti* matytas obsesyvumas, susitelkimas į mechaniską ėjimo veiksmą, kuris romane *Odilė, arba Oro uostų vienatvė* išreiškiamas nuolat kartojamu, protagonistą kone užvaldžiusiu sakiniu – „Esu kelyje“:

Je suis on the road, je suis on the road, – mintyse sau niūniuojau. Net ne niūniuojau – ši frazė, nežinia, iš kur į mano galvą atskriejusi, pati vilkeliu sukasi – tarsi burtažodis, tarsi užkalbėjimas, tarsi kodas arba slaptažodis, įgalinantys ką nors padaryti. *Je suis on the road, je suis on the road*, – [...] ir einant pro restoranėlius Lotynų kvartalo, kitados, sako, intelektualaus, o dabar nusipiginusio iki turistų lygmens, ir kertant *Saint Germain* bulvarą, ir šešis aukštus lipant siaurėjančiais tarnaičių laiptinės laiptais. *Je suis on the road, je suis on the road*. (O 222)

Subjektas renkasi klajoklišku gyvenimo būdu palaikyti liminalų būvį, tačiau jo užtikrinimas neatsiejamas nuo baimę keliančių egzistencinės vienatvės nuojautų ir beprasmiško kartojimosi: „[V]akarai, kai nelyg piligrimas savosios Kompostelos ieškodavau, mane [...] stūmė į prigimtinės apleisties tuštumą“ (O 104).

Glaudus ryšys tarp liminalios būklės ir egzistencinės vienatvės regimas dar romano pradžioje, protagonistui atsidūrus oro uoste. Oro uostas, kaip ir papieviškųjų klajūnų mėgstamos geležinkelio stotys¹²⁶ – tai tipinė *ne-vieta*, pereinamoji zona, kurioje nesudaromos sąlygos išsakyti, todėl visi užima tą patį praevio statusą¹²⁷. Tai suteikia subjektui

---

¹²⁵ Frédéric Gros, *op. cit.*, p. 119.

¹²⁶ Žr.: GP 137, VVE 169–172.

¹²⁷ Marc Augé, *op. cit.*, p. 77–79.

anonimiškumo, kurio jis siekia, pasirinkęs klajoklišką gyvenimą: „Nė nespėliuju, iš kur ir į kur skrenda žmonės, šmėkščiojantys man prieš akis. Kryptys – skirtingos. Nė iliuzijos, kad tame pačiame mieste gyveni, ir jau vien tai galbūt sieja.“ (O 7) Akcentuodamas, jog tokiose miesto vietose tapatybė nebėra svarbi, nes visi vykdo tam tikrą iš anksto nustatytą veiksmų planą (pvz.: priduoda lagaminus, pasižymi bilietus, ieško laukimo salių), Augé pastebi, jog *ne-vietos* kartu yra ir vienatvės zonos – į jas patekęs asmuo „susiduria su savo paties atvaizdu, ir iš tiesų tai gana keistas vaizdas. Vienintelis matomas veidas, vienintelis girdimas balsas tyliame jo dialoge su peizažo tekstu [krypčių nuorodomis, įspėjimais, ką galima ir ko negalima daryti], yra jo paties – vienatvės veidas ir balsas, dar labiau gluminantis dėl to, jog atkartoja milijonus kitų“¹²⁸. Tokį išgyvenimą oro uoste patiria ir romano protagonistas, susiedamas jį su egzistencine vienatve, kurią suponuoja jo klajokliškas gyvenimo būdas: „Nesibaigiantys oro uostų koridoriai – kaip neišsemiamas, neužpildomas oro uostų vienatvė. Tikroji tavo būtis, kurią slepia kasdienybė.“ (O 7)

Kita pagrindinė vienatvės zona romano *bėglio* mentaliniame žemėlapyje tampa *Cluny* muziejus. Į jį protagonistas vis grįžta apžiūrėti „Damos ir vienaragio“ gobeleno – šiuos apsilankymus muziejuje paprastai lydi egzistencinės vienatvės refleksijos. Viena jų virsta ryškia, poetiška vizija:

Sėdžiu, sėdžiu prieš tą Vienaragį, žiūriu, žiūriu į jį – kaip vaikas, įtikėjęs, kad įmanu jį prisijaukinti ir namo parsivesti. [...] Kartais sakau sau, gal dėl to, kad išklydęs į tikruosius savo namus – tuos didelius nakties rūmus, [...] labai vienišas pasijuntu: argi ne puiku būtų, jei per jų nesibaigiančias menes einant mane – sielvarto ir nykumos prinčą – Vienaragis lydėtų? *Klošarams* ir manekenams, tų valandų mano geriausiems draugams, [...] jis tikriausiai irgi patiktų – norėdami mano naują bičiulį paglostyti, jie iš savo kartoninių būstų ir parduotuvių vitrinų į jį rankas tiestų“ (O 97).

Matyti, jog ėjimu išreiškiamą protagonisto norą likti nesuklasifikuojamam, neištraukiamam į *struktūrą* nuolat lydi stabilumo, tarpžmogiško ryšio ilgesys. Atsitraukęs nuo Odilės įgalinamo lėto buvimo skubiame didmiestyje, protagonistas grįžta prie mechaniško ėjimo, kuris leidžia jam užsitikrinti liminalumą, bet yra vis aiškiau suvokiamas kaip dar viena inertiško kartojimosi atmaina ir persekiojančio atskirties jausmo priežastis.

---

¹²⁸ *Ibid.*, p. 103. Pateiktą citatą vertė darbo autorė.

3.4. *Dreifavimas po griūvantį Paryžių: Ėko*

2021 m. išleistas Papievio romanas *Ėko* pateikia distopinį miesto pasakojimą – Paryžius šiame kūrinyje vaizduojamas kaip merdintis, griūvantis didmiestis įvykus globaliam kataklizmui. Įdomu pastebėti, jog pats kūrinys, kurio žanras vis dar kelia klausimų literatūros kritikams¹²⁹, rašytas Debordo *dreifavimą* primenančių eksperimentų metu. Autorius teigia, jog kūrinį būtų galima vadinti „užrašine“, nes jį rašė vaikštinėdamas po miestą, stebėdamas žmones, gatves, medžius ir fiksuodamas savo įspūdžius pabirais eskizais¹³⁰. Šiuo principu rašo žymūs šiuolaikiniai psychogeografai, tokie kaip Sinclairas, Selfas ar Solnit.

Romane *Ėko* vaizduojamose klajonėse po Paryžių dominuoja žaismingo, anarchistiško *dreifuotojo* figūra, matyta *Vienos vasaros emigrantuose*. Pasakojime vyrauja apokaliptinė atmosfera. Po 2015 m. teroristinių išpuolių Paryžius visiškai ištuštėja. Likusių miestiečių gretose pastebimas nerimas ir susvetimėjimas – „nudelbę akis prakiūtindavome vienas pro kitą, lyg mums būtų gėda dėl to, dėl ko nebuvom kalti“ (Ė 17). Bevardis romano protagonistas *dreifuoja* po ištuštėjusį miestą („[I]yg būčiau išklydęs į laukinius pliažus, kur sutinki vos vieną kitą praevį“ (Ė 8)), užrašinėdamas spontaniškus aplinkos impulsus: „Mėginau aprašyti ir vaizdinius, kurie mano akyse ir atmintyje iš bastymosi su Ėko likdavo, jų sukeltus potyrius, įspūdžius.“ (Ė 8) Klajonėse jį lydi šuo Ėko – savotiškas pasakotojo antrininkas: „Ėko, aš tavęs nepaliksiu, [...] argi manai, kad kas nors galėtų palikti save?“ (Ė 14) Šuo kaip egzistencinės vienatvės simbolis, išplėtojamas romane *Ėko*, pasirodo jau ankstesniuose Papievio prozos kūrinuose:

[J]os žodžių mūšos maloniau buvo klausytis negu savo paties nemigos žingsnių aido, siaurų, nuošalių gatvių koridoriuos tarsi prieraišaus vienatvės šuns amsėjimas įkyriai lydinčių (VVE 366).

---

¹²⁹ Kaip pvz. žr.: Nomedą Gaižiūtė, „„Ėko“: raktinis žodis – pauzė“, *Šiaurės Atėnai*, 2021 12 03. Internetinė prieiga: <http://www.satnai.lt/2021/12/03/eko-raktinis-zodis-pauze/>, Vytautas Bikulčius, „Demonų apsėstieji iš La Matos ir tolstantis Paryžiaus aidas“, LRT KLASIKOS laida „Ryto allegro“, 2021 05 21. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1414517/vytautas-bikulcius-demonu-apsestieji-is-la-matosos-ir-tolstantis-paryziaus-aidas>.

¹³⁰ Jolanta Kryževičienė, Gabija Narušytė, „Valdas Papievis: kad gyvenam laimingus laikus sužinojome tik jiems pasibaigus“, LRT KLASIKOS laida „Pakeliui su vasara“, 2021 08 24. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000163125/pakeliui-su-vasara-valdas-papievis-kad-gyvenam-laimingus-laikus-suzinojome-tik-jiems-pasibaigus>.

[V]akarai, kai nelyg piligrimas savosios Kompostelos ieškodavau, mane [...] stūmė į prigimtinės apleisties tuštumą, manyje ir visuose mumyse plytinčią, – šuo, kurio kauksmą iš kosmoso paribių sapnuose kartais išgirdavau tikriausiai aš pats ir buvau (O 104).

Tai įsivaizduojamas Kitas, sudarantis ištrūkimo iš vienatvės iliuziją¹³¹. Jo poreikį galima sieti su ankstesniuose skyriuose aptartu liminalaus subjekto polinkiu vienu metu ir vengti, ir ilgėtis tvirtų tarpasmeninių ryšių. Romano *Ėko* protagonistas – tipiškas Papievio prozos subjektas, pasirenkantis liminalų būvį užtikrinančią klajoklišką gyvenseną. Jis nusprendžia visam laikui palikti savo palėpinį butą Paryžiaus centre, tikraisiais namais laikydamas miesto gatves: „Spynoje sukdamas ratą susivokiau: viskas, niekada čia nebegrišiu – man geriau klaidžiot po pasaulį, savęs nepažįstant.“ (Ė 22)

Romano *dreifuotojas* aktyviai reiškia kritiką kasdieniame miesto gyvenime įsigalėjusiai vartotojiškai kultūrai: „[L]aimę palaipsniui keičia sėkmė, galiausiai pamiršę, kad gali būti kitaip, ir pasidavę tai srovei, jau nebesakėme „laimingas“, sakėme – „sėkmingas“ žmogus, o sėkmė – tai karjera, pinigai, daug pinigų, prabangūs būstai, automobiliai...“ (Ė 82) Protagonisto manymu, finansinės gerovės, socialinio statuso kėlimo, greito poreikių tenkinimo kultas veda prie visuotinio susinaikinimo: „Aš jutau tuos naikos plaukelius, [...] jie virpėjo naftos verslovių, bankų, jachtų, prabangių vilų, vieni aplink kitus besiraizgančių greitkelių, finansų centrų smogo pilkinančiose tolumose“ (Ė 49).

Šios žmonijos savinaikos nuojautos pasirodė dar Papievio romane *Eiti*, pasakotojui konstatavus „dar vienos *La Belle Époque* pabaigą“ (E 13), kai, įžengę į naują tūkstantmetį, gyvenimo kokybės gerėjimu besidžiaugiantys žmonės tarptautiniu mastu susidūrė su ekologine krize. Antrosios „gražiosios epochos“ žlugimas romane *Ėko* išreiškiamas per miesto poetiką – griūvančio, yrančio Paryžiaus viziją: „Užsimerkęs regėjau, kaip lietu drengiamos ir vėjų plakamos klaiposi čerpės, [...] kaip svyra ir lūžta antenos, kaip trupa erkeriai, kapiteliai, frontonai, kaip linksta ir griūva kolonos.“ (Ė 9) Miesto griūties motyvas, ankstyvojoje Papievio prozoje naudotas perteikiant silpną okupuoto Vilniaus būklę, šiame romane pasitelkiamas vartotojiškumo kritikos raiškai. Paryžiaus griūtis asocijuojama su dvasiniu žmonijos nuopoliu: „Ir pamaniau, kad miestai pradeda griūti ne tada, kai ima eizėti akmenys:

---

¹³¹ Vytautas Bikulčius, *op. cit.*

akmenys pradeda eizėti, kai mūsų sielos pritrūksta jėgų išlaikyti miestų akmenyse įkūnytą dvasią.“ (Ė 16)

Yrančio didmiesčio vizijoje romano *dreifuotojas* į miestą gražina gamtą: „Klausydamasis platanų ošimo, žiūrėdamas į Senos vandens raibuliavimą, lengvai pasiduodavau vaizduotės žaislams: akyse jau kerojo vijokliai – raizgydamiesi, kabindamiesi į pastatų sienas, jie po truputį jas ardė; pro šaligatvių plyteles skverbėsi žolės ir jas pamažu gožė“ (Ė 9). Augalija ir gyvūnija atsiima gamtonaudai paskirtas miesto zonas, „[I]yg būtų sake, kad angliški ir prancūziški sodų planai jiems nieko nereiškia“ (Ė 20). Paryžiuje atsiranda vis daugiau gamtos pergalės, miesto atsikovojimo ženklų: laukiniu parku virstantis Liuksemburgo sodas (Ė 10), užakę Marijos Mediči, *Hôtel de Ville* aikštės fontanai (Ė 10, 29). Gamta, kuriai savaimingai plėtotis šiuolaikinėje visuomenėje sudaroma vis mažiau aplinkybių¹³², romane *Ėko* vaizduojama kaip galinga, miestą uzurpuojanti jėga.

Dreifuotojo refleksijose pasirodo Papielio paryžietiškaizkaiz prozai būdinga miesto kaip kalbinės struktūros samprata: „Sakiau sau, kad raidės – tai plytos, iš kurių buvo pastatyti šio miesto namai; sakiniai – tarp tų namų nutiestos gatvės, bulvarai; sintaksinės konstrukcijos – gatvių raizginiai, sankryžos; pastraipos – kvartalai.“ (Ė 19) Nektontroliuojamas gamtos plitimas urbanistinėse erdvėse paakstina subjektą naujoms jų interpretacijoms. Vaikščiodamas po griūvantį Paryžių jis užsiima Barthes'o siūlytu¹³³ miesto kaip eilėraščio skaitymu-rašymu:

Slinkdamas gatvėmis, kurių pavadinimai jau mažai ką tereiškė, [...] vardijau sau: nukritusi iškaba, kurią man parūpsta užminti, išgirstu kaip ji trekšteli; skelbimų stulpas, ant kurio jau niekas nebekeičia skelbimų; šiukšlių konteineriai [...]. Vardijau sau, lyg deklamuočiau laukėjančio miesto hegzametrą, šį hegzametrą rašė statiniai ir daiktai, juos sutvėrė žmonės jau buvo bejėgiai. (Ė 17)

Romano *dreifuotojo* vizijoje gamta įveikia urbanizacija skatinamą pramonės plėtrą ir technikos vystymąsi¹³⁴, dariusius įtaką jos niokojimui. Mieste dingsta elektra, interneto ryšys,

---

¹³² Kaip pastebi profesorius Česlovas Kalenda, aptardamas šiuolaikinę ekologinę krizę, „hidroelektrinių statyba, autostradų bei geležinkelių, elektros, naftos ir dujų tiekimo linijų tiesimas smarkiai mažina plotus, kuriuose tarpsta augalija“ (žr.: Česlovas Kalenda, „Ekologinė problema: turinys, esmė, ištakos“, *Problemos*, 2000, Nr. 58, p. 43).

¹³³ Roland Barthes, *op. cit.*, p. 163–164.

¹³⁴ Stebėdamas vartotojiškos kultūros įsigalėjimą Paryžiuje, Lefebvre'as pabrėžė, jog industrializacijos ir technikos pažangos procesai yra sąlygojami urbanizacijos, todėl negali būti nuo jos atsiejami (žr.: Henri Lefebvre, *Everyday Life in the Modern World*, New York: Harper Torchbooks, 1971, p. 47, 50).

gatvėse nebelieka automobilių, nebekursuoja metro, traukiniai (É 79, 83). Poetinė miesto erdvių transformacija galutinai sustabdo jo tempą.

Protagonisto klajonės pradedamos ir baigiamos *Cité* saloje, Paryžiaus lopšyje, ir toli nuo jos nenutolsta. Klajonių maršrutai koncentruojami palei Senos krantines, lankomi papieviškų klajoklių mėgstami *Pont Neuf*, *Pont Royal* tiltai, miesto rotušė, Luvras, Dievo Motinos katedra, Liuksemburgo sodai.

Viena svarbiausių topografinių vietų romane tampa *Saint Martino* kanalas, kuriame įsikūrusi pabėgėlių stovykla: „Eritrėja, Sirija, Libanas, Alžyras, Amerika, Azijos šalys, Europa, o ir Prancūzija – žingsniuojant per stovyklavietę, prieš mano akis Žemės gaublys trupėjo“ (É 43). Palapinių miestelyje gyvena įvairiaučiai migrantai, vietiniai benamiai, čia įsikuria ir romano protagonistas kartu su klajonių metu sutikta mergina Emi. *Dreifuotojo* vizijoje ši marginalių visuomenės grupių telkimosi vieta tampa naujojo miesto gyvenimo židiniu. Taikant Turnerio terminiją, palapinių miestelio gyventojus galima laikyti *ideologine communitas* – utopiniu visuomenės modeliu, sudarytu pagal antistruktūriškos veiklos principus¹³⁵. Turneris atkreipė dėmesį į tai, jog iš *struktūros* pasitraukusių arba žemiausią padėtį joje užimančių individų gyvenimo būdas paprastai pasižymi visuotinių žmogiškųjų vertybių (tokių kaip taika, teisingumas, brolybė ar lygybė) propagavimu, todėl nesunkiai gali būti pasitelkiamas utopinės visuomenės reprezentacijoms¹³⁶. Tą būtų galima pasakyti ir apie *Saint Martino* palapinių miestelyje apsistojusiųjų gyvenseną, pasižymingą spontaniška veikla, tautine, rasine, lytine tolerancija ir sąmoningu pasirinkimu nekaupiti turto – savybėmis, kuriomis Papievio Paryžiaus pasakojime grindžiamas idealios socialinės santvarkos vaizdinys: „Ir tai buvo Paryžius – daug amžių, dešimtmečių kurtas ir nesukurtas, miestas, kuriame nebelieka skirtumų tarp gymio spalvos, nė charakterio bruožų, miestas be amžiaus cenzo ir be to, ką vadiname socialiniais sluoksniais. Distopijoje išsipildęs vieno vakaro utopinis miestas“ (É 67), – svarsto protagonistas, stebėdamas *Saint Martino* kratinėje vykstančią šventę, kurios metu į stovyklavietės gyventojų gretas įsitraukia Paryžiuje likę miestiečiai ir ankstesniuose Papievio romanuose matyti veikėjai (Nathalie ir Melanie iš *Vienos vasaros emigrantų*, Anne, pas kurią Provanse viešėjo romano *Eiti* protagonistas, Odilė ir kt.). *Dreifuotojo* vizijoje kartu

---

¹³⁵ Victor Turner, *op. cit.* p. 132–134.

¹³⁶ *Ibid.*, p. 132–134.

su miesto pastatų, gatvių ardymu išyra ir aiškaus socialinio statuso turėjimu, diferenciacija pagal amžių, lytį, tautybę, bei tarpasmeninių įsipareigojimų vykdymu grįsta *struktūra*, sudarant terpę *communitas* klestėjimui.

Šis laisvas būvis miesto aplinkoje romane išreiškiamas siurrealistiniais vaizdiniais. Vienas ryškiausių jų pavyzdžių – protagonisto, Emi ir stovyklavietėje gyvenančių karo pabėgėlių vaiko Karimo skrydis virš miesto, kuriam vaizduoti pasitelkiama aliuzija į Selmos Lagerlöf *Stebuklingąsias Nilso keliones*: „Ir tebematau, kaip už mūsų nugarų sutrykšta purslai, dviem žąsies sparnams Seną palietus, ir kaip mes visi trys, žąsį apsikabinę, sklendžiame iki krantinės.“ (Ė 125) Paryžiaus griūtis įgalina spontanišką, vaizduotės nevaržantį veikimą miesto erdvėse, kuris perteikiamas urbanistinių klajonių vaizdavimui Papievio prozoje būdingu skrydžio, iškilimo virš kasdienybės plotmės motyvu.

Romane *Ėko* išryškėja paralelė tarp miesto irimo ir vartotojišką kultūrą palaikančios visuomeninio gyvenimo tvarkos nykimo. Šią paralelę paliudija Dievo Motinos katedros gaisras, kuriuo pabaigiamas *dreifuotojo* klaidžiojimas po Paryžių. Lefebvre'as, tyrinėjęs monumentines miesto erdves, vadino jas „kolektyviniu veidrodžiu“¹³⁷, leidžiančiu atpažinti jose save kaip tam tikros visuomenės dalį. Istoriniame miesto centre liepsnojančios Dievo Motinos katedros vaizdiniu romane išreiškiamas buvusios civilizacijos susinaikinimas, kurį *dreifuotojas* vertina pozityviai, kaip žmonijai suteiktą galimybę išsilaisvinti iš vartotojiškais principais grįstų kasdienių praktikų ir pajudėti nauja linkme:

Ir dabar, kai regiu liepsnas, virš Katedros stogo čia prislopstančias, čia vėl stryktelinčias, tokį kaip ir makabrišką šokį šokančias, kai matau špilį, truputį siūbuojantį, po to imantį svirti, [...] atsiveria jausmas, kad dabar jau galiu į pačias aukščiausias pasaulio viršukalnes kopti, kur viskas aiži, trupa ir byra, kur – begalinė šviesa, viską apnuoginanti tiek, kad nieko jau nebematai. Kad ir kaip keista, man atrodo, jog Dievo Motinos katedrą glostančios liepsnos mus laimina į kelionę – į vienintelį mums likusį kelią, kuris verias prieš mus, bet kuriuo mes nenorime eiti. (Ė 132–133)

Išvydęs degančią katedrą, liminalus subjektas išgyvena sutapimo momentą – įsivaizduotas miesto ardymas, kuriuo jis bandė išjudinti *struktūrą* tam, kad ši būtų atnaujinta, realizuojasi tikrovės plotmėje: „Ir lyg Katedra būtų išpirkusi miestą, aš matau, kaip jis iš mano vaizduotės griuvėsių atgyja“ (Ė 133). Dievo Motinos katedros – sakralaus Vakarų visuomenės

---

¹³⁷ Henri Lefebvre, „The Monument“, 1974, in: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, ed. Neil Leach, Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 133.

simbolio – gaisras, Prancūzijoje ir plačiau pasaulyje 2019 m. suvoktas kaip kultūrinė katastrofa, Papievio Paryžiaus pasakojime pasirodo kaip vilties teikiantis poslinkis link visuminės gyvenamosios kaitos.

IŠVADOS

Atlikus psichogeografinę Valdo Papievio Vilniaus prozos (*Ruduo provincijoje, Užmaršties slėnis, Brydė*) ir Paryžiaus romanų (*Vienos vasaros emigrantai, Eiti, Odilė, arba Oro uostų vienatvė, Ėko*) analizę, galima teigti, jog visų Papievio prozos kūrinių protagonistai – liminalūs subjektai, neužimančios aiškios padėties socialinėje struktūroje ir savo gyvenimo prieštaraujantys galios principais reguliuojamai visuomeninei tvarkai. Urbanistinės klajonės Papievio prozoje tampa pagrindine liminalaus būvio išraiška – betikslis klaidžiojimas po Vilniaus ir Paryžiaus erdves leidžia subjektams išlikti tarpinėje būklėje, laisviems nuo klasifikacijos ir stabilų socialinių įsipareigojimų. Vilniaus prozoje tai reiškia atsitraukimą nuo sovietizacijos veikiamų, o Paryžiaus romanuose – nuo vartotojiškumo principais organizuotų kasdienybės praktikų.

Urbanistinių klajonių metu Papievio prozos subjektai mėgina sugauti ekstazės momentus, per kuriuos pavyksta iš kasdienybės plotmės ištrūkti į kitą erdvėlaikį, egzistencinės pilnatvės būseną – tokie momentai paprastai patiriami žvelgiant į Vilnių ar Paryžių iš paukščio skrydžio, priartėjus prie miesto šventyklų arba įsiklausius į poetizuojamus miestų ritmus. Papievio prozos subjektų siekis patirti ekstatiškos vienovės būseną koreliuoja su jų pasirenkamomis klajonių trajektorijomis. Geografiniu požiūriu tiek Vilniaus, tiek Paryžiaus prozoje vaizduojamų urbanistinių klajonių maršrutai telkiasi giliausią miesto atmintį ir sakralumo prasmes sukaupusiuose senosiuose istoriniuose miestų centruose. Vilniuje tai – Senamiesčio ir Užupio teritorija, Paryžiuje – *Cité* sala ir ją supančios krantinės, Lotynų kvartalas. Papievio prozos klajūnams nebūdinga išeiti į kitus, istoriškai vėlesnius rajonus, nors ir turinčius savitą kultūrinę krūvį (pavyzdžiui – į Naujamiestį Vilniuje ar Monmartrą, Monparnasą Paryžiuje), tuo labiau – į periferines, kriminalines miestų teritorijas. Išimtimi galima laikyti tik geležinkelio stotis ir oro uostus, kurie traukia liminalius subjektus kaip pereinamosios zonos, nesudaranti galimybės jose įsikurti.

Tiek Vilniaus, tiek Paryžiaus prozos subjektai klajonių metu linkę bendrauti su marginalizuotomis visuomenės grupėmis (valkatomis, bohemiškais menininkais, imigrantais), kurių tarpe atrandama alternatyvaus buvimo mieste galimybė – įprasminamas socialinio statuso palaikymu nesuinteresuotas gyvenimo būdas, užtikrinantis saviraiškos laisvę ir spontanišką veiklą miesto aplinkoje.

Vilnių vaizduojančioje Papievio prozoje klajūnai užsiima *flâneur* būdinga pasyviai maištinga veikla, pasireiškiančia nostalgišku dingusio miesto poetizavimu, sąmoningu judėjimo sulėtinimu, kontrastuojančiu su fasadine Vilniaus gyvenimo skuba, ir skeptišku požiūriu į sparčią modernizaciją. Vilnius ankstyvosios Papievio prozos klajūnams atsiveria per dvi persiklojančias plotmes: nykią, pilką okupuoto miesto kasdienybę, kurios vaizdavimui pasitelkiama nuobodulio estetika, ir poetizuotą didingo, europietiško miesto viziją, kuri perteikiama sapno, skrydžio, sakralaus skambesio, mirgėjimo motyvais. Romane *Brydė* Vilniaus kasdienybės vaizdai papildomi rezistencijos prieš okupacinį režimą simboliais, o klajūnas ima įgyti socialinio maištininko bruožų ir skeptiškai vertinti savo polinkį poetizuoti dingusį miestą, užuot susitelkus į esamą jo būklę.

Maištinga subjekto laikysena dar labiau išryškėja Paryžiaus prozoje. Romane *Vienos vasaros emigrantai* pasirodo anarchiško *dreifuotojo* figūra. Urbanistinėms klajonėms persikėlus į Paryžių, daugiakultūrį metropolį, kurio literatūrinėms reprezentacijoms Papievio romanuose dažnai pasitelkiama sudėtingo prasminio tinklo – daugybės miestų mieste – metafora, subjektas vis aktyviau kvestionuoja spontaniško veikimo didmiestyje galimybes, reikšdamas kritiką vartotojiškos kultūros skatinamam gyvenimo tempui, automobilių eismui ir turizmo plėtrai. Autentiškam Paryžiaus pažinimui subjektas renkasi žaidybinį vaikštinėjimą miesto erdvėmis, vaizduotėje perbraižant miesto žemėlapi pagal judėjimo metu kylančias asociacijas.

Paryžiaus prozoje išlieka ir *flâneur* figūra – kitu būdu pasipriešinti vartotojiškų praktiškų įsigalėjimui kasdieniame Paryžiaus gyvenime tampa miesto atminties klodų aktualizavimas, matomas romane *Odilė, arba Oro uostų vienatvė*. Romano klajūnas transformuoja šiuolaikinio Paryžiaus erdves, atkurdamas jose „gražiosios epochos“ miesto elitui būdingos lėtos, rafinuotos gyvensenos formas. Paryžiaus „gražiosios epochos“ atmosfera romane vaizduojama taikant Vilniaus istorinei dvasiai perteikti naudotą miesto poetizavimo metodą.

Analizės metu pastebėta, jog Papievio prozoje vaizduojamos urbanistinės klajonės protarpiais tampa vidinio protagonistų nerimo išraiška. Pirmieji šio pobūdžio klajonių pavyzdžiai pasirodo ankstyvuosiuose Papievio kūrinuose, kai vaikščioti renkamas iš aplinkos beprasmybės pojūčio, apimančio stagnacijos laikų Vilniaus kasdienėje tikrovėje. Toks klaidžiojimas pasižymi aplinkos refleksijos stoka ir greitu, mechanišku ėjimo tempu. Nerimastingo vaikščiojimo atmaina įsitvirtina ir Paryžiaus prozoje – vartotojiškoje aplinkoje poetiškas *flâneur* ar žaidybiškas *dreifuotojas* gali virsti liguistu *bėgliu* (*Vienos vasaros emigrantai, Eiti, Odilė, arba Oro uostų vienatvė*). *Bėglio* klajonėms būdingas obsesyvus, automatizuotas ėjimas, kuriuo išreiškiamas noras likti nepriklausomam nuo vietos, kurioje veikiama, neįtrauktam į niveliuojančią vartotojišką kultūrą, – šio tipo klajones lydi egzistencinės vienatvės ir ėjimo beprasmybės nuojautos.

Klajodami po Vilniaus ir Paryžiaus erdves Papievio prozos subjektai ieško normatyviam elgesio mieste modeliui prieštaraujančio būvio galimybių, tačiau kartu nujaučia, jog nuolatinis vaikščiojimas virsta patologiška kartote. Iš šio uždaro rato ištrūkstama romane *Ėko*, kuriame pristatoma visos urbanistinės gyvensenos transformacijos vizija, išreiškiama miesto griūties motyvu. Romano subjektas *dreifuoja* po Paryžių, vaizduotėje ardydamas ankstesnę urbanistinę sanklodą, kartu su ja panaikindamas vartotojišką gyvenseną grįstą visuomeninę struktūrą ir numatydamas socialinio persitvarkymo galimybę, kurio tikslu tampa laisva individo raiška ir autentiškos *communitas* gyvensena miesto aplinkoje.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA:

ŠALTINIAI

GP: Papievis Valdas, „Geležiniai paukščiai“, in: *Užmaršties slėnis*, Vilnius: Periodika, 1989.

US: Papievis Valdas, „Užmaršties slėnis“, in: *Užmaršties slėnis*, Vilnius: Periodika, 1989.

RP: Papievis Valdas, *Ruduo provincijoje*, Vilnius: Vaga, 1989.

B: Papievis Valdas, *Brydė*, Vilnius: Odilė, 2018.

VVE: Papievis Valdas, *Vienos vasaros emigrantai*, Vilnius: Baltos lankos, 2003.

E: Papievis Valdas, *Eiti*, Vilnius: Odilė, 2010.

O: Papievis Valdas, *Odilė, arba Oro uostų vienatvė*, Vilnius: Odilė, 2015.

È: Papievis Valdas, *Èko*, Vilnius: Odilė, 2021.

LITERATŪRA

Ameel Lieven, „The City Novel: Measuring referential, spatial, linguistic, and temporal distances“, in: *The Routledge Handbook of Literature and Space*, ed. Robert T. Tally Jr., New York: Routledge, 2017, p. 233–239.

Association des Biens Français du Patrimoine Mondial, „The routes of Santiago de Compostela in France“. Internetinė prieiga: <https://www.assofrance-patrimoinemondial.org/en/properties-inscribed/serial-properties/chemins-de-st-jacques-de-compostelle-en-france/>.

Augé Marc, *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, London: Verso, 1995.

Barfield Steven, „Psychogeography: Will Self and Iain Sinclair in conversation with Kevin Jackson“, *Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London*, 2008, Vol. 6, Nr. 1. Internetinė prieiga: <http://literarylondon.org/the-literary-london-journal/archive-of-the-literary-london-journal/issue-6-1/psychogeography-will-self-and-iain-sinclair-in-conversation-with-kevin-jackson/>.

Barthes Roland, „Semiology and the Urban“, 1967, in: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, ed. Neil Leach, Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 158–164.

Baudelaire Charles, *The Painter of Modern Life & Other Essays*, London: Phaidon Press, 1995.

Bauman Zygmunt, *Vartojamas gyvenimas*, iš anglų k. vertė Kęstas Kirtiklis ir Giedrė Kadžiulytė, Vilnius: Apostrofa, 2011.

Benjamin Walter, *Nušvitimai*, iš vokiečių k. vertė Laurynas Katkus, Vilnius: Vaga, 2005.

Benjamin Walter, *The Arcades Project*, Cambridge and London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1999.

Bikulčius Vytautas, „Demonų apsėstieji iš La Matosos ir tolstantis Paryžiaus aidas“, LRT KLASIKOS laida „Ryto allegro“, 2021 05 21. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1414517/vytautas-bikulcius-demonu-apsestieji-is-la-matosos-ir-tolstantis-paryziaus-aidas>.

Bikulčius Vytautas, „Lietuvis Paryžiuje: tarp manijos ir filijos“, *Literatūra*, 2015, t. 4, p. 97–105.

Coverley Merlin, *Psychogeography*, Harpenden: Pocket Essentials, 2006.

Dobriakov Jurij, „Apie psichogeografijos apraiškas mene“, *Balsas*, 2006 08 18. Internetinė prieiga: <http://balsas.cc/apie-psichogeografijos-apraiskas-mene/>.

Foucault Michel, „Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias“, 1984, in: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, ed. Neil Leach, Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 330–336.

Gaižiūtė Nomeda, „„Ēko“: raktinis žodis – pauzė“, *Šiaurės Atėnai*, 2021 12 03. Internetinė prieiga: <http://www.satenai.lt/2021/12/03/eko-raktinis-zodis-pauze/>.

Gros Frédéric, *Filosofija pėsčiomis*, iš prancūzų k. vertė Paulius Jevsejevas, Vilnius: Hubris, 2022.

Jauniškis Vaidas, *Patirti peizažą*, Vilnius: Tyto alba, 2021.

Jonušys Laimantas, „Sostinė paribyje“, *Naujasis Židinys-Aidai*, 2021, Nr. 3. Internetinė prieiga: <https://nzidyns.lt/laimantas-jonusys-sostine-paribyje-nz-a-nr-3/>.

Jovaišienė Diana, „Tautinio tapatumo raiška naujausiuose lietuvių autorių svetur parašytuose tekstuose“, daktaro disertacija, Kaunas: 2014.

Julian Philippe, „La Belle Epoque“, New York: The Metropolitan Museum of Art, 1982.

Jurgutienė Aušra, „Taking Back Europe in Valdas Papievis’s Novels“, *Interlitteraria*, 2019, t. 24, p. 316–333.

Kalenda Česlovas, „Ekologinė problema: turinys, esmė, ištakos“, *Problemos*, 2000, Nr. 58, p. 42–54.

Kryževičienė Jolanta, Narušytė Gabija, „Valdas Papievis: kad gyvenam laimingus laikus sužinojome tik jiems pasibaigus“, LRT KLASIKOS laida „Pakeliui su vasara“, 2021 08 24. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000163125/pakeliui-su-vasara-valdas-papievis-kad-gyvenam-laimingus-laikus-suzinojome-tik-jiems-pasibaigus>.

Kuiziniene Dalia, „Egzilio patirtys ir tapatybė naujausioje lietuvių prozoje“, *Česlovo Milošo skaitymai*, 2013, Nr. 6, p. 16–24.

Kvietkauskas Mindaugas, *Uosto fuga*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016.

Lefebvre Henri, „The Monument“, 1974, in: *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, ed. Neil Leach, Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 132–137.

Lefebvre Henri, *Everyday Life in the Modern World*, New York: Harper Torchbooks, 1971.

LRT radijo laida „Literatūros akiračiai“, 2015 09 13. Internetinė prieiga: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1011927748>.

Narušytė Agnė, „Psichogeografinė kelionė vaizdais“, *7 meno dienos*, 2015, Nr. 19. Internetinė prieiga: <https://www.7md.lt/daile/2015-03-06/Psichogeografine-kelione-vaizdais>.

Narušytė Agnė, *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.

Papievis Valdas, „Ir gyvenimas kaip tas vieškelis...“, *Pergalė*, 1990, Nr. 12, p. 77–84.

Parulskis Ernestas, *Kasdienybės kunstkamera*, Vilnius: Tyto alba, 2010.

Perulitytė-Tikuišienė Audinga, *Ribos Architektūra: Šiuolaikinė lietuvių literatūra ir kontekstai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

Poe Edgar Allan, „Minios žmogus“, *Raudonosios mirties kaukė*, iš anglų k. vertė Kęstutis Šidiškis, Vilnius: Alma Littera, 2006, p. 127–134.

Ramonas Antanas, „Mikelis“, *Ramybės kalva*, 1997, p. 144–183.

Satkauskytė Dalia, „„Lėtas transkultūrinis tapsmas“ ir jo vertės naujausioje lietuvių emigrantų literatūroje“, *Žmogus ir žodis*, 2012, Nr. 2, p. 31–38.

Self Will, *Psychogeography*, London: Bloomsbury Publishing, 2007.

Simmel Georg, *Sociologija ir kultūros filosofija*, iš vokiečių k. vertė Albinas Lozuraitis, Vilnius: Margi raštai, 2007.

Sinclair Iain, *Austerlitz and After: Tracking Sebald*, London: Test Centre, 2013.

Sinclair Iain, *London Orbital: A Walk around the M25*, London: Penguin Books, 2003.

Situationist International Anthology, ed. K. Knabb, Berkeley: Bureau of Public Secrets, 2006.

Solnit Rebecca, *Wanderlust: A History of Walking*, New York: Penguin Books, 2001.

Sprindytė Jūratė, „Stagnacija“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra*, sudarė Algis Kalėda, Rimantas Kmita, Dalia Satkauskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, p. 52–74.

Šliogeris Arvydas, „Radzevičius: egzistencinis išėjimo dokumentas“, in: *Kūrybos studijos ir interpretacijos: Bronius Radzevičius*, sudarė Dainius Vaitiekūnas, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 130–154.

Turner Victor, *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*, New York: Cornell University Press, 1991.

Urbain Jean-Didier, „Kelionės semiotika“, *Baltos lankos*, 2009, Nr. 29, p. 193–204.

Vaičiulėnaitė-Kašelionienė Nijolė, „Keli Paryžiaus įvaizdžio aspektai lietuvių literatūroje: imagologinis tyrimas“, *Žmogus ir žodis*, 2012, Nr. 2, p. 21–30.

Vaičiūnaitė Judita, *Pilkas šiaurės namas*, Vilnius: „Vilties“ spaustuvė, 1994.

Vaičiūnaitė Judita, *Seno paveiklo šviesa*, Vilnius: Vaga, 1998.

Vaiseta Tomas, *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuosiu sovietmečiu (1964-1984)*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Naujasis židinys-Aidai, 2014.

Vaitiekūnas Dainius, „Stereotipiškas Paryžiaus vaizdinys šiuolaikinėje lietuvių literatūroje“, *Historia Universalis in Lithuania*, 2015, t. 3, 131–140.

Vidugirytė-Pakerienė Inga, „Literatūros geografija: tekstų teritorijos ir vaizduotės žemėlapiai“, 2014. Internetinė prieiga: <http://www.vilniusliterature.flf.vu.lt/>.

Visuotinė lietuvių enciklopedija, „Prancūzijos istorija“. Internetinė prieiga: <https://www.vle.lt/straipsnis/prancuzijos-istorija/>.

SUMMARY

This master's thesis investigates the phenomenon of urban wandering in the prose of Valdas Papievis. The representations of city strolling in Papievis's works have already received attention from Lithuanian literary critics; however, they have been analyzed focusing primarily on his Paris novels and reading them in the context of contemporary Lithuanian emigration literature. This study aims not to limit the analysis of urban wandering in Papievis's prose to discussions about the emigrant's identity and returns to the early works of Papievis that are set in Vilnius, reading them next to his later Paris novels.

Papievis's works analyzed in this thesis were divided into 2 categories, according to the time and place of their creation. The study covers his Vilnius prose, written in the late Soviet period and during the years of Sąjūdis (*Užmaršties slėnis* (Vilnius: Periodika, 1989), *Ruduo provincijoje* (Vilnius: Vaga, 1989), *Brydė* (Vilnius: Odilė, 2018)), and Paris prose, published in recent decades after the author had emigrated to France (*Vienos vasaros emigrantai* (Vilnius: Baltos lankos, 2003), *Eiti* (Vilnius: Odilė, 2010), *Odilė, arba Oro uostų vienatvė* (Vilnius: Odilė, 2015), *Ėko* (Vilnius: Odilė, 2021)). This study attempts to provide an in-depth analysis of Papievis's prose, exploring distinctive qualities, literary expression and cultural motivation of urban wandering portrayed in the author's works, discussing its connection to social and urban critique, and examining protagonists' relationship with the urban environment of Vilnius and Paris.

In order to draw attention to rebellious aspects of the practice of urban wandering depicted in Papievis's works that haven't been extensively analyzed in his critical reception, this study employs the theory of psychogeography. In addition to seeing urban wandering as the main way to reflect on one's relationship with the living environment, psychogeography considers it to be a form of rebellion against the imposed restrictions on free, spontaneous movement in urban space. This thesis raises the hypothesis that urban wandering in Papievis's prose presupposes an antisystemic attitude of the protagonists. In Vilnius prose it expresses their effort to escape the inert, mind-constraining practices of everyday life in the late Soviet period, and in Paris prose it indicates resistance to the lifestyle of consumer society based on productivity, pragmatism and financial efficiency which has become a dominant way of living in contemporary Paris.

The first chapter of this thesis introduces the concept of psychogeography and discusses its theoretical foundation and impact on the growing interest in city novels that has been seen in recent decades. It also discusses the main figures of urban wanderers that were conceptualized in the works of Charles Baudelaire, Walter Benjamin, Guy Debord, and Iain Sinclair.

The second and third chapters of this thesis present a psychogeographical analysis of Papievis's works. The analysis reveals the main routes of urban wanderings, noting that in both Vilnius and Paris prose they are concentrated in the historical city centers that have accumulated the most layers of memory and sacred meanings; discusses the dominant figures of urban wanderers (*flâneur*, *drifter*, *fuguer*), showing what meanings they gain in the context of this author's prose; examines the different literary devices that were used for representations of Vilnius and Paris (aesthetics of boredom, motifs used for poetization of urban space, the metaphor of the city as a web of meanings that can be read or dismantled); highlights the cases of social and urban critique that in Papievis's works are interconnected with the act of walking: in Vilnius prose the main objects of such critique are the artificial rush of everyday life in the city regulated by Soviet regime along with fast modernization and its ecological consequences, and in Paris prose the critique is aimed at the rapid pace of daily life in a consumer society, targeting city traffic, tourism, and industrial development that exploits nature and is causing climate change.

The psychogeographical analysis of Papievis's prose revealed that the prominent feature of all urban wanderers depicted in his works is their desire to remain in an intermediate state, being able to operate in an urban environment and at the same time avoid any classification or stable social obligations. In the analysis this type of relationship with place was explained applying cultural anthropologist Victor Turner's theory of liminality that exposes the rebellious nature of the lifestyle of liminal subjects who choose to stay in an intermediate state. Not interested in maintaining social status, liminal subjects along with marginalized groups of society form *communitas*, a community characterized by antisystemic behaviour and constant search of opportunities for spontaneous, individual expression in the place they live. Urban wandering in Papievis's prose becomes the main way to secure an intermediate state and depart from everyday practices influenced by Sovietization (Vilnius prose) or consumerism (Paris prose). The analysis of urban wandering covering both Vilnius and Paris works exposes the changing attitude of protagonists towards their intermediate state. Liminality, in the early works of

Papievis perceived as an obstacle preventing the protagonists from integration into the urban environment, is being gradually accepted as the only condition that ensures authentic expression in urban space.